

STADSVAKT
OCH POLISKÅR
I LUND

AV

WILLIAM KARLSON

FÖRENINGEN DET GAMLA LUND
ÅRSSKRIFT XXX-XXXI / 1948-49

DET GAMLA LUND

1948-49

FÖRENINGEN DET GAMLA LUND
ÅRSSKRIFT XXX-XXXI

Skånska Centraltryckeriet / Lund 1950

STADSVAKT
OCH POLISKÅR
I LUND

AV

WILLIAM KARLSON

INLEDNING

Bruket att nattetid i städerna ha särskilt organiserad vakt går långt ned i medeltiden och bestämmelser därom förekomma i såväl danska som svenska stadslagar från tiden. Den medeltida lagen för svenska städer innehöll bestämmelser om »vardh och vaka», särskild vakthållning under de av dygnets timmar, då borgerskapet skulle ha rätt att sova i lugn och ro, staden vara avstängd och all borgerlig näring vila. Vakttiden inföll praktiskt taget med nattimmarna och växlade naturligtvis med årstiderna. Vaktens början tillkännagavs medelst klockringning liksom dess upphörande. Det ringdes på aftonen »i vardh» och på morgonen »ur vardh». Under de på detta sätt annonserade nattimmarna fick man inte elda i sina hus. Eldfaran var ett hemskt spöke långt fram i nyare tid. Alla gästgiverier skulle vara stängda och ingen traktering fick äga rum. Mord, rån och tjuvnad var belagda med dödsstraff, om de förövades under natten, då de ansågos begångna under särskilt försvarande omständigheter. »Vardh och vaka» avsåg stadens bevarande under natten för eld och brand och allt, som störde den nattliga friden och säkerheten till person och egendom. De i stadsmuren befintliga portarna skulle givetvis vara väl stängda och tillbommade. Någon belysning i staden under dygnets mörka timmar var den tiden en helt okänd sak.

För de danska städerna, dit ju Lund räknades ända till Roskilde-freden 1658, gällde liknande lagbestämmelser. I en av de äldsta, »Slesvigs Byret» från omkring 1200 förekommer stadganden om vakt på stadens gator nattetid. På samma sätt i Köpenhamns stadslag av år 1294. Så som förhållandena utvecklade sig under 1500-talet synes vaktpersonalen ha utgjorts av stadens

borgare själva, som skiftades vid att förrätta denna nattjänst. När väktarklockan ringde på kvällen skulle de som var i tur att ombesörja säkerhetstjänsten under nattens timmar vara samlade på därför bestämd plats, i regel framför rådhuset, och sköta sin plikt, tills samma klocka på morgonen ringde in en ny dag och stadens portväktare trädde i funktion. Det var en slags borgerlig värnplikt, som på detta sätt presterades och fortfor att gälla ända fram på 1600-talet. Den som försummade sin skyldighet bestraffades med böter eller arrest. Denna nog så betungande nattvaktstjänst ålåg alla stadens borgare utan anseende till personlig eller social ställning. Endast i staden bosatta adelsmän var därifrån befriade. Till och med magistratens medlemmar måste offra sin nattsömn, när vaktturen kom till dem. I vissa städer betraktade sig dock magistraten i följd av sin ställning som fritagen från denna tjänst.

Det var en betungande plikt, som på detta sätt åvilade städernas borgare, och man förvånar sig inte över att de på ett eller annat sätt sökte draga sig undan denna tunga. Myndigheterna tilläto också, att man sände ställföreträdare för sig. Det kom givetvis att få sina vådor, då det på detta sätt ofta blev en ganska brokig samling vaktkarlar, som samlades på kvällen, då vaktklockan kallade, hederliga borgare, druckna eller sömniga individer, nästan orkeslösa gamlingar eller unga sprakfålar, som förorsakade mera besvär än gjorde gagn och ofta själva behövde stå under uppsikt. Effekten av en så sammansatt vakt kunde naturligtvis inte bli helt tillfredsställande och stadens styre överöstes ej sällan med klagomål över väktarnas dryckenskap, slöhet och uppstudsighet. I längden kunde denna sakernas ordning ej bestå. Under 1500-talets senare hälft hade man här och var börjat inse nödvändigheten av en fastare organisation för stadens nattvakt. Sålunda lät Fredrik II 1567 för Köpenhamns vidkommande ett hundratal av stadskassan avlönade fasta vaktkarlar ta hand om nattvaktstjäns-

ten, ett antal som på grund av en starkt tilltagande brottslighet snart ytterligare ökades. Och i Malmö hade den uppfattningen börjat göra sig gällande, att det vore oriktigt, att de fattige skulle ha samma vaktskyldighet som de förmögna, varför man 1589 i stället för direkt vaktjänst stadgade en viss skatt, för vars intäkter magistraten åtog sig att sörja för stadens nattvakt. Först med 1600-talet började denna mera fasta vaktorganisation vinna insteg i övriga danska städer. Till Lund kom den dock först vid 1600-talets slut.

Befälet över denna mer eller mindre brokiga väktarskara utövades till att börja med av rådets medlemmar. Det visade sig emellertid i det långa loppet alltför kraftansträngande för dessa att så gott som varje natt försaka vila och sömn för att instruera, utplacera och kontrollera dessa nattvakter och särskilt i de större städerna. Man inrättade därför ett särskilt vaktmästareämbete. Detta uteslöt dock icke, att på vissa håll en rådman fortfarande hade överkommandot och överuppsynen.

Till den nyinrättade vaktmästaretjänsten hörde att varje dag tillsammans med stadens rotemästare fördela vaktskyldigheterna mellan stadens invånare och, när vaktklockan ljud på kvällen, överta kommandot över det vid rådhuset församlade vaktmanskapet och fördela det på de olika posterna i gatorna. Vid midnattstid skulle denna vaktmästare ånyo göra en rond och förvissa sig om att alla posterna var på sina platser. Då vaktklockan i tornet förkunnade dagvaktens ingång, skulle han på order från magistraten och den rådman, som svarade för vaktens överkommando, upplösa vakten.

Det vaktmanskap, som ställde upp på kvällen till nattvakt, växlade givetvis till antalet beroende på stadens storlek och rådande förhållanden. Rådde ofred ökades vaktstyrkan. I Helsingör från sex till sexton stycken. En allmän iakttagen försiktighetsåtgärd var överallt den, att en vakt sällan gick ensam. I regel var de två.

Ibland samlades de i större patruller, allt beroende på omständigheterna.

De uppgifter nattvakten hade att fylla under sina pass var av skiftande slag. Huvuduppgiften var att passa på eldsvådor och hindra stölder och slagsmål på öppen gata. Under lugna förhållanden kunde emellertid vakten gott ta sig en tupplur i ett bislag. Bara han passade på att klockan 11 och 1 avlämna rapport vid rådhuset rörande det han iakttagit under sina vandringar på sitt pasställe. Den lilla tuppluren sågs emellertid inte med blida ögon av höga vederbörande, när de konstaterade förhållandet. Och för att förhindra denna och hålla vaktens uppmärksamhet på spänn infördes i slutet av 1500-talet bestämmelsen, att vakten skulle »ropa om natten allt eftersom klockan slår och nämna timmarna». Officiellt löd dock skälet för denna anordning: »för att man skulle kunna höra, var de voro, så ock hur natten lider». En tornväktare ropade ned från tornet de fulla timmarna, som det sedan ålåg vakterna att repetera ned genom gator och gränder. »Ohoj, väktare, klockan är slagen» o. s. v. Ljöd en kraftig röst från torngluggen och då gällde det för nattvakterna att vara vakna och föra budet vidare. Ett ganska störande inslag i borgarnas nattsömn bör dessa väktarrop ha varit.

Mera sällan torde det ha varit så fredligt på gatorna, att man kunde slumra till en stund. Att nedtysta eller bortföra ett sjungande sällskap, som efter en glad afton på ett traktörsställe eller hemma hos en god vän var på väg hem genom gatorna, var väl i allmänhet icke förenat med någon allvarlig livsfara. Men att ar-
restera någon vild sälle, göra husundersökning på misstänkta ställen var uppgifter av mera obehaglig art. Och ännu obehagligare torde det ha varit att reda ut ett slagsmål på den nattmörka gatan, där man hade svårt att skilja på anfallande och anfallna parter. Här stod de stackars vakternas liv på spel och man undrar inte på att de med dystra tankar startade sitt vaktpass på kvällen,

ovissa om huruvida de, när den nya dagen grydde, skulle ha livet i behåll eller vara utan blodvite. Det var en hård lek med ett hårt öde stadens nattväktare ej sällan hade att vara med om i sin tjänst för att trygga den allmänna säkerheten i staden nattetid. Behagliga var ej heller de rättegångar med vittnesmål, som följde vid stadens byting efter sådana uppträden. Stor tröst var det ju knappast heller, att våldsverkaren, som råkat döda en nattvakt, dömdes livet förlustig. Den faderlösa väktarefamiljen var föga hjälpt med detta i sitt blottställda läge.

Det var, som det hette enligt lagens språk, halslös gärning att slå en väktare om natten. Straffet blev halshuggning. Detsamma gällde för vakten, om denne utan anledning överföll andra. Med de element, som särskilt i egenskap av ställföreträdare ryckte in i vakten, var en sådan bestämmelse nödvändig. I arkivens domstolsprotokoll är sådana förseelser ej så alldeles sällsynta. Gick han in på en ölstuga och läskade sig med ett glas öl, slapp han undan med böter, som fick sittas av, om de ej kunde erläggas kontant. Upprepades dessa krogbesök alltför ofta, betackade sig staden för hans tjänster och gav honom avsked på grått papper, om han inte själv redan insett det ohållbara i sin situation och själv tagit avsked.

Vi ha svårt att i vår tid göra riktigt klart för oss, hur nattlivet tedde sig i våra städer i gamla tider. Svår var givetvis den totala bristen på gatubelysning. Gatorna var utan stenbeläggning, smala, slingrande och buktande och därtill avstjälpningsplatser för allt möjligt avfall. Renhållningen var ytterst skral eller ingen alls. Ur hygienisk synpunkt var staden en pesthärd och för dåliga element en rik källa till mycken laglöshet. Att nattetid sörja för invånarnas trygghet bland allt detta skumma patraske, som rörde sig i stadens färdleder och mörka tillhåll, var ingen sinekur.

Så rann seklerna undan i timglasens fina sand, utan att några större förändringar inträdde i denna vakttjänst. Långt fram på

1800-talet gick den ännu, särskilt i de mindre städerna, i samma spår. Men vid mitten av detta århundrade började det liksom på de flesta andra områden röra sig även inom organisationen av städernas skydds- och säkerhetstjänst. Samhällslivet började flyta in i delvis nya former orsakade av det nya, som bland annat de tekniska upptäckterna och landvinningarna förde med sig. Det ena gav det andra och så en dag hade städernas gamla nattvaktsinstitution blivit alltför gammalmodig för att längre kunna fylla sin ursprungliga mission och kunna göra samhället fullvärdig tjänst. Det behövdes en långt effektivare vaktkår, vilken såväl natt som dag kunde övervaka ordning och skick i stadssamhällena. Så kom sent omsider — det var 1874 — bestämmelserna om ett efter de nya förhållandena reglerat polisväsen för landets städer, de som alltjämt existera fast sedan dess utbyggda med en mångfald nya reglementen och paragrafer allteftersom tiden gått och förhållandena fordrat det. Vad som i huvudsak skett ifråga om utveckling på skydds- och säkerhetstjänstens område har skett på de sjuttiofem år, som gått sedan dess. Kan man i svunna tiders vaktväsen i städerna ej så sällan skönja ett och annat romantiskt drag, så ser man i moderna tiders förhållanden härvidlag nog mest lagens hårda järnklo göra sitt grepp.

I det följande skall vi med hjälp av det material, som finns att tillgå — arkivaliska och tryckta källor samt muntlig tradition — söka ge en framställning av hur denna vakt- och polistjänst utvecklats i Lund genom gångna sekler allt intill nu. Genom att Lund sedan 1668 haft en akademi fanns här utom stadens jurisdiktion även en akademisk sådan, som bestod ända fram till 1852, båda med sina särskilda vaktkårer. Vi skall också låta källorna berätta något om de oroligheter och upptåg, som timat under tidernas lopp, för att ge en föreställning om vad dessa nattvakter och poliser haft att bruka sin makt och myndighet emot och därigenom ge bakgrund och skäl för deras existens och befogenhet.

NÅGRA GLIMTAR FRÅN DET
OROLIGA LUND GENOM
TIDERNA

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

Det var i regel ett oroligt liv, som i gångna tider tog vid, när aftonens och nattens mörker ruvade tungt och djupt över våra stadssamhällen. Gatubelysningen var i äldsta tider en helt okänd inrättning och det skulle dröja långt fram på 1600-talet, innan någon sådan infördes och då i mycket blygsamma former. I Stockholm, närmast Riddarholmen, kom bestämmelser härom först 1697 efter den stora slottsbranden, då vissa fastighetsägare ålades att sörja för ljus utanför sina hus eller utefter vissa gator. I landsortsstäderna skulle det dröja ännu några årtionden, innan så moderna påfund trängde in. Till Lund, »den akademiska bondbyn», som Tegnér karakteriserat den, kom gatubelysningen först 1813. I arkivens luntor kan man rörande förhållandena i vår stad exakt som i en spegelbild iakttaga, vad som sig i staden tilldrog efter mörkrets inbrott men också vad som av ohyfsade gärningar tedde sig vid dagens ljus. Låt oss bläddra ett slag i de gulnade folianterna med sin växlande handstil i det sepiatonade ekollonbläcket, som här och var flutit ut till en kraftig plump ur den trubbiga gåspennan. Det är avsigkomna individer från livets skuggsida, som driver sitt spel under dygnets mörka timmar, tjuvar, slagskämpar, löskonor och mera sådant folk. Men det är också levnadsglada studenter, som i ungdomlig yra tagit sig ett glas öl för mycket till bästa och far omkring och fäktar med sin studentvärja mot fredliga borgare, roar sig med pistolskjutning och slika ting och ställer till krakel med stadens hederliga hantverks-gesäller. Alla orostiftarna tillhörde visst inte stadens fasta invå-

nare. Utsocknes folk, som tillfälligt tagit sitt uppehåll här, var också med och övade sina onda gärningar för snöd vinnings eller äventyrs skull. Se här några plock i oros- och skandalkrönikan.

På höstsidan i nådens år 1643 gick stadens byting till rätta med ett lättfärdigt och tjuvaktigt kvinnfolk, som hette Berit Pedersdotter och påstod sig vara från Björnekulla församling. Hennes förflutna var ingalunda av något hedervärt slag att döma efter vad hon själv berättade under målets gång. I Helsingör hade hon för en tid sedan blivit »kagstrogen» — piskad vid skampålen på stadens torg —, då hon beskyllts för lägersmål med soldaterna. I Lund hade hon på flera ställen lagt sig till med andra personers egendom, som hon sedan sålt. Dessutom hade hon övat otukt med en guldsmedsgesäll och flera andra personer. Hon ådömdes samma straff, som hon redan lidit i Helsingör och dessutom brännmärktes hon som tjuvkona.

På ölkrogarna, där det var nog så lätt att komma i slang med folk, höll många skumma individer till. Det var visserligen i lag påbudet, att alla sådana utskänkningsställen skulle stängas klockan 9 om aftonen, men när har inte lagen varit till för att överträdas, inte minst i gamla tider! På ett sådant ställe — i Kristoffer skräddeares ölkällare — blev en septembernatt 1656 vid elvdraget drängen Anders Ibsen frånstulen alla de kontanter han redeligen tjänat under hösten, medan han där lagt sig att slumra i ett till krogen gränsande rum. När han vaknade och upptäckte sin förlust, störtade han ut i källarlokalen och begärde kroppsvisitation av gästerna, som satt där vid sina ölkrus. De gick alla in på detta utom en, som drog kniv och med andra tillhyggen sökte värja sig. När han äntligen övermannats, visade det sig, att han var tjuven och man lyckades frantaga honom det orättmätigt tillägnade godset. Vid rättegången visade det sig, att han saknade både pass och andra besked om sin person, hade försummat kyrkogång och sakramenten och var en ren lösdrivare. Hans dom blev

hård men efter tidens moraliska begrepp rättvis. Den löd på livstids straffarbete.

En dag i januari 1662 red en drucken man i galopp fram och åter på sin häst genom gator och gränder, skrek och fäktade med sin värja. Och där han nådde till, slog han illa både folk och få. På klokt tilltal att fara varligt fram blev han än mera bårsärkalysten och högg vilt sin värja i byfogdens bislag. De antastade skreko i förskräckelsen, att de sånär hade blivit ihjälstuckna. Ryttarens humör hade väsentligt lugnat sig, då han i sinom tid stod inför stadens myndige borgmästare Peter Tollsten för att svara för sina tilltag och vittnenas anklagelser duggade över honom.

Det skulle vara nödigt ärende, om man skulle ge sig ut en mörk kväll i gamla tider. Alltid var det någon sprakfåle i farten och ställde till förtret. En oktoberkväll 1664 blev det häftig ordväxling och slagsmål på Hagens källare. Orsaken var bara den, att en gäst utan att be om lov tog en stake med ett brinnande ljus från en grannes bord för att tända sin pipa. Misshumöret rann fort på den tiden och snart var bråket i gång och ljusstaken hamnade med ett kraftigt slag i grannens huvud. En annan kom till, drog sin värja och högg så gott som helt av ett par fingrar på den, som kastat staken. Blodet flöt omkring och det var ingen annan råd än att skynda till närmaste bardskärare och bli förbunden. Käpparna ven i luften och mörbultade ett och annat huvud och på gatan utanför susade stenarna i luften. Allt relaterades i vittnesmålen vid bytinget efteråt. Sådana och liknande fall upprepades ideligen och var vardagsmat.

1692 klagade tullnären Comet över hur stadens vallar nedkördes och nedbröts av oregerligt folk här i staden. Det värsta var, att kungens tull härigenom förminskades och försnillades. Han begärde nu att någon bot skulle rådås på detta. Borgmästare och råd sände bud efter stadskassören och ett par av de tolvmän,

som var förordnade att ha inseende över vallarnas upplagande och vidmakthållande. De kom tillstädes och förklarade, att de två eller tre gånger låtit försvarligt laga och påbättra vallarna, här och var med »timmerwärk». De kunde inte rå för att elaka människor tog sig för att bryta ned vallarna eller köra över dem. Stadskassören och tolvmännen blev emellertid allvarligen befallda »att utdela vallarna på borgarna efter skillingtalet famnetals, att en var bör veta att hålla sina tilldelte stycken, att de intet nedrivs eller nedskäras, så framt de icke vilja svara till den skade konungen uti sin tulltäckt taga kan och den, som beträdes med att köra in eller ut de förbjudne orter skall straffas med 40 marks bot.»

Mot förbudet att hålla ölstugorna öppna efter klockan 9 på kvällen syndades ideligen. Böter eller annan straffpåföljd tycks inte ha gjort stort gagn härvidlag. Alltid hade man skäl till sitt försvar. En sen majkväll i nådens år 1695 hade en Jeppa Jönsson skänkt ut öl till ett sällskap i sin krog till långt fram på natten. I sällskapet var en skeppare från Stockholm, som lidit skeppsbrott och på det livligaste underhöll sällskapet med sina strapatser, att man helt glömde bort tid och rum. Men allt hade gått lugnt och stilla till och inget bråk förekommit och inget kortspel. Några hade nog velat avlägsna sig tidigare men ej vågat för det oväsen, som försiggick ute på gatan, och värden menade, att då han ingen annan näring hade han väl behövde den lilla förtjänsten. Sina böter undgick han emellertid inte.

En annan gång antastades en snickare Jochum Görling för att han haft ett lättfärdigt fruntimmer och hennes dotter i sitt hus. Modern var illa beryktad som kopplerska och hade förövat »några lättfärdiga passager här i staden». Dessa typer var inte så sällsynta inom stadens hank och stör. I september 1700 stod Lucia Hansdotter, gift med en båtsman i Malmö, anklagad för att ha sammanblandat sig med en numera rymd skraddare Halvar Anders-

son i Lund, som hon också fått ett barn med. För sin skamlösa gärning dömdes hon att mista livet och halshuggas.

1708 kom ett påbud till borgerskapet att lämna uppgift om inneboende, då man förnummit, att en hel del löst folk, särdeles kvinnfolk, uppehöll sig i staden och orsakade åtskillig förtret. Varningen upprepades i juni 1717 i samband med en del andra uppmaningar från magistraten till borgerskapet. Det hette här i punkt 2: »Åtvarnades borgerskapet att inte hysa löst folk eller horor, som beklagligen hoptals förnimmas sig här uppehålla.» 1719 befallde borgmästaren rotemästarna att jämte två man i varje rote noga ta reda på inhyses folk och hos vem de bodde och anteckna namn och adress. Det gällde här misstänkta personer i allmänhet och spioner. Det var närmast på befallning från generalguvernören i Malmö. De som hade inhyses boende skulle också varje vecka till magistraten inlämna en förteckning på dessa. Med sedlighetsbrott såg man inte mellan fingrarna. Då en gift man Anders Andersson haft ett otillåtet förhållande med en av sina pigor och det blev upptäckt, dömdes han i juni 1714 att böta 30 dlr smt och hon 40 dlr samma mynt och båda skulle tre söndagar på rad stå på pliktballen i kyrkan. Då de inte kunde erlägga böterna kontant, utbyttes dessa mot att slita ris vid rådstugudörren. Sådana fall var ganska vanliga trots de svidande följderna.

Ett ej ovanligt självsvåld var skjutandet med pistol eller bössa inne på stadens gator, på källare och krogar, i hus och på gårdar, en odygd som särskilt tycks ha bedrivits på 1720-talet. Elds- och dödsolyckor hade ej sällan blivit följderna härav. Det var ofta glada hantverksgesäller, som roade sig på detta vis. Att kasta raketer var ett annat lika vådligt ofog. Akademiska konsistoriet hade särskilt anmodat magistraten att om några studenter påträffades sysselsatta med sådana övningar genast anmäla dem till akademiens rektor.

Emellanåt inträffade också dråp, som i juli 1701, då en mu-

raregesäll med sin »kalkskylla» slog ihjäl en kollega under arbetet vid domkyrkan och sedan dömdes till halshuggning. Eller som 1739 då en skomakare Kråka stack till döds en resande växjöbo här i staden.

Mot ordningens väktare förgick man sig ofta som Lunds domböcker genom tiderna utvisa. Det var slagsmål och sönderbrutna bardisaner och korsgevär, som resonerades inför domarbordet vid sådana tillfällen. Ölkrogarnas värdar tyckte inte om att bli visiterade i sin rörelse av representanter för stadens ordningsmakt och studenterna inte att bli hämmade i sin ungdomliga yra. Marknadsdagarnas brokiga publik var ofta bångstyrig och bråkig och gick ej sällan bröstgänges tillväga.

Ibland var det familjeträtor, som spelades upp inför rättvisans forum, som när hattmakargesällen Mattis Mink 1776 slagit sin svärmor och kindpustat sin hustru. Det var dyrbart att illa hantera sin svärmor den tiden. Det kostade hela 100 dlr smt och därtill skulle han göra offentlig avbön. Kindpusten till hustrun var betydligt billigare och kostade bara 6 mark. En hantverksge-säll var ju sällan stadd vid så god kassa, varför i detta fallet böterna utbyttes mot tjugofyra dagars fängelse på vatten och bröd.

Naturligtvis förekom ofta tjuvnadsbrott av både kvinnor och män. 1739 dömdes en tjuvkona, som på flera håll i staden lagt sig till med orättmätig egendom. Varje gång hade hon lidit sitt straff, men trots det framhärdat i sin brottslighet. Sista gången avbasades hon med sexton par spö med tre slag av varje par, stod i pliktepallen tre söndagar på rad, skriftades och sattes sedan på tre års straffarbete. För kyrkotjuvnad och annan stöld dömdes en manlig tjuv samma år till nio par spö och ett års straffarbete på Kalmar fästning.

En bild så god som någon av gamla tiders moraliska inställning till äganderätten och hur en stackars människa kan glida utför brottets brant ger oss relationerna av ett par tjuvnadsbrott

i Lunds domkyrka. I regel hyste man en nästan vidskeplig fruktan för att röra något vad kyrkan tillhörde, men ibland blev för de mest förhårdade brottslingar eller olyckliga människor i största elände frestelsen för svår. Nu var den tiden straffet för kyrkostölder betydligt strängare än för andra tjuvnadsbrott och blev förövarna röjda, fick de bittert sona sitt brott.

I det följande skall närmare relateras händelseförloppet vid ett par stölder i Lunds domkyrka och i korta drag skildras de olyckliga tjuvarnas liv, fyllt av nöd och umbäranden, en sorglig tidsbild ur dåtida brottmålsannaler.

Till att börja med några upplysningar om domkyrkans inventarier vid tiden för stölderna. År 1691 eller samma år, som den första stölden skedde, ägde domkyrkan fyra nattvardskalkar, tre av silver och en av tenn, två vinkanner av silver och ett elfbensskrin med silverlock för oblaterna. Av textilier fanns det tre altarkläden, ett gammalt och söndrigt, som dagligdags låg på altaret, ett annat av röd sammet för helgdagsbruk och ett tredje av svart sammet att brukas i fastan. Vidare två altardukar, den ena av rödbrun eller karmosinröd sammet med svarta silkesspetsar omkring och det andra för högtidsbruk av fint klosterlärft med knypplade spetsar omkring. Det var den förra av dessa, som detta år blev stulen. Dessutom förekom bland detta slag av inventarier tre mässhakar, fem mässkjortor, fjorton korkåpor, några ljusstakar och ljuskronor samt en hel del andra mer eller mindre värdefulla föremål.

Den första stölden ägde rum natten till den 23 dec. 1691 och tjuvbytet var den karmosinröda altarduken. Tjuvarna — ty de var två — var Nils Stjerna och hans fästekvinna Brita Ingemarsdotter, ett par unga människor från Småland. Endast den senare blev gripen och fick ensam sona brottet, fast det egentligen var den manliga parten, som var den skyldige.

Av de förhållanden, som kom i dagen vid rättegångarna om

denna stöld och av Brita Ingemarsdotters egen berättelse, framgår, att hon steg för steg kommit på avvägar, tills hon slutligen hamnade vid spöpålen på Lunds torg. Hennes flackande hit och dit, förföljd av olyckliga omständigheter, är typiskt för många hennes olyckskamrater. Det gick lätt att komma in på brottets bana och väl en gång där, fanns det knappast någon återvändo.

Brita Ingemarsdotter var född omkring 1670 i Vislanda socken i Småland och dotter till en korpral. Fadern dog emellertid, då flickan bara var tretton år gammal. Vid nitton års ålder tjänade hon i en gästgivargård i Småland, där hon blev beskylld för att ha stulit ett silverstop, varur hon bjudit en ryttare brännvin. Troligen hade ryttaren ridit sin väg med det som lättfånget byte, men Brita kunde inte övertygande bevisa sin oskuld och för att komma ur hela härvan rymde hon sin kos till Skåne, där hon till sist hamnade som piga hos en »Elna Torkels» i Lund. Under sin lundatid besökte hon några släktingar i Blentarp och råkade där en annan släkting, profossen Per Västesson från Sövde, som på något sätt fått reda på historien om silverstopet. Härigenom fick han den stackars flickan helt i sina händer, hotade att angiva henne, »slå henne i järn» och föra henne åter till Småland, om hon inte köpte sig fri. Nu blev hon utsatt för en veritabel utpres-sarhistoria och när hon inte längre på hederligt sätt kunde skaffa de pengar, profossen tvingade av henne, tvang han henne att stjäla men lovade att försvara henne, om hon kom i klammeri. Hans ständiga hot var att fängsla henne och föra henne till Småland, något som Brita naturligtvis icke till något pris ville vara med om. Hon gav sig i stället in på tjuvnadsbrottens bana.

Vid denna tid träffade hon en man från Växjö, en f. d. skri-vare vid namn Nils Stjerna, som också råkat på villovägar och varit med om både stöld och överfall. Brita fattade tycke för honom och fann kanske häri också ett stöd mot profossens ständiga hotelser. De slog sig samman och vandrade till Lund, där de

bland annat besökte domkyrkan och då fingo syn på den karmosinröda altarduken. Men nu hände ingenting. Deras mål var Hälsingborg, därifrån de tänkte bege sig över till Danmark. Detta lyckades dem emellertid inte utan de började vandra nedåt igen och återkommo till Lund på kvällen den 23 dec. 1691. De logerade var för sig och Brita tillbringade natten på vinden hos en Nils Hyros, sedan hon först förskaffat sig till aftonmål bröd och brännvin. Nils Stjerna hade kommit in i domkyrkan, där han blivit instängd utan att någon märkt honom. Följande morgon träffades de vid Östertull enligt överenskommelse.

Under natten hade Stjerna stulit altarduken och lyckats komma ut utan att bli upptäckt. Tjuvgodset hade han gömt under rocken och nu vandrade paret österut. Under vägen till Blentarp sydde Brita sig en kjol av altarduken, men då den blev för liten, rev hon sönder den och vid framkomsten till Blentarp sålde hon styckena till hugade spekulanter, som nog i allmänhet misstänkte, att det var tjuvgods men brydde sig inte stort därom. Spetsarna, som suttit omkring duken, skingrades på samma sätt utom vad Brita monterade på Stjernas handskkragar.

För någon tid framåt förlorar man dem ur sikte, vart de nu tagit vägen. Emellertid råkade den stackars Brita åter i händerna på sin utpressare, profossen Västesson, som tog henne fast och satte henne i fängsligt förvar för den stöld hon begått hos kyrkoherde Ibsonius i Östra Kärrstorp. Hon blev infångad i Alstad, där Stjerna också tycks ha varit med men tydligen lyckats fly sin kos och lämnat fästekvinnan i sticket. När Britas delaktighet i stölden i Lunds domkyrka blev bekant, införpassades hon till Lund och inspärrades i fängelset i domkyrkans krypta.

Den 8 mars stod Brita Ingemarsdotter för första gången inför Lunds kämnersrätt. För att skona sin fästman, som så skändligt svikit henne i nödens stund, framställde hon saken så, som om det varit hon som låtit stänga in sig i domkyrkan och om natten

legat i predikstolen. Och stöldplanen hade hon efter sin uppdik-
tade version av stölden gjort upp med sin broder. Hon erkände
oförbehållsamt stölden av altarduken, men hon nekade bestämt
till att ha haft något att göra med en annan sådan av holländsk
lärfst med spetsmontering, som också försvunnit från kyrkan. Under
senare förhör berättade Brita om hur hon kommit i händerna på
Per Västesson och hur han blivit orsaken till hela hennes elände.
Hon ångrade djupt vad hon gjort men motsåg döden med lugn.
Hennes dom blev att mista livet, fast man nog kunde peka på
en hel del förmildrande omständigheter i hennes fall.

Nu var emellertid saken den, att innan domen gick i verk-
ställighet, skulle hovrätten höras. Det visade sig då, att kämners-
rätten dömt i en sak, som låg utom dess befogenhet och en ny
rättegång måste sättas igång inför rådstugurätten med långa och
plågsamma förhör. Den stackars kvinnan var nu för uttröttad för
att längre orka upprepa sin hoppljugna historia utan berättade nu
som det verkliga förhållandet var, att den egentlige tjuven var Nils
Stjerna, som hon hittills »av kärlek» velat hålla utanför det hela.
Efter den förnyade rättegången dömdes Brita ånyo till livets för-
lust. Domen skulle också nu prövas av hovrätten och det tog sin
tid. Härunder satt hon i fängsligt förvar antingen på Malmöhus
fästning eller i domkyrkans krypta. Sent omsider kom hovrättens
utslag i februari 1693. Hon benådades från dödsstraffet men
skulle i stället slita fyrtio par spö. Efter genomgången pina släpp-
tes den arma flickan ut vind för våg att reda sig bäst hon kunde.

Den andra domkyrkostölden rörde sig om en silverkalk, som
blev bortstulen den 26 febr. 1707. Det var en sockenbudskalk, som
för tillfället förvarades hos kapellänen Corwitz Thulin, när »tjuv-
konan» Anna Catharina Lund lade beslag på den. Hon var en ung
kvinna i början av tjugooåren men hade redan bakom sig ett ganska
brokigt förflutet. Hon var född i Halland men hade som barn
kommit till Köpenhamn, där hon råkat i händerna på rättvi-

sans väktare för diverse upptåg. Sedan hade hon givit sig i lag med ett stråtrövarband, som blivit infångat och fått plikta med livet för sina brottsliga bravader. Unga Anna Catharina hade dock klarat sig undan med ett »brännemärke», kanske Köpenhamns stadsvapen, inbränt i pannan. Hon har tydligen varit en mycket äventyrslysten person, som inte låtit brännmärkningen avskräcka sig. I början av år 1707 hade hon kommit till Malmö och under vägen dit hade hon passat på att i Landskrona lägga sig till med en altarduk, i broderiet daterad 1685, varav hon gjort en »särk» och ett »armkläde» åt sig.

Tisdagen den 26 febr. — samma dag hon stal silverkalken — hade hon kommit till Lund, där hon tog in hos borgmästare Olof Nordstéen, som bodde långt nere på Södergatan. Hon kallade sig här Stina Enewald och sade sig vara dotter till en präst i Halmstad. Hon tog sig en tur upp genom staden och tittade in på flera ställen, bland annat hos kapellänen Thulin, där hon ingen träffade, när hon gick genom rummen. Där stod den omtalade silverkalken från domkyrkan och Anna Catharina var ej sen att stoppa den i sin kjortelsäck tillsammans med patenen. En svart sidenmössa med guldbroderier åkte också dit. Hos en student Solberg, boende hos professor Linnerius, stal hon några skjortor och kragar. Och så ansåg hon sig väl inte kunna härberga mera tjuvgods för tillfället, ty nu begav hon sig till fots över Vallkärra mot Laholm. Hos en guldsmed där sålde hon paténe, som hon brutit sönder. Friheten blev dock inte så långvarig. Man fann snart den stulna silverbägaren bland det andra tjuvgodset och därmed var hon röjd. Hon transporterades under bevakning till Lund, där hennes dom föll den 6 april och löd på hudstrykning vid rådstugudörren. Sedan fördes hon vidare till Landskrona att där svara för sig vidare i sin tjuvnadsgärning.

Det var ett par sorgliga människoöden och jag har här så pass omständligt relaterat fallen för att söka ge en föreställning

om de förfallna typer, som i gamla tider drog land och rike runt och övade sin brottslighet. Ett klientel som säkert vållade ordningens väktare mycket bekymmer och omak.

Gångna tiders studentgenerationer var alltid ett oroligt släkte. Särskilt bråkigt för kårens vidkommande skall året 1765 ha varit, då professor Wollin var akademiens rektor. Hans nymodiga bestämmelser för att öva kontroll över hur kårens medlemmar skötte sina studier sårade studenternas självständighetskänsla och ledde till uppror och oroligheter. Under larm och skri ställde man till demonstrationer i Lundagård och de goda lundaborgarna fingo genomleva nätter av stor oro och förskräckelse. Det blev rättgång och arresteringar av studenter, men oron blev kvar. Och vid tiden för vårmarknaden detta år bestämde akademiens myndigheter, att ingen student fick visa sig med stör eller piska i handen.

Ett annat studentuppror, som mycket lät tala om sig, var det som timade i samband med akademiens firande av 200-årsminnet av Uppsala möte den 8 mars 1793. I staden varande skånska officerare, adelsmän och andra ståndspersoner hade till dagen efter arrangerat en bal i professor Erland Brings hus. Under förberedelserna härför hade någon yttrat, att det skulle bli alldeles för mycket folk, om vilken student som helst finge komma dit. I varje fall önskade man icke se någon ofrälse student på balen. Detta var en skymf mot studentkåren, som den inte utan vidare kunde finna sig uti. Man samlades på Lundagård, maskerade sig och satte igång med sin opposition. Till råga på allt annat hade balsällskapet också lagt beslag på akademiens vakt och kanoner. Dåvarande rektorn, professor Mathias Norberg, lyckades i någon mån lugna de upphetsade sprakfålarerna, men det dåliga humöret föll åter över dem och man grep till och med till vapen. Studenterna lyckades få vakten och kanonerna utlämnade från balen och de senare ställdes in i pedellkammaren. Lugnet var dock därmed

inte återvunnet och rektor fick åter inträda som medlare liksom en av studenterna av mera lugnt temperament. Så småningom lugnade sig då studenterna, men under den därpå följande rättegången väcktes ny vrede mot allmänne åklagaren, som bodde i handelsman Laurells hus. Mot denne senare riktades anonyma hotelsebrev om mord, om han inte avhyste sin gäst. Militär hjälp rekvirerades då från garnisonen i Malmö för att hindra eventuella angrepp. Vakten kom, men några anstalter tycks aldrig ha blivit gjorda för att verkställa de anonyma hotelserna.

1802 ställde studenterna till med en våldsam demonstration mot akademiens rektor, professor Engelhardt, som låtit toppa träden på Lundagård. Esaias Tegnér, som mot sin vilja blev indragen i dessa oroligheter, har berättat därom i sina självbiografiska anteckningar. Ett annat mycket allvarligt uppträde från studenternas sida inträffade, då Lundagårdsmuren 1836 började raseras. Lundagård var studenternas helgade område, där de ansåg sig vara ensamma herrar på täppan. 1837 tog sig deras raserianfall utlopp i stenkastning mot biskop Faxes residens — biskopinnan hade arbetat för rivning av muren —, som under arbetet med det nya biskopshuset vid domkyrkan var inrymt i ett tvåvåningshus på hörnet mellan nuvarande Kyrkogatan och L:a Gråbrödersgatan, där Lundagårdshuset nu är beläget. En sten råkade till och med sára Hans Högvördighet i pannan. Här var ordningsmaktens ingripande maktlöst. De mest aktiva fick sedan genom den akademiska jurisdiktionens ingripande sota för resultatet av kårens upprörda känslor.

En »Journal för Police-Wakt Contoret i Lund År 1850 & 1851» ger oss en och annan glimt av vardagens liv i vår stad, såvitt det rör ordningens störande, bild 1. Den sträcker sig från den 2 jan. förstnämnda år till och med den 2 sept. det följande. Vi skall bläddra ett slag i den nötta luntan.

Kringstrykande och lösa individer drog sig ju gärna in till

städerna. Så också till Lund. I februari 1850 grep stadsvakten just en sådan, förre sjöartilleristen Balder, som med dragen fällkniv i högsta hugg förföljt en mansperson och nu införpassades i stadshäktet. En annan gång, fram på höstsidan, var det en f. d. sjöman, som kommit hit och nu strök omkring i staden och bettlade och bjöds på samma logi som den förre. I januari 1851 inmanades ett par kvinnspersoner i häkte för obehörigt kringstrykande i staden. Klockan 11 på natten mellan den 14 och 15 aug. samma år hade vakten på en gata anträffat »liderliga Quinspersonen» Maria Eriksson från Malmö. »Som hon var i saknad af betyg, insattes hon i härvarande stadshäkte för natten», varefter hon på morgonen blev utvisad från staden och beledsagad till Östertull. Det gällde att nogsamt vara moralens väktare.

Slagsmål inträffade allt som oftast. En kväll i juli 1850 hade en bleckslagare Sjöberg kommit i delo med en grannhustru, som slutat med att han omsorgsfullt mörbultat henne. En oktoberkväll samma år blev vakten Liljeroth överfallen av en hund på Sandgatan och strax efter av hundens herre, som »mätte med sin käpp ett slag åt hufvudet på Liljeroth». Denne parerade med sitt korsgevär, så att skaftet gick tvärt av. En natt i mars 1851 anmälde smeden Lundius ett slagsmål i en Krumlindes hus, dit ett par vakter då skyndade för att ta hand om bråkstakarna. Vid deras ankomst hade de emellertid redan försvunnit sin kos. En kväll vid $\frac{1}{2}$ 9-tiden samma månad hade det varit stenkastning på flera ställen i staden och en piga hade blivit livsfarligt skadad. En annan gång var ett par slaktardrängar i luven på varandra och en kväll fann vakten en murarlärling, som blivit överfallen och slagen vid häradshövding Liljenbergs gård, så att blodvite uppstått. Med slag av en porterbutelj och med stövelsparkar hade en marskväll 1851 en person på gatan blivit så illa behandlad i hufvudet, att han enligt vittne måste föras till lasarettet. Till marknadsdagarna hörde alltid slagsmål. Därför läser man också i vaktjournalen under da-

Den 12te Juli

Kl. 6. f. m. aflösningsvakt Waktin till Fullström
 Brandvakterna hafva för natten varit fördelt på
 östra Ratan Mikael Lund, Västra Karlström, Löfrens
 ten Lenn Nilsson, och Maria Nils Jansson, hvilka alla
 fullgjort sina skyldigheter. Under min Vakt har f. d.
Persson Bergström anmält att han ansett sig gästa
 Polisens uppmärksamhet der på, att Handlanden
 Thöcher latit uppbringa uti sina fönster, en del
 gula fisjonemier hvilka kunna medföra lyttin-
 da lifvande örnar wanslifva de samma,
 hvar för han borde pålagas att bortaga dem,
 angifvellen är anmald hos Stadsfiscalen. Lörd
 som ofvan J. P. Solungren

Bild 1. Utdrag ur "Journal för Police-Wakt Contoret i Lund.
 År 1850 & 1851" för den 12 juli 1850.

tum 20 mars 1851: »Vakterna ha, såväl stadens som akademiens, varit tjenstgörande under marknaden.»

Naturligtvis förorsakade spriten en hel del förtret för dem, som tagit sig litet för mycket till bästa därav. Så påträffade vakt-
 ten kl. 1/2 10 på kvällen den 9 sept. 1850 trädgårdsmästaren And.
 Nilsson »på allmän gata öfverlastad af starka Drycker, men han
 blef ledsagad till sin bostad». Samma kväll påträffades också en
 handskmakaregesäll i samma situation, »men han blef nedsatt i
 härvarande stadshäckt, emedan han var så öfverlastad, att han

icke kunde säga, var han var hemma». En juninatt 1851 inmanades en mansperson Hejde i häktet, då han uppträtt berusad på gatan och fört oljud och därtill hotat en murare med kniv.

Inslagna fönsterrutor anmäldes ej så sällan och ofta nog försvann en »sladderspegel» utanför ett fönster, som hos svarvare Holmgren en marskväll 1850. Rapporter om inbrott och tjuvnad träffar man också på i den gamla vaktjournalen.

Ibland hade en dräng varit oförsiktig, då han kört ut gödsel från sin husbondes gård. Den tiden drev ju borgarna även lantbruk och boskapsskötsel med lagård, häst- och svinstall inrymda i stadsgården. Sådant slarv hade t. ex. professor Brunius' dräng gjort sig saker till i april 1850. Och längre fram på våren hade en annan med sådant förorenat gatan från änkan Åkermans gård till Helgonabacken. Om en slaktare heter det, att han »spilt en Kalf på gatan». Sådant slarv straffades med böter. Emellanåt har vakten lagt beslag på ett okränt kappmått eller en ojusterad betsmän hos någon torghandlare.

I denna journal figurerar givetvis också studenterna då och då. Vid ett tillfälle hade de brutit av en pumpstång på Lilla torg vid domkyrkan. En annan gång hade ett par fulla studenter anmälts för rektor och stadsfiskal, emedan de överfallit en traktör Lundberg och brandvakterna med smädeord. Kanske hade den gode traktören av studenterna tagit för mycket för sina utskänkta suppar, just vad han en gång anmälts för av en gäst, som för tre sådana fått punga ut med 18 skilling. Under den 11 maj 1851 heter det i journalen: »En gammal kärring från Höörs Socken har blifvit hyst i Contoret från kl. $\frac{1}{4}$ till 11 på natten till kl. 3 på morgonen af skäl, att några druckna studenter hållit skoj med henne och dessutom hade hon inte kunnat få något Nattherberje.» En skämtsam passus läser man under den 28 i samma månad: »En del studenter i villan skrålat omkring å stadens gator. Kl. $\frac{1}{2}$ 2 på natten blefvo de hågade att med den af dem redan förvärfvade kunskap

antaga tjänst på stat, nämligen att passera som brandvakter, då de ville med våld frångå de nu anställda brandvakterna sina gevär, hvilket likvisst misslyckades.» Och en annan gång: »Från kl. 10—12 em. patrull på stadens gator för oroliga studenter» eller »är för nattan att anmärka, att några sångare var ute och lät höra sig här och hvar».

Det relativa lugnet härskade också emellanåt i staden, då en rapport i vaktjournalen kan lyda: »För dygnet är mycket att anmärka men utan vikt och därför uteslutes.» Rapporten efter invigningen av Akademiska Föreningens nya bygnad den 16 maj 1851 meddelar: »För dygnet är intet uti polisväg att anmärka, ehuru en så stor mängd af menskor varet församlade i och för fästiteterna till invigning af nya förenigshuset.»

Från 1800-talets slut målas i press och protokoll en annan bild av det oroliga Lund. En majdag 1892 läste man i Folkets tidning följande: »Torsdagen den 5 maj omkring klockan 10 på aftonen hörde konstaplarna n:r 10 Jönsson och n:r 17 Larsson, vilka då patrullerade i södra delen av staden, oväsen från Södra Esplanaden. De begåvo sig åt det håll, varifrån oväsendet hördes, och påträffade vid södra ändan av Prennegatan ett sällskap onyktra, stojande manspersoner. Polismännen uppmanade fridstörarna, sex till antalet, att vara tysta och begiva sig hem, vilken uppmaning emellertid lämnades obeaktad. I stället gingo de i samlad trupp mot konstaplarna samt misshandlade dem med bl. a. knivar på det våldsammaste sätt. De närmare detaljerna vid överfallet kunde emellertid aldrig riktigt klarläggas, enär varken polismännen eller våldsverkarna efteråt hade något tydligt minne därav. Tre yngre kvinnor, som åsett det fruktansvärda uppträdet, hade blivit så förskräckta, att ej heller de senare kunde omtala huru det tillgick. Efter våldets förövande flydde våldsverkarna, lämnande polisen kvar å valplatsen att klara sig bäst de kunde. Ehuru svårt skadade förmådde dessa begiva sig mot poliskontoret. Under vä-

gen dit blev Jönsson, vilken var värst däran, på Stora Södergatan omhändertagen av ett par personer och fördd till lasarettet. Larsson lyckades ensam släpa sig fram till poliskontoret, men ditkommen svimmade han. Sedan han å kontoret nödtorftigt förbundits, fördes även han till lasarettet, där såväl han som Jönsson fingo kvarstanna för vård.»

Efterforskning av våldsverkarna vidtog omedelbart och det lyckades polisen tämligen snart att få dem fast. De var hemmahörande i Malmö och Lund. Redan följande dag blev de anhållna och efter verkställda förhör häktade. Vid rättegången kom det fram, att konstapel Jönsson tilldelats ej mindre än fjorton knivhugg, de flesta i huvudet och halsen, medan kollegan sluppit undan med sju. De överfallnas kläder företeddes i rätten och erbjöd en hemsk anblick. De var översköljda av blod och de tätsittande hålen visade, var knivarna farit fram. Bedrövligast såg mössorna ut, nästan sörderskurna till trasor.

Det visade sig svårt att reda ut, vilken av de häktade, som tagit mest del i våldet, och därför ådömdes de alla sex lika straff, i ett för allt tre och ett halft års straffarbete.

Senare tider har ej heller alltid gått i lugnets tecken. Omkring sekelskiftet med dess strejker och liknande oroligheter hände ett och annat, som betänkligt störde friden. I slutet av 1890-talet hade polisen allt som oftast att bekämpa uppträden och oroligheter av skilda slag vid strejker och demonstrationer. Det svåraste torde vara det, som ägde rum den 9 och 10 nov. 1898. Det var strejkande arbetare vid sockerfabriken i Svedala och deras sympatisörer, som då ställde till svårartade uppträden här i staden. Oroligheterna övergick efter hand till våldsamheter och började den 9 nov. på kvällen. Ledningen för Svedala sockerfabrik, där den ordinarie arbetsstyrkan nedlagt arbetet för att tvinga fram bättre avlöning, hade lyckats övertala studenter från Lund att uppträda som strejkbrytare. Dessa, som arbetade i skift, brukade återvända

till Lund vid 10-tiden på kvällen. För att demonstrera sin ovilja mot dessa hade i god tid före tågets ankomst ett stort antal arbetare samlats vid stationen och på Bantorget. Därtill kom en massa nyfikna, så att den församlade folkhoppen torde ha uppgått till ett par tusen människor. Polischefen, t. f. borgmästare C. Brink, och stadsfiskal Strandberg, som var beredda på att demonstrationer skulle förekomma, hade beordrat ett antal polismän till stationen för att vid södra ändan av stationsbyggnaden möta studenterna och sedan eskortera dem till Akademiska Föreningen, där de skulle äta kvällsmat. Borgmästaren och stadsfiskalen gick in på bangården för att möta dem. I samråd med svedalabolagets direktör, konsul Westrup, beslöt polisbefälet, i avsikt att lura demonstranterna, att föra studenterna ut genom väntsalarna och icke genom södra utgången. Så långt gick det bra, men när de kom ut på Bangatan, fick demonstranterna syn på dem och började skräna och vissla och slänga glåpord mot studenterna.

Under polisens skydd tog studenterna vägen upp genom Bangatan och Klostergatan och folkmassan följde efter, somliga genom Fiskaregatan, och trängseln var så stark, att man formligen bars fram. I Klostergatan började demonstranterna sitt anfall. Käpprapp ven genom luften. En och annan sten började också singla ned. Borgmästaren blev lätt skadad av en sten och stadsfiskalens höga hatt pressades ned över hans huvud av ett käppslag. Där man kom till, började man också sparka studenter och polis.

Studenterna lyckades emellertid komma in på »Föreningen». Nu började sten hagla mot fönsterrutorna och en polisstyrka på ett dussintal man kunde naturligtvis inte stort uträtta. Då trädde konsul Westrup ut på trappan och meddelade folkhoppen, att strejken inom kort komme att biläggas, då sockerbrukets styrelse ämnade tillmötesgå arbetarnas krav. Massan lugnade sig och vid halvtolvtiden var det åter lugnt på platsen.

Magistraten misstänkte, att samma oväsen möjligen kunde upprepas följande dag. Den rekviderade genom länsstyrelsen en tropp kavalleri ur Kronprinsens husarer, som kom hit på eftermiddagen och förlades till ridhuset.

För att i någon mån lugna sinnena lät man i pressen meddela, att de arbetsvilliga studenterna inte skulle komma till Lund på kvällen. Demonstranterna tog detta för en bluff och samlades i ännu större antal på kvällen. Hela polisstyrkan, 21 man, var den kvällen utkommenderad. När vid halvnotiden ett tåg kom in, trodde den samlade hopen, att det var de förhatliga strejkbrytarna, som anlände. Ett vilt skrån och tumult uppstod och polisen stod ganska maktlös. Då ryckte kavalleriet in och stormen blev än värre. En vild stenkastning började. Militären tog fram gevären, drog sablarna ur sina baljor och sökte med våld skingra massan. Kvinnorna flydde som vettvillingar och rymden genljöd av förtvilans rop och skri. Några studenter kom inte och då skulle man visa sitt trots mot myndigheterna. Stenregnet tilltog. Man knivskar hästarna och sablarna naggade en och annan i hopen. Blodet färgade gatan och än vildare blev tumultet, som fortgick till långt efter midnatt, då det äntligen började lugna till sig. Då började arbetet med att forsla sårade till lasarettet att förbindas, sargade som de var av stenar, käppar, sparkar och sabelhugg. Det torde ha varit en verklig skräcknatt för det annars i vardagslag så fredliga Lund. Givetvis följde en del rättsligt efterspel till denna kalabalik.

Jag har tidigare något berört studenterna och deras sätt att emellanåt störa stadsfriden och skall här avslutningsvis referera det sista stora studentupploppet, som timat i Lund. Det var våren 1908, närmare bestämt natten mellan den 30 april och 1 maj och följande natt. Punschen och andra starka drycker flödade på den tiden som bekant utan all ransonering och satte lätt eldfångda sinnen i brand.

Strax före klockan 12 natten mellan ovan angivna data sam-

lade sig flera hundra studenter i Lundagård och ställde till oväsen. Under skrän och tjut drog skaran så småningom ned till Stortorget, där den fortsatte att föra oväsen. Man ställde till med ringdans omkring den stora lytkandelabern, som då stod här på torget, allt under det man sjöng och skrålade. En hop sökte tränga sig in i poliskontoret, släckte och ramponerade den röda lyktan utanför. Polisen stod så gott som maktlös mot den påträngande horden och alla dess vänliga tillsägelser åt studenterna att skingra sig förklingade ohörda. Efter ungefär en halvtimme återvände studenterna till Lundagård men blott för att efter en kort stund ånyo uppenbara sig på torget, där de fortsatte med sitt oväsen och uppträdde trotsigt mot polisen. Så alternerade upprorsscenen mellan Stortorget och Lundagård till klockan två på natten, då polisen med milt våld äntligen lyckades skingra studenterna och för tillfället återställa lugnet i staden.

Natten mellan den 1 och 2 maj ställde emellertid studenterna till med nya oordningar och nu betydligt svårare än natten förut. Bråket började på Grand hotel. Det var sed den tiden, att polisen vid stängningsdags gick in på restaurangerna för att tillse, att lokalerna utrymdes. När de nu visade sig, kastade studenterna glåpor åd dem och vägrade hörsamma deras tillsägelser att lämna lokalen. När polisen med våld förde ut en och annan, satte man sig till motvärn. Efter cirka tre kvarts ansträngande arbete hade dock ordningsmakten lyckats få ut samtliga studenter från restaurangen och så tillvida blivit herre över situationen.

Utanför hade under tiden en stor skara studenter församlat sig. Ett antal polismän under befäl av poliskommissarie Lindberg lyckades emellertid övertala dem att röra på sig och efter hand förflyttade sig studenterna till hörnet av Kyrko- och Kløstergatorna, den så kallade Kritiska hörnan. Där råkade några av dem i slagsmål med några bokhållare. Detta blev signalen till ny uppstudsighet mot ordningsmakten. Inom kort var Stortorget fullt av skrä-

nande studenter, av vilka en del sökte tränga sig in på poliskontoret, troligen i avsikt att fritaga en anhållen student. Då de på torget tjänstgörande polismännen ej ensamma kunde reda sig mot studenterna, beordrade poliskommissarie Lindberg två av de fyra ridande konstaplarna, vilka från länets centralpolis hitbeordrats för att bistå med ordningens upprätthållande under arbetardemonstrationerna på eftermiddagen den 1 maj, att stiga till häst och driva bort studenterna från torget. Med hjälp av polismännen till fots lyckades de ridande lösa denna uppgift utan att behöva bruka något nämnvärt våld och studenterna begåvo sig upp på Lundagård.

Därmed var emellertid oroligheterna inte slut. Efter en stund återvände studenthoppen, omkring 300 personer, till Stortorget och försökte ånyo att bereda sig tillträde till poliskontoret. Med vänliga ord och milt våld lyckades dock kommissarie Lindberg och hans polismän att hindra dem därifrån. Polismännens upprepade tillsägelser åt studenterna att skingra sig och deras hot om att våld i annat fall komme att brukas mot dem hade emellertid ingen verkan. Då det ej gick med lock, beslöt sig poliskommissarien till slut att med pock driva bort orostiftarna från torget. Han lät därför indraga all tillgänglig polisstyrka till poliskontoret och torget utanför och gav order till de fyra ridande konstaplarna att hämta sina hästar i ridhuset vid Kattesund, sitta upp och göra chock mot studenterna. De ridande återkommo efter en kort stund och redo, understödda av polisen till fots, mot studenterna, vilka då springande begåvo sig mot Lundagård. En och annan, som ej fort nog kom undan från torget, fick smaka de flätade läderpiskorna, som den ridande polisen använde som vapen. Troligen kom under förföljandet även en och annan sabel till användning, fast polisen efteråt bestämt förnekade, att så varit fallet. Under ideliga skärmytslingar här och där drevos studenterna obevekligt från torget upp mot Lundagård. Ej heller här fick de emellertid vara i fred för polisen utan attackerades ända tills de slutligen fullständigt

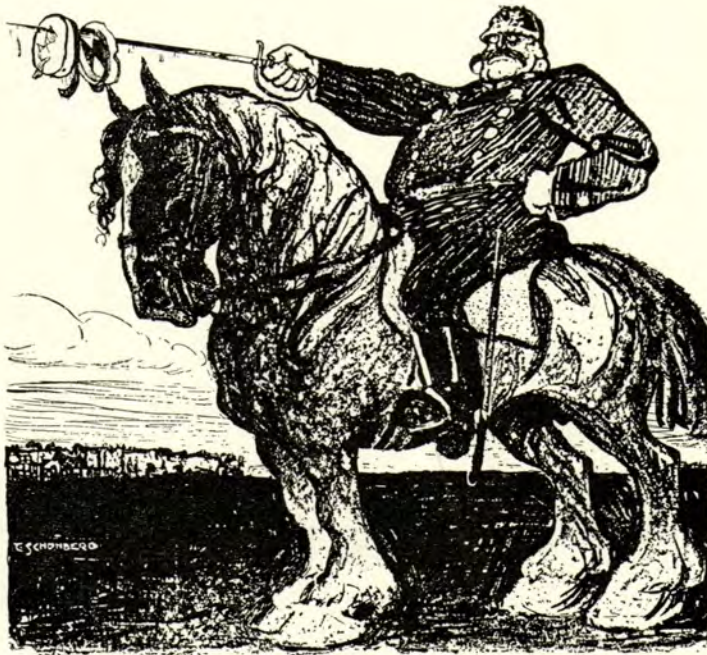

Bild 2. "Första maj i Lund. Dagen har varit glad!" lyder texten över denna teckning av T. Schonberg, inspirerad av studentoroligheterna i Lund 1908.

skingrats och lugnet vid fyratiden på morgonen återställts. En bland deltagarna i detta studentupptåg var den kände överliggaren Sam Ask. Se bild 2!

Givetvis följde både anmälningar och långa förhör för att utreda detta upplopp. Då undersökningarna slutförts den 14 maj 1908, blev emellertid resultatet det, att inga åtal följde varken mot någon polisman eller student.

Efter den betan har inga mera anmärkningsvärda kravaller ägt rum från studentkårens sida mot Lunds poliskår. Tiden och förhållandena har förändrats och efter tvenne världskrig och deras efterverkningar har studentkåren fått andra problem att nappas med än vad den levnadslustiga ungdomen från förkrigstiden hade.

STADENS VAKT

LUNDS STADSVAKT I ÄLDRE TIDER
INTILL 1840

Av de uppgifter, som stå att hämta ur staden Lunds äldre rådstuguarkiv, framgår, att vaktförhållandena här fram till 1658 varit ordnade på samma sätt som i övriga mindre danska städer och efter detta år i överensstämmelse med rådande svenska förhållanden. Det var borgarna själva, som skiftades vid att ombesörja nattvakten, ett slags allmän värnplikt, som ålåg alla. Enda skillnaden var, att de ägde rätt att sända sina drängar eller andra personer i sitt ställe, om de föredrogo att lugnt sova i sin säng om natten framför att i nattvaktstjänsten riskera liv och lem eller lida en kall eller snöstormig vinternatts obehag. Detta var systemets svaga punkt. Fast borgarna själva utan tvivel voro måna om att vaka över stadens säkerhet, kunde det inte alltid sägas det samma om deras utskickade legodrängar. Dessa voro ibland löst folk, som gärna såg mellan fingrarna med nattfridsstörarna, när det passade dem. Denna vakt stod under kommando av en stadsvaktmästare och som överuppsyningsman och kontrollant fungerade en av stadens rådmän.

Svart på vitt om att så var förhållandet lämnas oss i rådstugurättens domböcker. Här kan man t. ex. under den 8 november 1682 läsa om att rådmannen Hans Charstensson Als blivit förordnad att varje afton kl. 9 precis anteckna och avskriva vakten. På samma sätt blev vaktmästaren Jeppe Nielssen ålagd att varje afton vid samma tid tillsammans med de andra tre personerna, som skulle gå vakt med honom, möta upp hos rådman Als och där ordentligt

uppgiva namnen på dem, som skulle gå vakt den natten. Samma källa meddelar också, att den ovan namngivne rådmannen nu skulle avlösas i denna uppgift av sin kollega Håkan Christensen Bager, som »påtog sig detta att förrätta till nästkommande jul med vakten». Vid denna tid var också stadens fyra rotemästare uppkallade på rådstugan och fingo order ått omedelbart var och en i sin rote hemsöka alla dem, som höllo vin- och ölstugor och allvarligen meddela dem att de hädanefters icke fingo sälja något vin eller öl efter klockan 9 på kvällen, så vitt de inte ville riskera straff här för med 4 markers böter.

Den stackars vaktmästaren hade det inte alltid så lätt med sitt vaktmanskap. I augusti 1682 beklagade sig Jeppe Nielsen över att, då han tillsade borgerskapet att möta på utsatt tid för att gå vakt, så hade de svarat, att de skulle komma och när timmen kom, »som vakten ropa skall», mötte de icke, varför han icke kunnat göra sin tjänst så som sig bort. Han anhöll därför hos magistraten om hjälp för att rätta till detta missförhållande. Resultatet blev, att denna myndighet bestämt resolverade, att den borgare, som lagligen blivit tillsagd att gå vakt men uteblivit, skulle genast nästa morgon erlægga pant för sin försummelse, sedan vaktmästaren rapporterat hans eller deras namn till borgmästaren eller hans ställföreträdare, vilken hade att utdöma panten. Vaktmästarna tillhörde ej heller alltid de pålitliga och trogna tjänarna. Om Thor Asmundsson vittnades det inte vackert i rätten, när han var inställd för försummelse i sin tjänst och för oärlighet. En borgare framhöll, att han ofta sett Thor ensam gå vakt om natten men sedan lyft vaktpenningar för fyra personer. Genom hans fylleri och slarv hade samma vittnes krambod blivit uppbruten och plundrad av tjuvar på sitt innehåll. Sören Kruse berättade om hur han sent en afton, då han gick hem från sin svärfader, med hugg och slag blivit överfallen av Thor vaktmästare utan någon anledning. En tredje påpekade, att samme Thor i sin tjänst inte följt de order, som

utfärdats för denna. Det var ingen vacker meritlista för en nattvakt, på vars tjänst så mycket ansvar vilade.

Att det allt emellanåt blivit litet både si och så med ordningen och redan i vakthållningen, kan man gott förstå under sådana förhållanden. När det en morgon strax på nyåret 1693 blev efterfrågat, hur det varit med vakthållningen sistliden natt, lämnades det beskedet, att vaktmästaren alltifrån klockan tio på kvällen och sedan hela natten icke varit på sin post, att vaktdrängen Truls Olofsson, när han ropat klockslaget, gått hem till sin »matfader» och »lekt jul» och att ingen akademivakt hade gått. En man vid namn Thomas, som varit lejd av akademiens vaktknekt, hade klockan 10 följt med drängen Truls att fira jul. Alla tre hade tydligen handlat efter gjord överenskommelse. Givetvis fingo de pliktförgätna sällarna sitt tillbörliga straff och såväl vaktmästaren som vaktdrängen sattes av magistraten i »stadens gömmo» eller arrest. Om akademiens bortlöpande underrättades i vederbörlig ordning konsistorium.

Ända fram till 1692 fortfor den gamla ordningen att äga bestånd med borgarna själva eller deras ställföreträdare som vaktmanskaper under en vaktmästares kommando och under överinseende av en av stadens rådsherrar. Kastar man en blick i stadens räkenskaper fram till detta år är i lönestaten endast upptagen en vaktmästare med en årlig lön på 20 dlr smt. Några fast anställda vaktkarlar förekommo inte. Detta år läser man emellertid i rådstugurättens dombok under datum den 6 februari: »Såsom det så oriktigt tillgår med vakten, så länge ingen viss vakt är förordnat utan borgerskapet dels måste leja, dels låta sina folk själva om nattetiden gå och vaktmästaren dessutom befinnes allehanda undersiev och oriktighet föröva, så länge det således är lämnat honom att till sig taga allahanda löst folk och borgerskapet, som det en stor bekostnad är, ingen nytta därav haver, ty har magistraten tillika med de 12 männen (här uppräknas nu deras namn) därom över-

lagt, huruledes vakten skall bliva riktig och borgerskapet icke för högt graveras.» Man bestämde sig nu för att ordna saken så, att man utvalde fyra karlar till ordinarie vaktknektar, vilka tillika skulle vara ringare och »grava» och var och en av dem skulle i årslön åtnjuta 20 dlr smt. Och den som hade rang och värdighet av vaktmästare skulle dessutom ha de 6 dlr smt, som årligen utbetalts till ringaren. Hela vaktlönen skulle alltså belöpa sig på 86 dlr smt, vilken summa skulle lika fördelas mellan stadens samtliga invånare, lika för rik och fattig »efter envar där av haver lika nytta». Genom denna anstalt skulle alltså borgerskapet för all vidare gravation med vakthållningen befrias.

En skriftlig vaktordning tycks då också ha uppsatts, ty man möter här och var i tidens domböcker hänvisningar till olika paragrafer i en sådan akt. Någon sådan ordning tycks emellertid nu inte finnas bevarad. Det förefaller, som hade denna i huvudsak tillämpats under hela 1700-talet med några mindre tillägg, som 1724, då det bestämdes, att en vakt ur borgerskapet nattetid skulle gå omkring i staden och kontrollera, att ingen våldeld hotade. Dessa vakter togos ut rotevis.

Ett uttalande om att vaktsystemet lagts om på en fastare bas möter man i en skrivelse daterad den 2 mars 1693, från magistraten till professor Jonas Linnerius, som då var akademiens rektor. Den är bl. a. föranledd av en påminnelse från akademiens jurisdiktion till stadens att ha noga uppsyn med att de, som utskänka vin och öl, icke hålla öppet efter den lagstadgade tiden klockan 9 på kvällen för att icke därigenom ge den studerande ungdomen tillfälle att besöka dessa krogar på olaga tid och därigenom bryta mot Kungl. Maj:ts lag och förordning. Stadens myndigheter hade också strängeligen tillhållit dessa krögare att noga följa givna föreskrifter. För att än bättre kunna kontrollera dessa förhållanden »hava vi funnit rådligast och för staden nyttigast det förra manér med vakthållandet att kassera och 4 vissa vaktkarlar att antaga,

som ock redan skett är, vilka så strängeligen äro förelagde ibland andra nödvändiga poster särdeles denna, där de sig understå skulle förtiga med några borgare, som öl eller vin försålde efter klockan 9, då skola de därför exemplariter bliva straffade, åliggandes dem var morgon giva borgmästaren tillkänna, vad om natten passerat är». Följden av den nya vaktens vaksamhet hade också omedelbart visat sig. En vaktkarl vid namn Tomas hade rapporterat några studenter, som mitt i natten hade suttit hos skraddaren Jöns Mattson på Bredgatan och pokulerat. En följande natt blev han av en av dessa studenter lockad upp på hans kammare och slagen, så att näsa och mun blödde och sedan sparkad utför trappen. På morgonen klockan 4 hade samma studenter sökt upp Tomas i hans eget hus, brutit sig in och med en värja slagit honom ett stort sår på handen samt brutit sönder stadens bardisan, som ingick i Tomas' vaktutrustning. Det var denna rapport på de brottsliga studenterna, som dragit med sig uppgiften om den nyordnade vakten.

Till nattvaktarnas uppgift hörde också att, sedan tornvaktaren klockan 9 på kvällen ringt in detta klockslag, då vakttjänsten skulle börja, efter dennes utropade meddelanden om timplagen från klockan 10 om aftonen till klockan 3 om morgonen repetera dessa klockslag ute i staden. Men 4-slaget på morgonen skulle ringas ut för att därmed markera, att nattvaktstjänsten nu upphörde. Härmed slarvade vakten allt som oftast och då tolv borgare i oktober 1698 var församlade på stadens rådstuga för att fastställa bakugnsskatten, besvarade de sig samtidigt över vaktens uraktlåtenhet härvidlag. Magistraten ansåg deras klagomål berättigade och utfärdade en sträng order till vakten att noga efterleva och iakttaga dessa bestämmelser om att i tid ringa in 9-slaget i tornet och sedan ropa ut de andra klockslagen. Ej sällan klagas det över slarv och försummelse vid utropandet av timmarnas gång och även över vårdslöshet med själva vakttjänsten. I december 1700 fram-

fördes klagomål häröver till magistraten. Särskilt gällde det då vaktkarlarna Jöns Kock och Nils »Gravare», som i flera dagar låtit sina bardisaner stå i borgaren Hans Gräns' bod. Enligt vaktordningens föreskrifter fick den förre sona sitt brott med fem dagar i »stadens gömmo», men den andre kom undan med endast två. Därtill fick de en sträng varning att icke göra om det, såvida de ville behålla sin tjänst. En natt i maj 1704 blev vaktkarlen Nils Olsson helt borta från sin tjänst och fick enligt vaktordningen böta 2 dlr smt. Sådant olovligt uteblivande tycks inte ha hört till det ovanliga. Ibland blev — som i november 1707 — hela vakten uppkallad på rådstugan för att få en avbasning för slarv och uraktlåtenheter av skilda slag. Det finns många bevis på att oredan fortfor under många år och ända in på 1720-talet var vakten dålig. Således klagade stadsfiskalen Vilhelm Nilsson 1721 över att vaktkarlarna »litet eller intet» göra sin skyldighet och varken ropa klockslagen eller gå omkring i staden för att se efter, om något oväsen skulle förekomma. Ett par år senare yppar sig på nytt missbelåtenhet över den dåliga ordningen i staden. Denna gång var det professor Anders Rydelius, som anmärkte på »det skadliga självsvald med pistol- och bysseskjutande på gator, källare och krogar samt inne i hus och gårdar», vilket alltmåra tilltagit och ofta vållat olyckor. Rydelius begärde nu, att magistraten måtte förbjuda allt sådant skjutande av borgare och hantverksge-säller, och om någon student påträffas med dylika övningar, borde han strax anmälas för rektor.

För att stärka vaktskaran förenade sig stadens och akademiens vakter, som tycks ha skett vid domkyrkans ingång. Ty i rådstugurättens dombok läser man i ett protokoll för den 2 januari 1699, att konsistorium påminnes om, att stadsvakten adjungerar sig med akademivakten vid kyrkdörrarna, då också de antecknades, som kommo för sent. Rörande denna sammanslagning av de båda jurisdiktionernas vaktstyrka stadgas i akademiens konstitu-

tioner av år 1666 kap. XLV § 3, »att vakthållningen skola de sålunda dela med hvarandra, att Akademiens Vaktmästare den ena natten, och Stadens Vaktmästare den andra, förer befälet och håller vakt, hvar och en med sex beväpnade Vaktkarlar för hvarje natt, nemligen tre af Akademie-Vakten och lika många af Stads-Vakten. Alla de andra skola emedlertid ständigt qvarblifva vid den allmänna Vaktstationen.» Studenterna, som alltid hade ett horn i sidan till de utomakademiska invånarna i staden av lägre rang, såg ej alltid med särdeles blida ögon detta vakternas samarbete, särskilt då de var något upprymda. Vid ett studentbråk i juni 1701, då några studenter stött på en patrull bestående av stads- och akademivakter, hade en av studenterna brusat ut och ropat till stadsvakten: »Vad haven i här att beställa? Packen eder bort!» Och till och med gått på en av vaktkarlarna med dragen värja.

Under 1720-talet lades vid stadsvakten upp en *vaktjournal*. I rådstugurättens dombok för 1727 omtalas nämligen, att stadsfiskalen Vallentin Reimschneider i mars detta år för magistraten uppvisade en sådan, »som här i staden inrättad är». Enligt denna förefaller det, som om borgarna åter ryckt in i tjänst vid stadens nattvakt, nu som förstärkning av denna. Vi gör ett och annat plock ur denna journal, som i fragmentariskt skick är bevarad för några få år. Det var den förste mars 1727. Klockan 9 om aftonen inställde sig vakten, åtta man ur borgerskapet och fyra stadsvaktkarlar: Dessa fördes av vaktmästaren ut så, att fyra man skulle gå och ropa ut tiden på Bred-, Söder-, Mårtens- och Skomakaregatorna, en man på vartdera stället. De övriga åtta fördelades på fyra patruller, varav en gick ut i Tomegap, en ut till Kloster, en till Råby och en ut till S:t Måns- och Gröneatorna. Klockan 11 kom dessa åter och berättade, att allt stod rätt till. Klockan 12 gick patrullerna åter ut och kom igen om en timme. Klockan 2 avsändes åter vakten och klockan 3 kom alla tillbaka och hade då inget annat

att rapportera, än att posten ankommit klockan 2. När klockan blev 4 på morgonen upplöstes vakten och en gick till sitt.

I denna journal för den 21 mars 1727 figurerar akademirmästaren Mörth. Han hade, då vaktlistan på eftermiddagen dagen förut förelagts honom, eftersom han stod i tur att göra vakt, antecknat sitt namn och bestämt sig för att inställa sig men hade senare på eftermiddagen blivit besvärad av en hastigt påkommen »liten passion» och måst skaffa sig ställföreträdare till tjänsten, som han redeligen betalt. »Eljest vad vakten vidkommer så säger han sig alldeles där ifrån, emedan han intet alltid är hemma och kan vakten bevista.» Hans uteblivande fäste man sig inte vid, då han skaffat ersättare, »men efter alla Herrar Commendanten därigenom äro skymfade», så begärde stadsfiskalen nu plikt på Mörth. Skymfen torde ha bestått i att den dräng, som Mörth skickade i sitt ställe, inte har ansetts som fullgod ersättare för honom och han ansetts ha nonchalerat vaktens betydelse genom att sända upp en icke lämplig ställföreträdare.

Det antal av fyra vaktkarlar, som fastställdes enligt organisationen 1692, tycks en del år framåt ha hållits tämligen regelbundet. 1715 är emellertid endast tre upptagna i stadens avlöningsstat med en fastställd årslön på 20 dlr smt, men 1723 var antalet åter fyra stycken. 1738 och 1747 var endast tre anställda och det fanns år, då dessa nattvakter ej var mer än två. Då är ett par stadstjänare också antecknade på staten. Däremot förekommer icke någon särskild vaktmästare omnämnd, då en av vaktkarlarna fungerade som sådan.

Denna nonchalans från magistratens sida vad beträffar vaktkarlarnas antal vållade en del irritation från akademiskt håll. Den 21 november 1749 tog sig därför akademiens rektor professor Sven Johan Munthe för att tillställa den vällovliga magistraten följande skrivelse:

»Till Borgmästare och Råd!

Till att bibehålla den allmänna säkerheten och att freda gator och gränder här i staden från vanartiga och ostyriga människor, som i mörkret och om nattetid överfalla och oroa stadens innevånare, finner Consistorium Academicum sig föranlåtit till underdånigst följande så väl av de denna Kongl. Akademien allernådigste förlänte privilegiers XII § som Kongl. akademiske constitutionernes XIV kapitel hörsammast begära, det den lovlige magistraten behagade å sin sida föga den anstalt, att stadens ordinarie vakt, bestående av 6 vaktkarlar och en vaktmästare må få conjugera sig med lika så många av akademiens vakt, att nu på någon tid och så länge oroligheter och nattebuller på ett otillbörligt vis förövas må kunna på gator och gränder beväpnade ifrån klockan 6 om aftonen till dager patrullera och högsta flit göra att ertappa och antasta sådana äreförgättna sällar och fridsförstörare, på det icke någon av innevånarna i staden, som oskyldigtvis kunde av sådane illsinnte människor lida skada eller men till liv eller egendom, må hava orsak att sig besvära över dem, som härå uppsyn ålägger och böra på alla upptänkelige medel till rolighetens återställande omtänkte vara.»

Som svar härå avfärdades redan följande dag detta meddelande, undertecknat av »Borgmästare och Råd»:

»Till Rector Magnificus.

Wälloflige Consistorium Academicum har genom bref af den 21. hujus begiärddt, det Magistraten wille å sin sida föga then anstalt, at Stadens ordinarie wakt, bestående af sex waktkarlar och en waktmästare, må conjugera sig med lika många af Academiens wacht at nu på någon tid och så länge oroligheterna och nattebuller på ett otillbörligt sätt föröfwat, må kunna på gator och gränder bewäpnade ifrån kl. 6. om aftonen till dager patrullera och sin högsta flit göra at ertappa och antasta sådana fridhförstörare,

och det till följe af Kongl. Akademien aller nådigst förlänte privilegier XII § och Kongl. Akademiska constitutionernes XIV Capitel; och ehuruwäl Staden sedan 1692 icke warit försedd vidare än med 2. 3. och högst 4. waktkarlar och en eller två Stadstjänare, Magistraten dessutom icke hafwer sig bekant 14. capitlet af Akademiska Constitutionerne och 12. § af Academiens allernådigste privilegier efterlåter Academiens egen waktmästare, som den brottslige antastar och i förwaring håller, hwilken Academiæ famuli (tjänare), bokbindare och boktryckare drängar skola wara förpliktade jämte waktmästaren at antasta, hwar och nöden så fordrade, då skall Stadswachtmästaren biplichta Academiens tjänare; så äro Stadswachten tillsagde, at uppå Academiæ waktmästarens anmodan biträda honom och Akademiska wachten till at slikt omrört nattebullers hämmande; lärandes wälloflige Consistorium Academicum meddela Academiæ waktmästaren instruction, huru han sig med manskapet förhålla skall, så at the intet gifwa anledning eller förordsaka större olägenhet, hwilken om befares tienligast torde wara gifwa sådant Konungens befallningshafwande wid handen, i anledning af hosgående afskrift.»

Magistraten widgår här utan omsvep, hur växlande till sitt antal stadens vakt varit, som icke någon gång sedan 1692, stadstjänarna undantagna, uppgått till sex eller det antal akademien höll.

Fortsätter man att granska stadens lönestat under 1700-talet, finner man, att 1755 är vaktkarlarnas antal alltjämt endast tre, men 1758 var det utökat till fyra, av vilka den som samtidigt anförtrotts waktmästaretjänsten åtnjuter en årslön på 40 dlr smt, medan de andra tre har de efter vanligheten stipulerade 20 dlr smt. 1781 års lönestat förtecknar sex vaktkarlar med 4 dlr spec. vardera om året. Att stadens myndigheter till sist anställt fullt antal waktare berodde på att de 1763 efter påpekande från akademiens rektor hos Kungl. befallningshavande i Malmö från denna myndig-

Bild 3. Lilla torg i Lund. Efter kopparstick av J. F. Martin 1782.

het fått en sträng erinran om att innan september månads utgång detta år öka sin vaktstyrka vid vite av 50 dlr smt. Denna styrka tycks sedan ha hållits regelbundet hela 1700-talet ut och ett stycke fram på 1800-talet. 1807 höll staden fortfarande sex vaktkarlar, men 1816 var deras antal ökat till tolv stycken. 1823 hade man fortfarande tolv. 1835 var antalet åter endast sex, men då antecknas dessutom två vaktmästare, två »police-betjente» och två tornväktare. Med anledning av att den nya brand-, byggnads- och gatuordningen av den 2 okt. 1807 nu skulle börja träda i funktion beslöt stadens äldste rörande sex nya vaktkarlar, att dessa »skulle av magistraten i år tillsättas och njuta lön lika med den redan antagne stadsvakten från nästa års början».

I mars 1762 besvarade magistraten en skrivelse från akademiska konsistoriet. Det gällde att förhindra oljud och oväsen i stadens gator om kvällarna, som en tid stört invånarnas ro. Konsistoriet hade begärt, att tvenne stadsvakter om aftnarna skulle få

Bild 4 visar ett par stadssoldater i Stockholm, s. k. korvar, i funktion på 1830-talet. Efter färglitografi av Hj. Mörner.

göra akademivakten följa och biträda vid patrulleringen. Magistraten meddelade nu i sitt svar, att den utfärdade befallning om att två vakter efter vanligheten skulle patrullera och ropa ut tiden på gatorna, vilket enligt ingångna rapporter också skett. »Men emedan i den händelse att bägge jurisdiktionernas vakter skulle varje afton åtföljas, omöjligt vore för dem att över hela staden eller de största gatorna som förut gå patrull och ropa, varigenom de skulle saknas av de meste invånarna; så anser magistraten bäst vara, att de söndags- och helgdags- samt måndagsaftnarna åtföljas, då mesta oroligheten är att befara, under de öfriga aftnarna hålla sig var på sitt vanliga ställe.»

1827 hade enligt Lunds rådstugurätts dombok stadsfiskalen Adamsson anmält vaktkarlarna Sven och Jöns Larsson för försumlighet i tjänsten. I stället för att fullgöra den i brandord-

Bild 5 visar ett par separationskarlar i Stockholm, s. k. paltar, i färd med att föra en kvinnlig brottsling i häkte. Efter litografi av P. Nordquist.

ningen fastställda föreskriften att ständigt, jämväl mellan vaktropen, gå omkring på gatorna och kontrollera ordningen och se upp med eventuell eldfara, hade de uraktlåtitt detta. Då stadsvaktmästaren Andersson mellan klockan 12 och 1 på natten kommit in till hökaren Bengt Niklasson vid torget, hade han där träffat på båda dessa vakter. Sven Larsson satt i godan ro och spelade kort och hade lämnat ifrån sig sitt gevär och sin vaktkappa till den avskedade vaktkarlen Per Olsson med uppdrag att ombestyra hans vakthållning, vilket denne också gjort. Vid rätten förklarade Sven Larsson, att han för hastigt påkommen opasslighet hade bett Per Olsson fullgöra hans vakt och låtit hökaren Niklasson bjuda sig på en sup för att häva illamåendet. Han hade emellertid uppehållit sig där en halv timme och förnekade bestämt, att han spelat kort. Han tycks dock inte fullt ha kunnat övertyga rätten om riktigheten

av sitt påstående och dömdes att böta en månads vaktkarlslön, 2 rdr 24 sk. b:co. Jöns Larsson däremot klarade sig bättre och lyckades bli frikänd.

Senare på året var stadsvaktmästaren själv antastad för att ha förgått sig mot lag och förordning. I hela åtta dagar hade han alldeles försummat sin tjänstgöring. Någon ursäkt för sitt beteende hade han inte och bad om förskoning för ansvar för sitt uppförande mot att han, som redan tidigare fått varning för slarv i tjänsten, förklarade sig nöjd med att genast lämna denna, om han ännu en gång lät någon försummelse komma sig till last. Magistraten lät även denna gång nåd gå före rätt men gav honom en skarp admonition att framdeles uppfylla sina tjänsteåligganden perfekt, såvida han vidare ville njuta sin nuvarande vaktmästaretjänst.

I Kungl. Maj:ts förnyade nådiga brandordning för staden Lund, given Stockholms slott den 4 juni 1828, innehåller 4:de kap. instruktioner för nattvakten. Man läser här om att »Academien och Staden åligger antaga och underhålla ett tillräckligt antal Nattwäktare, som hela året igenom hwarje natt oupphörligen patrullera på Stadens Torg och allmänna Gator, samt utropa tiden wid hwarje klockslag ifrån och med klockan Tio om aftonen till och med klockan Tre om morgonen sommartiden, men klockan Fyra wintertiden, och sedermera icke gå till hwila innan klockan slagit Fyra sommartiden och Fem wintertiden, då serskildta Nattwakten i Tornet med klockringning gifwit tiden tillkänna.

Dessa Nattwäktare äro Academiens och Stadens ordinare Waktkarlar, som i ambulatorisk ordning med hwarandra omväxla, samt lönas och klädas af den Stat, till hwilken de höra.

Sednast klockan åtta om morgonen böra i öfrigt dessa Nattwäktare hos Academiens Rector och Stadens Borgmästare eller i deras frånvaro hos Pro Rector och äldste Rådmannen inrapportera om och hwad wid deras wakt förelupit, samt om serskildta Nattwakten i Tornet gjort sin skyldighet, att alla qwart-timmar på

Bild 6. "Police Betjenten Jägerclo i embetsförrättning." Gatuscen från Stockholm på 1830-talet.

natten från och med klockan Tio om aftonen till och med klockan Fyra eller Fem om morgonen gifwa sin waksamhet tillkänna. Nattwäktare ware ock skyldig genast uppväcka inwånare i det hus der något tecken till eldswåda, såsom os, rök och gnistor eller dylikt förnimmes å färde wara, och sedan så fort görligt är göra olyckan bekant, så wäl för naboar och grannar, som äfwen för serskildte Nattwakten i Tornet, att de utan allt uppehåll måge gifwa tecken med klockorne; börandes likwäl icke något allmänt eldtecken gifwas, med mindre eldsfara werkligen är för handen. Hwad för öfrigt dessa Nattwaktens tjenstgöring, såsom tillika warande Polis-Betjenter angår, kommer derom serskildt Reglemente att upprättas, i öfwerensstämmelse med Academiska Constitutionernes 14 Cap.»

Beträffande stadens vakt läser man i ett magistratsprotokoll från 1828 följande: »För att befordra annan ordning och enhet i

härvarande stadsvaktens tjänstgöring hade efter öfverläggning i ämnet Magistraten ansett nödvändigt att af nu varande 8:ta vaktkarlar de 6 anställes såsom nattväktare och i sådan egenskap besörja den vanliga patroulleringen på gatorna nattetid samt biträda vid marknadstillfällen och äfven eljest, då någon gång de för ordningens bibehållande behöfva anlitas; hvaremot den tjänstgöring i öfrigt, som förut ålegat vaktkarlarne, borde utgöras af 2:ne Police Betjenter.

I närvaro af åtskillige af Stadens äldste tillkännagafs och antogs ifrågavarande förändring och Magistratens Herr Ordförande lofvade att å någon annan Rättegångsdag ingifva skrifteligt projekt till såväl göromålens som lönernas fördelning emellan Police Betjenterne och nattväktarne.»

Det var den 28 juni förestående resolution fattades och redan den 2 juli framlämnade magistratens ordförande, dåvarande borgmästare Johan Bäckström, sitt utlovade projekt i vaktfrågan. Detta hade följande lydelse:

»Till undanrödjande af den svårighet för stadens vaktkarlar att kunna antaga ett ständigt dagsarbete, som varit en följd af dels den dem tourvis åliggande ordenance tjänstgöring hos Borgmästaren samt hos Stadsfiscalen och vid häktet och dels en mängd extra förrättningar, hvartill de ständeligen blifvit uppbudade och för att tillika hafva den olägenhet för styrelsen, som förorsakats af det ständiga ombytet och deraf följande ovana vid göromålen, varda efter Stadens äldstes dertill lemnade bifall tjänstgöringen och lönevilkoren för framtiden på följande sätt reglerade.

Af de 8:ta vaktkarlar, som staden nu aflönar, blifva hädanefter 2. egentliga Policebetjenter; och de öfriga sex komma att såsom nattväktare 2 och 2 hvarje natt gemensamt med Academie vakten bestrida den i 5. Cap. af den för staden fastställda Brandordning stadgade Patroullering och nattrop å torg och gator jemte de flera i samma Capitel ålagda skyldigheter; hvarjemte de alltid skola

vara till den Policetjenstgöring eller handräckning, som kan anbefallas, vara till hands vid alla marknadstillfällen, då Eldsvåda uppkommer, då Stadens spruta eller annan brandredskap skall prövas, och då af Casseuren utfärdade debetsedlar på skatten skola Stads Jurisdiktionens Invånare tillställas; hvaremot de befrias från all annan Polistjenstgöring eller handräckning om dagen, så vida icke vid utomordentliga fall deras åtgärd någon gång skulle komma att påfordras.

Denna sednare tjenstgöring ej mindre som ordonancer den ena hos Borgmästaren och den andre hos Stadsfiscalen samt häcktet än i alt öfrigt, som hittills tillhört vaktens, bestrides hädanefters ensamt af Police Betjenterna, emellan hvilka och Stadsvaktmästarne Magistraten fördelar de särskilda göromålen efter hvar deras skicklighet och användbarhet samt så ofta omständigheterna dertill föranleda.

Enär på detta sätt nattvakterna blifva oförhindrade att skaffa sig beständigt dagsarbete, hvaremot Policebetjenterna icke kunna något derigenom förtjena, så kommer af löneanslaget till Stadsvakten hvarje Policebetjent årligen erhålla 75 Rdr och hvarje nattväktare i årslön 35 Rdr och i Juloffer på lika vilkor 5 Rdr alt Riksgäld.

Till bestridande af Communicationer och andra extra förrättningar som betalas äger nattväktarna lika rätt som Police Betjenterna, om de förra derom anlitas och vilja sig det åtaga.

Kläder och skopenningar erhålla hvarje Policebetjent och nattväktare som förut; dock kommer vid nästa kläudtdelning munderingen för de förra att blifva långbyxor och rock med rundskuren krage af blott (blått) vadmal, rocken med en rad försilfrade knappar med stadens vapen uti; hvarjemte å nattvaktens kläder de gula kragarna och uppslagen skola försvinna samt dertill i stället nyttjas vadmal af samma stycke med anbragta gula passporter i sömmarna.

Police Betjenterne skola ständigt vara klädde i uniform och som tecken bära försilfrade messingsbrickor af lika form som vaktmästarnes, men nattväktarne, hvilka likaledes alltid i tjensten skola bära sin mundering men ej få nyttja den, då de förrätta enskilt arbete, behålla deras gamla brickor, hvarmed de likaledes skola vara försedda.

Hela Stadsbetjeningen erhåller för framtiden blott Constitutional med förbehåll att då någondera gör sig förlustig af Mag:s förtroende han genast utan vidare omständigheter kan skiljas vid tjensten och vid ringaste försummelse suspenderas eller mista lönen på längre eller kortare tid — efter omständigheterna.»

Enligt magistratens beslut skulle dessa bestämmelser omedelbart träda i kraft. De gällde sedan tills vidare under 1800-talet.

Om dagen, när man med större trygghet kunde röra sig i staden, var i gamla tider dess vakt koncentrerad till tullbommarna. Lund hade på den tiden fyra infartsportar, en i norr vid Bredgattans mynning, en i söder, som ledde in på Södergatan, en i öster, som förde till Mårtensgatan och en i väster, Klosterbommen. För övrigt var staden omgiven av vallar och plank, som det var strängeligen förbjudet att ta sig över eller igenom. Vid stadsportarna fattade tullvakterna post vid dagens inbrott och skötte sin syssla där, tills skymningen föll på och portarna stängdes. Här slapp ingen in eller ut utan att ha erlagt den stadgade tullavgiften.

Rörande ordningen i staden om dagen omtalas i 1691 års dombok, att magistraten lätit uppkalla »kyrkogubben och ståtarefogden» och strängeligen befallt honom att se till att inga främmande tiggare trängde sig in i staden. Skulle han påträffa någon sådan, som i ett obevakat ögonblick råkat smyga sig in, skulle han med eller utan hjälp omedelbart visa bort honom med besked att öva sitt tiggeri, där han hörde hemma, såsom kyrkoordningen föreskrev.

Vid ett gemensamt sammanträde mellan deputerade från stadens och akademiens jurisdiktioner i februari 1792 tillsattes av

staden två och av akademien två gatufogdar, vardera med en årslön på 5 rdr. Sysslan hade tydligen endast en bisysslas karaktär. Till deras uppgifter hörde bland annat, att de skulle fasttaga och utom staden föra alla främmande tiggare och till bettlande oberättigade personer. De skulle också vaka över att inga svinkreatur störde gatufriden och att renhållningen på gatorna sköttes av dem det ålåg. Det var allt uppgifter, som det var svårt att riktigt komma till rätta med och föra till ett åsyftat resultat. Allt klander mot rådande förhållanden, som ekar genom tidens dagspress, brev och böcker, visar, att dessa ordningens väktare nog i allmänhet kämpat ganska förgäves mot dessa missförhållanden.

TORNVÄKTARE

Sedan långliga tider tillbaka hade väktare varit stationerade i domkyrkans torn för att genom sin vaksamhet sörja för eldsäkerheten i staden. Deras ursprungliga antal är ovisst, men så långt tillbaka som man kan kontrollera det har det växlat från tid till annan. Deras löneförhållanden har efter allt att döma ej varit särdeles storslagna. Posten var emellertid så pass viktig, att det i längden tycks ha varit svårt att få effektivt arbete utfört här på de gamla lösliga löneförmånerna. När därför borgmästaren i oktober 1735 lät uppkalla meniga borgerskapet på rådhuset till överläggning om åtskilliga stadsangelägenheter, finner man i § 3 i det härvid uppsatta protokollet, att även tornväktarsysslan förekom bland de behandlade ärendena. Borgmästaren föreslog vid detta tillfälle en årslön på 30—40 dlr smt åt tornväktaren, vilken summa man kunde åstadkomma på det sättet, att en av de fyra vaktkarlarna indrogs och dennes lön kompletterades med ett tillägg ur stadens kassa på 10 å 20 dlr smt. Härmed förklarade sig borgerskapet tillfreds och därmed var tornväktarens lönefråga tills vidare

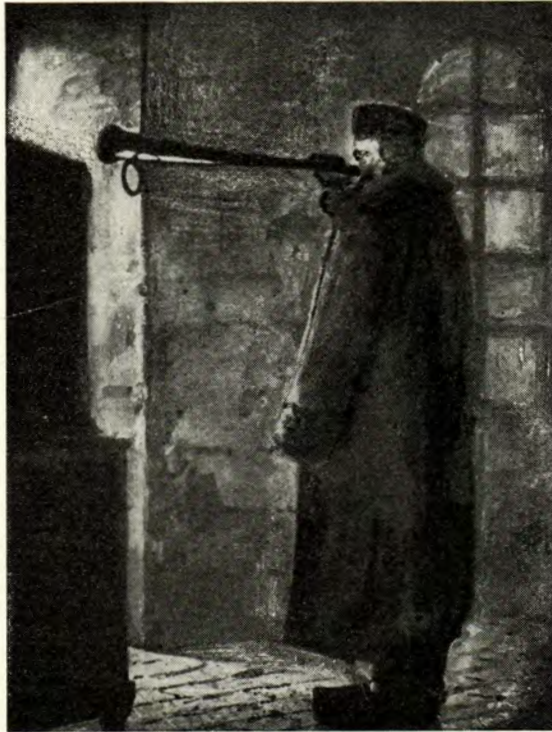
ordnad. Tillökningen blev 10 dlr smt och årslönen i allt således 30 dlr samma mynt.

I 1747 års lönestat för staden sörjer denna för tre stycken tornväktare. Antalet varierade under årens lopp. 1781 var endast två stycken uppförda på staten, 1786 fyra stycken, 1794 åter två och 1835 fortfarande endast två, som sedan tycks ha varit det stående antalet, tills denna institution med utgången av år 1904 upphörde att fungera, bild 7. Årslönen för vardera var under 1800-talets förra hälft 50 rdr b:co, mot slutet av perioden med tillagda pälspenningar.

Vid upprepade tillfällen har dessa tornväktare ansökt om löneförhöjning. Så tillades dem i februari 1781 en lön på 50 dlr smt eller 8 rdr 16 sk. spec. I januari 1793 inkom en ny skrivelse till magistraten från dem i samma ärende, vari de bland annat skriver: »I thetta afseende och som Stadens kassa icke på något annat sätt är besvärad än endast den kontanta lörens utbetalande, ty vågar sig underskrivne tornväktare härigenom anhålla om någon förbättring till understöd i så måtto, att vi lika med stadsvakten bliva förskonte uti skatt och bevillnings utgörande, som nu för varje överstiger berörde lön.»

En ny böneskrift från stadens då till antalet fyra tornväktare relateras i rådhusrättens dombok för 1802 den 13 dec. Dels önska de nu ett kontant lönetillskott och dels ett par pälsar av skåniskt lamm- eller fårskinn. Dessutom vill de ha ändring på den hittills brukliga vakthållningsturen mellan dem och i sättet att tillkännagiva sin vaksamhet i tornet dag och natt. Stadens äldste beviljade också utan tvekan löneförbättringen ur stadskassan »i lika proportion och förhållande, som vällovlige Domkyrkorådet och Aca- demien». Dock gjorde man det förbehållet, att den nu fastställda tornväktarlönen blott tills vidare skulle anses beviljad och alltså icke för framtiden. Innan detta skedde, ville stadens myndigheter först avvakta och se, vad verkan den nu snart förväntade myntför-

Bild 7. Tornväktare i Lunds domkyrka, södra tornets översta galleri, i dec. 1904. Foto. H. Erlandsson, Lund.

ändringen från spec. riksgäld till spec. banco kunde få på de allmänna varupriserna i landet. Detta besked skulle meddelas de sökande liksom också det, att endast en av de önskade pälsarna nu kunde beviljas på villkor, att Domkyrkorådet och Akademien bestod den andra. Någon ändring i den hittills brukliga vakthållningsturen eller sättet att ge sin vaksamhet i tornet tillkänna fann magistraten icke anledning att göra.

I slutet av år 1808 gjordes det rent hus i tornväktarkåren. Dels hade dessa ordningens väktare begått något brott och dels uppenbarligen försummat sin tjänst och på grund härav blivit avsatta. Fyra stycken nya tillsattes, två som fingo sin lön av staden med 50 rdr b:co om året, och två »vilkas lön kommer att av kyrkokassan bestridas och utgöra lika summa eller 50 rdr b:co årligen vardera». Av stadens jurisdiktion anställdes rådman Liljewalchs

dräng Jonas Jonasson och borgaren Månsson och av domkyrkan borgarna Jöns Jönsson och Nils Andersson. Alla de fyra nytillträdande fick var för sig avlägga den för tornväktarna författade tjänsteeden och fick genom protokollsutdrag fullmakt på sin nya anställning. Årslönen, som tidigare varit 24 rdr b:co, blev i samband med den nya brandordningen 1807 höjd såväl för stadens som domkyrkans tornväktare till 50 rdr samma mynt.

I Kungl. Maj:ts förnyade nådiga brandordning för staden Lund av den 4 juni 1828 behandlar kap. 5 tornväktarna och deras tjänsteplikter utförligt och omständligt. Det heter häri: »Academien, Staden och Domkyrkan löna gemensamt Sex Tornväktare, af hvilka twenne hwarje natt och en hwarje dag ombytas i tjänstgöringen, dock så att båda de, som för följande natten skola göra tjänst, gemensamt för den förutgående dagens tjänstgöring ansvara.

Deras skyldighet är, att under hela natten från och med en qwart till Tio om aftonen till och med klockan tre qwart till fyra om morgonen ifrån den siste April till den siste September och till tre qwart till Fem under den öfriga tiden af året, gifwa deras waksamhet tillkänna på det sätt, att de från Tornets alla sidor stöta en gång i Luren då klockan slagit ett qwart, två gånger wid halftimmans slag, tre gånger då klockan slagit tre qwart och fyra gånger sedan klockan slagit fullt, hwarefter hel-timman genom något långsammare tutande utmärkes.

Om aftonen klockan Nio, innan detta tutande tagit sin början, och klockan Fyra eller Fem om morgonen sedan det slutats, ringer Tornwakten på wanligt sätt med den så kallade Knutsklockan, hwarwid han med yttersta sorgfällighet bör söka förekomma klockans klämtning. Ifrån sistnämnde tid gifwer Tornväktaren sin närvaro i Tornet tillkänna dermed att han på den wanliga klockan slår ett, då Tornuret slagit första qwart, två slag wid halftimman, tre slag wid tre qwart, och då klockan slagit fullt, först fyra

slag något skyndsamt efter hwarandra och efter något litet uppehåll slår han långsammare antalet af timplaget.

Dess skyldighet är i öfrigt att under hela waktdygnen från Tornet efterse om någon eldswåda på något ställe i Staden skulle hafwa utbrutit och i sådant fall genast gifwa olyckan tillkänna medelst en flaggas uthängande om dagen, och en lycktas om natten å den sidan af Tornet, deråt elden är, samt genom omväxlande klämtning och ringning med den så kallade Kinkan, och därmed fortfara till dess Högste Brand-Befälhafwaren befallt att ringningen skall upphöra.»

Enligt den 1807 den 2 oktober för Lunds stad utfärdade brandordningens 6:te kap. 1 § skulle tornväktarnas antal vara sex. Vid sammanträde mellan deputerade från de båda jurisdiktionerna den 30 sept. 1808 beslöt man att komplettera det nuvarande beståndet, som blott var fyra stycken.

Medan nattvakterna, som under dygnets mörka timmar skulle svara för lugnet och säkerheten på stadens gator och torg, för en eftervärld förblivit helt prosaiska figurer och av sin samtid kanske inte åtnjutit stort större anseende än de fridstörare de var satta att vakta, har en viss romantisk gloria kommit att omstråla tornväktarna. Kanske beror det i någon mån på den »upphöjda plats» de intog. Men mest har det väl sin grund i den fromma skönheten i de väktarversar, som de sjöng ut över staden, sedan de kungjort vad klockan var slagen. Jag skall anföra ett par exempel på sådana,

Under dansktiden kan en sådan som denna ha ekat genom nattluften över staden från domkyrkans gluggar:

Kl. 9

Nu skrider Dagen under,
Og Natten vælder ud;
Forlad for Jesu Vunder
Vor Synd, o milde Gud!

Bevara Kongens Hus
Samt alle Mand
I disse Land
Fra Fjendens Vold og Knus.

Kl. 10

Om du vilt Tiden vide,
 Husbonde, Pig' og Dreng,
 Da er det paa de Tide,
 Man føjer sig til Seng.
 Vær klog og snild,
 Vogte Lys og Ild,
 Vor Klokke er slagen Ti.

Kl. 11

Gud Fader os bevare,
 De Store med de Smaa,
 Hans hellige Engleskare
 En Skanse om os slaa,
 Selv vogte Byen vel!
 Vor Hus og Hjem
 Har hand i Gemm'
 Vor ganske Liv og Sjæl.

Kl. 12

Det var om Midnats Tide,
 Vor Frelser han blev fød
 Til Trøst al Verden vide,
 Som ellers var forød.
 Vor Klokke er slagen Tolv.
 Med Tung' og Mund
 Af Hjærtens Grund
 Befal Dig Gud i Vold.

Kl. 1

Hjælp os, o Jesu kære,
 Vort Kors i Verden her
 Taalmodelig at bære,
 Det er ej Hjælper fler;
 Vor Klokke er slagen Et.
 Ræk os din Haand,
 O Frelsermand,
 Saa vorder Byrden let.

Kl. 2

Dig milde Jesu lille,
 Som mig til Salighed
 I Mørket fødes vilde,
 Ske Pris i Evighed.
 Du værdig Hellig Aand,
 Oplyse mig
 Evindeligt,
 At jeg dig skue kan.

Kl. 3

Nu skrider Natten sorte,
 Og Dagen stunder til,
 Gud lad dem blive borte,
 Som os bedøve vil;
 Vor Klokke er slagen Tre.
 O fader from,
 Vend du os om,
 Din Naade os betee!

Kl. 4

Dig evig Gud ske Ære
 I høje Himmelchor,
 Som Vægter vilde være
 For os, paa Jorden bor.
 Det ringer nu af Vagt;
 For natten god
 Fald Gud til Fod,
 Tag Tiden vel iagt.

Sedan Skåne efter roskildefreden blivit ett svenskt landskap, kunde väktarropet i tornväktarnas gamla Lund lyda såhär:

Klockan är — — slagen.
 För eldebrand,
 För fiendehand
 Bevare Gud båd' stad och land.
 Klockan är — — slagen.
 Vinden — —.

En version av denna sådan den sjöngs eller ropades i Lund vid 1800-talets mitt är upptecknad i Landsmålsarkivet i Lund efter meddelande av en byggmästare och lantbrukare Lars Svensson, född i Östra Torn 1832 och uppvuxen där samt död i Uppåkra 1926. Den löd:

Nu är klockan tie slagen
 å Gud bevare staden
 för tjuvahann
 å illebrann
 å Gud bevare staden.

Den ljöd först från tornet och sedan upprepades den av vakterna på gatorna allt mellan klockan 10 på kvällen och 4 på morgonen. Vad som ändrats i versen vid de olika utropen har endast varit klockslaget. »Di va klädda me röa brea snoror om rocks-ärmorna å brea krava å en stav me en fjär», har han tillagt i sin relation.

En annan variant, upptecknad efter en gammal lundabo, född 1850, har följande lydelse:

Klockan är tie slagen.
 Gud bevare vår stad och vårt land
 for tjuvahann
 å illebrann.
 Klockan är tie slagen.¹⁾

¹⁾ I detta sammanhang kan jag meddela, att nattväktarinstitutionen, bekostad av byalaget eller socknen, i viss utsträckning funnits även på skånska landsbygden under

BRANDVAKTER

För Lunds vidkommande hade något organiserat brandväsen icke förekommit förrän med brandordningen 1695. Dessförinnan hade vakten ombesörjt vad som i samband med eldsolyckor förekom. Den fick emellertid även sedan uppgifter i samband med sådana händelser. I den första brandordningen stadgades det t. ex. att vid eldsvådor skulle stadens och akademiens vakter samlas med sina bardisaner, de skulle hjälpa till med att bära och föra slangar och vidare hålla tvivelaktiga element borta från brandplatsen. Och enligt 1734 års brandordning skulle, då eldsvåda utbröt, stadstjänarna infinna sig hos borgmästaren.

I den den 15 okt. 1734 gillade och stadfästa »Lunde Stads Brandordning» heter det i § 4 rörande brandvakternas åligganden: »The wanlige Brandwackter, som härigenom ock undfå sin Instruction, måste med all flit gifwa ackt på alla tecken till eldswådar. Märcker thenne wackten, eller de ordinarie wäckterne något owanligt os, rök eller gnister, böra the strax gifwa sådant tillkiänna för them, som samma hus bebo, och them som närboende äro. Förnimmes elden wara lös, böra the eller andra som thet märcka eller först warse blifwa, sedan the genom anskrik och klappande på dörrarne gifwit the nästboende sådant tillkiänna, straxt afsända en säker person til at taga på Knutz kläckan och klämpta, in till dess ringarne komma. Thenne bör i förstone, och till dess det blifwer allom bekant, klämpta två slag i sänder, om eldzwådan är Norr i Staden, 3:ne, om then är i Söder, fyra, om then är i Öster, och 5 slag, om then är i wästra delen af Staden. Then utskickade bör

---

förra århundradet som en skyddsåtgärd mot tjuvligor. I Åkarp bodde en toffelmakare Jöns Eriksson, f. 1833, d. 1923, som 1861-63 varit nattvakt i Bösarps by i Skytts härad. Han skulle på varje ställe i byn mellan kl. 10 em. och 4 fm. ropa vad klockan var slagen. I sin nattvaktstjänst var han utrustad med sabel och hans avlöning för varje natt var 50 öre.

ock genom anskrik på gatorne gifwa tillkänna, hwarest elden är lös, så wäl när han går till, som från klämtningen. En hwar af Brandwackten förfogar sig sedan till den syslan, som honom wid sådane olyckelige tillfällen är tildelt: warande Jurisdictionerne om-tänckte framdeles at skaffa sig Tornwäktare, som these bi-träda skola.»

När borgmästare och råd samt borgerskapet i augusti 1753 var församlade på stadens rådstuga med justitiekanslern, som var på tillfälligt besök i staden, lämnades denne en del upplysningar om förhållandena i staden. Det var mycket och mångahanda denne höge ämbetsman fick till livs. I detta sammanhang är det närmast innehållet i det häröver förda protokollets 26:te paragraf, som intresserar oss. Den angår stadens brandvakt och låter oss veta, att magistraten med borgerskapet på justitiekanslerns fråga i detta ärende svarade, att här i staden göra såväl stads- och akademi-vaktkarlarna brandvaktssysslorna, så långt de hinna och kunna. Men eljest underhålles uti kyrktornen väktare, »vilka hela staden uti ögnasikte hava och vid vådliga tillfällen med klockorna göra tecken, då vid slika tillfällen besörjes efter den här i staden upprättade brandordning». Detta sätt att sörja för brandvakten, en viktig syssla bland de små halmtäckta husen med krukmakareverkstäder, smedjor och andra hantverksverkstäder, där elden var ett nödvändigt element i arbetet, fortsatte tiderna igenom, tills en särskild brandkår på 1800-talet uppsattes. Eldsolyckorna var trots vakterna mycket vanliga.

Under åren 1759—60 var brandvaksfrågan av en särskild anledning aktuell. Domkyrkans gamla väktargång var nämligen i så skröpligt skick, att den måste undergå reparation, då tornväktarna för en tid måste avträda och ersättas av nattvakter. Vid ett sammanträde på rådhuset i juli 1759 mellan representanter för stadens och akademiens jurisdiktioner resolverade dessa, »att som de anse det vara staden ganska nödigt och nyttigt, att brandvakter

bliva förordnade till att under den tiden, som väktargången är obrukbar, gå vakt om nätterna till hindrande av våld på gatorna och upptäckande av vådeliga händelser av vålddar och dylikt, så projekterade herrar deputerade, att sex brandväktare skulle antagas med 20 dlr smts årlig lön för vardera eller i den händelse ej någon skulle fås för en sådan lön, så kunde lönen ökas för varje brandvakt till 24 dlr smts årlig lön att betalas av stadens och akademiens jurisdiktioner i den proportion, som förut med tornväktarne blivit tagen».

Deputerade från båda jurisdiktionerna sammanträdde åter i november 1759 för fortsatt behandling av frågan om brandvaktens inrättande, »som i stället för de hittills brukade och numera för den utdömda väktargångens skull avskaffade tornväktare, vilka, sedan deras antagande icke befunnits hava gjort någon synnerlig nytta till vådeliga händelsers förebyggande och upptäckande, skulle om nätterna gå omkring på gatorna och efterse, om någon fara är på färde och det strax tillkännagiva samt även brukas till den vanliga akademiska och stadsvaktens förstärkande, varigenom nattebuller och öväsande på gatorna så mycket bättre kunde avstyrras». Man kom överens om att för detta ändamål anställa sex karlar, till vars avlönande staden, akademien och domkyrkan årligen skulle sammanskjuta 40 dlr smt vardera, så att brandvakternas lön blev 20 dlr smt per man.

Vidare diskuterades här i anledning av brandordningen varuti den föreslagna brandvaktens skyldigheter skulle bestå. Till att börja med fastställdes det, att denna vakt skulle stå under de redan av staden och akademien anställda vaktmästarnas inseende. Dessa hade att noga tillse, att ingen försummelse i vaktens tjänst förekom och skulle sådan inträffa omedelbart anmäla denna för stadens borgmästare och akademiens rektor. Varje afton skulle skiftesvis fyra karlar ur denna brandvakt samlas på torget, sedan de i tornväktarens ställe ringt 9-slaget i tornet. Därefter skulle

de sprida sig i staden på det sättet, att var och en kom att bevaka sitt distrikt av denna utom de stora gaborna, där efter vanligheten de ordinarie vakterna patrullerade. Som bevapning bar de samma slags vapen som den vanliga akademi- och stadsvakten samt dessutom ett slags järnskramlor, varmed de vid varsnade eldsolyckor skulle ge ljudliga tecken till att fara var å färde. Därtill var de skyldiga att vid buller och bråk vara den vanliga vakten behjälplig med ordningens återställande. Slutligen ålåg det dem att var och en i sitt distrikt ropa ut timslagen från klockan 10 på kvällen till 4 på morgonen samt vintertiden först klockan 4 lämna sin vakt.

Ett slutligt sammanträde mellan de båda jurisdiktionernas deputerade ägde rum den 28 oktober 1760 i akademiens konsistorierum. Vad man tidigare fastställt hade i praktiken icke visat sig vara fullt tillfredsställande. Så t. ex. när man i beslutet från sammanträdet den 9 november 1759 bestämt brandvakternas antal till sex stycken. Det hade visat sig vara alldeles för otillräckligt för stadens bevakande ifråga om gatubuller och våldsamma händelser. Nu höjde man antalet till tolv stycken för varje jurisdiktion, den ordinarie vakten däruti inräknad. Akademien och staden skulle fortfarande gemensamt sörja för fonden till dessa vakters avlönande, »såsom ock att i de fall framdeles något sammanskott skulle få utassigneras av domkyrkans medel till brandväsendets vidmaktshållande, som av Konungens befallningshavande i Malmö blivit inhiberat, så komme samma medel sedermera att repareras uppå bägge jurisdiktionerna till brandvaktens lön eller ock några flera karlar därför antagas».

Även den andra punkten i beslutet från 1759 blev ändrad såtillvida, att ämbetsförseelser, som begingos av brandvakten, skulle behandlas av en ur båda jurisdiktionerna sammansatt rätt.

Ansvar för överinseende över brandvakten åtog sig stadsnotarien Berg på ett år. Han fick befogenhet att låta stadens och akademiens vaktmästare verkställa vad som behövdes och skulle

nu omedelbart sätta igång med att värva nytt brandmanskap för komplettering av det gamla. Bland vakten skulle han vidare utse en man, som han kunde lita på till att ha uppsikten över varje aftons vakthavande och rapportera till honom, när något inträffade, vilket stadsnotarien i sin tur skulle vidarebefordra till stadsfiskalen.

BEKLÄDNAD OCH BEVÄPNING

Det är till att börja med ej mycket som står att få veta om vakternas beklädnad mer än att staden bestod den. 1759 betalades ett par skomakare för fotbeklädnad till dem. I november 1760 klagade de över att de ej på långliga tider fått några kläder. De som de nu brukade var alldeles utslitna och magistraten tillmötesgick deras önskemål genom att låta skräddare Holm sy nya sådana till en kostnad av 44 dlr smt. 1781 förelåg en ny klagoskrift hos magistraten från stadens vaktkarlar över att de sedan flera år tillbaka saknade »det lilla understöd av kläder», som utlovats dem av magistraten. »Vår anhållan är fördenskull det Magistraten täcktes tillåta och förordna, att dessa kläder må av oss bekommas såsom en uppmuntran i de trägna uppvaktningar, som dagligen förefalla», avsluta de sin inlägga. Påminnelsen resulterade uti att magistraten omedelbart gav order om att nya kläder skulle ombesörjas åt vakten, då den ej på lång tid erhållit sådana. Vid denna nyanskaffning hade vakterna i sex hela år måst nöta den senast bekomna utrustningen, som nu var alldeles försliten och oduglig. Stadskassören fick alltså order om att för detta ändamål inköpa behöfligt material. Det blev 34 1/2 alnar blått kläde till 40 skilling alnen, 24 alnar »multum» à 16 sk. och 5 dussin knappar. Arbetslönen gick till 5 rdr spec.

I september 1794 ingav stadens vaktkarlar till borgmästare

Några illustrationer av de lundensiska vakterna finns dessvärre inte. Här meddelas ett par bilder av motsvarande ämbetsutövare i Stockholm i sina uniformer för att visa, hur dessa tog sig ut. Därmed intet påstående gjort rörande deras utseende i Lund. Endast ett framhållande av hur sådana kunde se ut. Bild 8. Nattvakt i Stockholm med utrustning under 1800-talets förra del. Kriminaltekniska museet, Stockholm. Bild 9 visar en uniformerad stadsvakt, s. k. palt, i Stockholm på 1830-talet. Kriminaltekniska museet, Stockholm.

och råd följande skrivelse i klädesfrågan: »Det är Magistraten och stadens Äldste nogsamnt bekant, huru vi medelst vår tjänstgöring får sysselsätta oss även nattetid med ropande på stadens gator. Ett sådant sysslomål förefaller oss i synnerhet om vintertid, då oväder förefaller, i så måtto högst besvärligt, som våra av staden på stat bestådde kläder äro därtill odugelige och för tunna och vi kunna ej mägta i anseende till dels våra ringa löner och dels i övrigt havande fattiga villkor att själv oss förskaffa andra eller sådana kläder, som kunna emotstå oväder. I beak-

tande härav hava vi velat i all ödmjukhet hos Magistraten och stadens Äldste erinra under lika ödmjuk anhållan det oss måtte bliva tillagde en sådan klädsel, varigenom vår hälsa dels kan bliva bibehållen och dels vi ej tröttna utav ett sådant våra sysslor likmätigt oss tillagde göromål, då vi sågo helst en sådan klädedräkt måtte bestå uti kapprockar.»

Stadens myndigheter gav härpå ett omgående svar med beslut, att då endast två man åt gången tjänstgjorde i vaktpassen nattetid, skulle inte flera än två kapprockar anskaffas, vilket genast skulle ombesörjas. Undersöker man beklädnadsvillkoren för akademiens vakter vid samma tid, syns de ha varit bättre än för stadens.

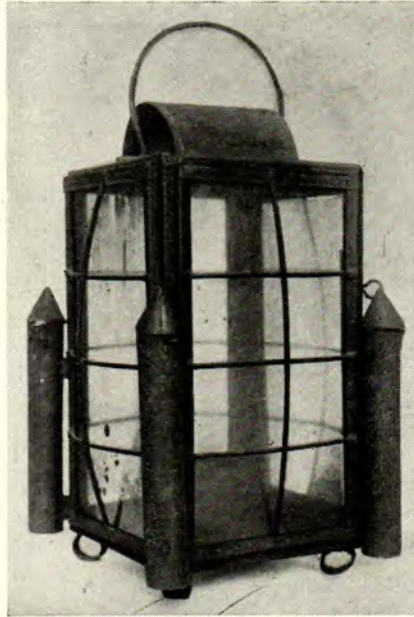
1794 utlämnades skopenningar till stadsvaktmästaren och de ordinarie vaktkarlarna med 13 rdr 32 sk. spec., som fördelades så, att den förre fick ett par stövlar och två par skor och de andra ett par skor vardera.

Enligt en av Kungl. befallningshavande i Malmöhus län 1807 fastställd stat för Lunds magistrats tjänstemän och betjante skulle stadstjänaren eller vaktmästaren och vaktkarlarna ha två par skor och ett par stövlar varje år och vart tredje år en ny uniform och de senare två par skor årligen och övrig beklädnad vart tredje år.

I december 1814 anhöll ett par tornvaktare att i stället för de pälsar, som staden bestod dem, själva få köpa sådana, om de som kontant ersättning erhöll 2 rdr b:co vardera.

Under rubriken *Extra ordinarie utgifter* i 1816 års stadsräkenskaper är förtecknade en del inköp för vaktens beklädnad. Där upptages vadmal, foder, knappar, sylön för tolv klädningar, 24 hattar och 24 par skor, som i allt kostade omkring 500 rdr b:co. Under samma rubrik i 1823 års räkenskaper är uppfört 24 par skor, 8 hattar, mörkblått, ljusblått och gult vadmal, som färgats i dessa kulörer, samt foderväv till dessa kläder och 26 dussin knappar. Sylönen till de åtta uniformerna belöpte sig till 37 rdr 16 sk. b:co. Om bestämmelserna rörande beklädnaden 1823 se

Bild 10. Nattvaktslykta från Stockholm, 1800-talets förra del. Kriminaltekniska museet, Stockholm.

sidan 57. 1855, då blått vadmal m. m. anskaffades till sex beklädnader, får man en specifikation på de olika plaggen i dessa, som var frack, väst och byxor och därtill kom sex stycken kappor. Till polisbetjänarna ordnades med särskilda kläder.

Beträffande skodonen till vaktkarlarna anordnades i senare tider entreprenadauktioner för att få dem utförda för det billigast möjliga priset. Stadens villkor upplästes vid auktionens början, varefter hugade spekulanter hade att avgiva sina bud. Den lägst bjudande blev givetvis den lycklige, som beställaren anammade. Jag skall anföra ett protokollsutdrag från 1820-talet rörande en sådan auktion: »År 1824 den 14 april blef i Rådhuset härstädes Entreprenad Auction förrättad på förfärdigande af 8 par Stöflar och 8 par Skor till Stadens Vaktkarlar. Skorna lefvereras en månad efter Auctions dagen och Stöflarna den förste nästkommande October, och får ingen af Vakten emottaga något par af arbetet, innan det blifvit besiktigadt. Entrepreneurén ställer Borgen för arbetets godhet och riktiga aflemnande vid de utsatte lefvereringstiderna, hvil-

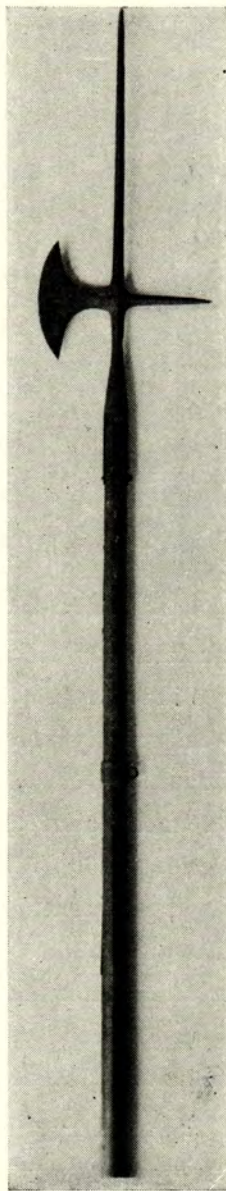

Bild 11. Bardisan eller korsgevär som utgjorde nattvakternas beväpning. Bild 12. Väckarsaxen som under 1800-talets förra del avlöste bardisanen i Lunds nattväktares utrustning.

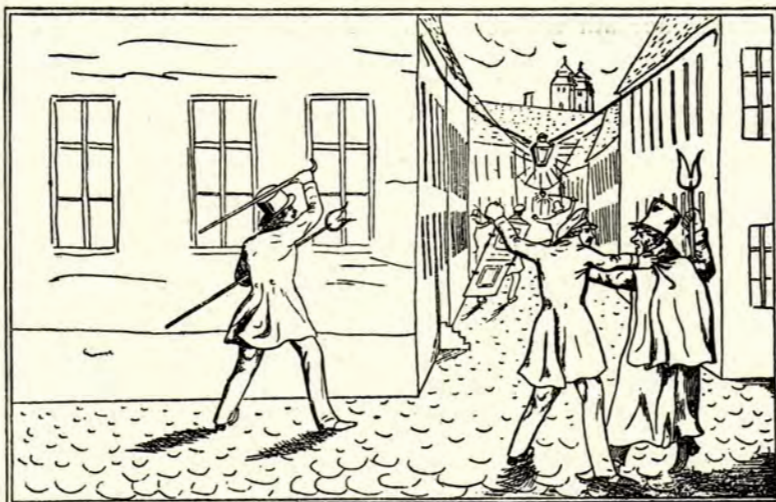

Bild 13. Teckning ur C. G. V. Carlemans album "En students missöden", tryckt i Lund 1845. Bilden visar några skrålande studenter och en nattvakt utrustad med väktarsax. I bakgrunden syns krönen av domkyrkotornen.

ken hos Herr Rådman Ramberg förewises dagen efter Auctionen. Efter skedd lefverering och sedan Arbetet blifvit behörigen granskadt och godkändt erhålles betalningen.» I detta fallet var det skomakaremästare Hvaling senior, som ropade till sig uppdraget för 56 rdr 32 sk. b:co.

I likhet med vad förhållandet varit på annat håll har väl också Lunds vaktkarlar till att börja med varit utrustade med så kallade morgonstjärnor, en slags stridsklubbor besatta med taggar. När dessa upphört att brukas är ej känt, men säkert vet man, att under 1600-talets senare del och hela 1700-talet genom bar vaktkarlarna här bardisaner eller så kallade korsgevär, bild 11. I ett protokoll i Lunds rådstugurätts dombok av den 8 juni 1696 läser man i relationen av ett upplopp mot en vaktkarl: »... och när vaktkarlen Jöns Kock stegat inom dörren har Arvid tillika med bokbindaregesäll tagit ifrån honom ... bardisanen». En annan gång några år senare i december 1700 hade ett par vakter slarvat med sin tjänst och »låtit

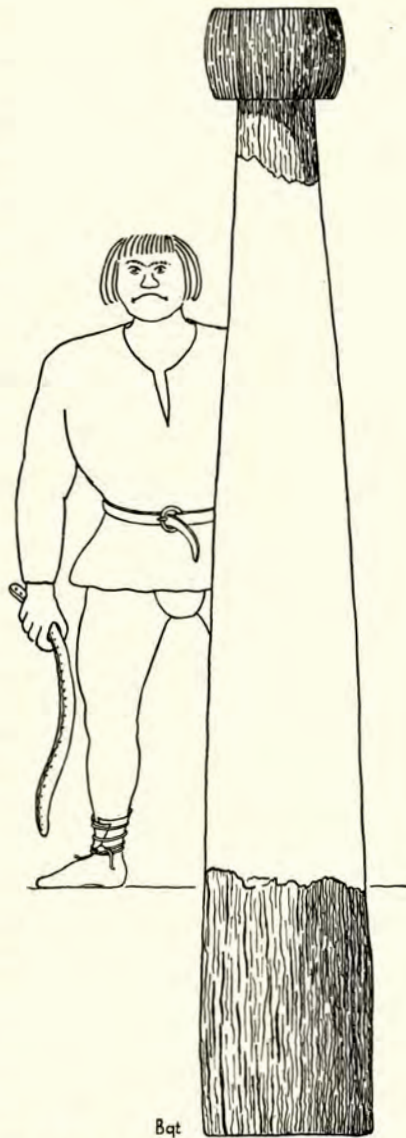
sina bardisaner stå uti borgaren Hans Gräns bod» och inte burit dem med sig. I 1693 års stadsräkenskaper får man veta, att man för sådana vaktbardisaner betalade 6 mark stycket, då man beställde dem. 1721 läser man vidare i ett rådstugurättsprotokoll från den 25 oktober: »De (vaktkarlarna) skola vara försedda med de gevär, som dessa av staden bestås.» Ordet gevär får här tagas i betydelsen av korsgevär eller bardisan, ty i en inlaga, som är daterad den 12 aug. detta år och där stadsfiskalen Valter Nilsson anmäler några skomakaregesäller, som anfallit en vaktkarl, omtalas bland annat, att de fräntagit honom hans »bartisan» och sönderbrutit den, vilket ju måste tyda på att denna ännu var det i vaktordningen föreskrivna vapnet. Bardisanen följde sedan vakten genom 1700-talet, såvida man kan framläsa det ur handlingarna. I Malmö infördes 1796 den så kallade väktarsaxen, som sedan förblev 1800-talets väktarvapen. I en och annan småstad skall den till och med ha förekommit in på detta århundradet. För Lunds vidkommande tycks emellertid bardisanen ha varit i bruk ett bra stycke in på 1800-talet. I rådstugurättens dombok läser man nämligen i ett protokoll från den 17 mars 1827, där stadsfiskalen rapporterat en vaktkarl, som försummat sin tjänst, att denne hade lämnat sitt gevär (= korsgevär, bardisan) och vaktkappa till en annan, som skulle sköta hans uppdrag, medan han gått in till en hökare att förfriska sig. Så länge efter denna tidpunkt kan det emellertid inte ha dröjt, innan väktarsaxen, bild 12, upptogs som väktarvapen i Lund. På en teckning i C. G. Carlmans album »En students missöden», tryckt i Lund 1845, ser man den i bruk, bild 13.

DIVERSE GÖROMÅL FÖR VAKTMÄSTARE OCH VAKTKARLAR

Utom de ordinarie uppgifterna att sörja för vakthållning och brandvakt lades flera ströuppgifter på stadens vaktmästare och

vaktkarlar. Ibland ha de fått köra fångar till Malmö för rannsaking eller fängsligt förvar eller transporterat sådana därifrån till Lund för att undergå sitt straff. Ibland har det varit gångbud till Malmö, Kävlinge eller annorstädes med ett brev eller annat ärende. 1679 heter det i stadens räkenskaper: »Givit stadstjänaren för han satte desse fyra horor i halsjärnet och slog vatten på dem 24 öre smt» och »Givit stadsvakten för den samma fyra horor pågrepo och opvartede deras tjänst, medan exekutionen påstod 1 dlr smt». Att allt emellanåt hämta profossen eller skarprättaren från Malmö eller Dalby till Lund för att verkställa en spöslitning eller annat straff var också ett uppdrag, som påvilade vakten. Se bild 14.

När ett dödsstraff skulle exekveras, kallades stadens borgerskap, som hörde under dess jurisdiktion, att bilda spetsgård, var och en försedd med en omkring tre alnar lång stör. De som uteblevo fingo böta. Längder över detta borgerskap upprättades rotevis och sedan blev det stadsvakternas uppgift att vandra omkring

Bqt

Bild 14. "Spöpålen" rekonstruerad. Resterna förvaras på Kulturhist. Museet i Lund.

till dessa och muntligen underrätta dem om deras skyldighet, så att inget missförstånd skulle uppstå, om vilka som skulle närvara. Ett sådant fall inträffade t. ex. 1778, då en barnamörderska blev halshuggen och sedan bränd på bål på stadens vanliga avrättningsplats norr om staden. Vid detta tillfälle skulle samlingen ske klockan 8 på morgonen.

Vid exekutionen av spöstraff skulle både vaktmästare och vaktkarlar närvara. När löskonan Lucia Hansdotter den 1 dec. 1700 skulle genomgå sådant vid rådstugudörren, var vaktmästaren Jöns Kock tillsagd att laga så, att ett par vaktkarlar också var närvarande. Då han försummat detta, fick han enligt 12:te punkten i vaktordningen plikta med arrest i »stadens gömmo».

Emellanåt fick de i uppdrag att hålla bevakning över någon stackars gäldenär, som blivit bysatt. För sådant arbete kunde det ibland vara svårt nog att få ut någon ersättning. Detta framgår t. ex. av en skrivelse från magistraten till akademiens rektor och konsistorium av den 7 maj 1777: »Hos Magistraten har stadsvaktkarlarna besvärat sig däröver, att de av räntmästaren och jur. doktor Ek ej undfått betalning, för det de om honom i hans logi hållit bevakning, under det han suttit i bysättning, utan har välbemälte räntemästare yttrat sig, att de ifråga om omkostnader borde vända sig till Consistorium Academicum, som bysättningen rekvirerat. Magistraten anhåller därför om underrättelse, huruvida vakten skall till betalning bliva av Kungl. Academien förhulpen eller ej, emedan Magistraten därefter och enligt författningarna med bysättningen får vidtaga anstalter.»

Det blev en med tiden alltmera betungande syssla att vara stadens vaktkarl. Småuppdragen ökades efter hand och i slutet av 1700-talet ålades de också att skaffa skjuts åt resande. Det är ett förtvivals rop, som ekar mot oss från deras klagoskrift till magistraten den 15 febr. 1792, däri de skriver: »I anseende därtill att våra innehavande vaktkarlstjänster äro på så sätt till

göromålen fruktlöst fördubblade medelst tillsägande av skjuts för de resande, så att vi omöjligen kunna densamma till Magistratens och övriga vederbörandes nöje förrätta, utan måst flere gånger försummat anbefallte ärender; få undertecknade stadens vaktkarlar i denna delen hos vällovlige Magistraten och stadens Äldste tillkännagiva, vad svårighet vi vederfares, och skulle sådant besvär vidare continuera, se vi oss omöjligen vara i stånd att bibehålla oss vid våra tjänster utan förmoda att från skjutsens tillsägande hädanefter bliva förskonade.»

Det ser ut, som om de helt eller delvis nått bönhörelse hos magistraten på sina vargaskrin om förskoning från detta uppdrag. I ett magistratsprotokoll från den 12 dec. 1812 läser man nämligen följande: »Gästgifvaren H. C. Lundwall företrädde och begärde, att någon af Stadswaktkarlarna eller annan af Borgerskapet anskaffad och lönad person måtte komma hållkarlen till biträde wid skjuts upbudande, emedan han nu icke ensam kan medhinna detta göromål bestrida, dels i anseende till en förökad mängd af resande och dels derföre, att en del af dem själfwa bo långt utom staden.»

Den handräckning, med vilken vaktmästare och vaktkarlar skulle biträda vid straffens exekverande, torde nog ha varit tämligen krävande för dem, även om de den tiden var nog så hårdhudade. Hur budskjutssysslans irriterade dem, har de ju själva omvitnat. Någon sinekur var det inte att vara stadens vaktkarl, det är då säkert. Men de hade också uppgifter av mindre arbetssam och obehaglig art, som när det gällde att verkställa sådant, som antydes i stadsräkenskaperna under den 10 okt. 1716: »Köpt till vaktkarlarna att sköfla gatorne med 3 st. skuffer à 4 öre smt.»

STADENS ARREST OCH VAKTRUM

En av de tidigaste uppgifterna om stadens häkte har jag från 1643. Det var då beläget under stadens rådhus och tycks ha varit väl skröpligt för att på ett effektivt sätt kunna fylla sin uppgift. Det hände nämligen ej så sällan, att fångarna rymde därifrån. En sådan hade en natt tagit sig ut, fast han satt i stock och vaktaren klockan 5 på eftermiddagen omsorgsfullt hade låst dörren till lokalen. Det visade sig emellertid vid närmare undersökning, att ena väggen var så bristfällig, att den inburade där med lätthet hade kunnat taga sig ut. I augusti 1699 hade en kvinnlig fånge brutit sig ut ur »stadens gömmo», fast den hade tredubbla låsar. Hon måste ha varit en ovanligt oförvägen och kraftig kvinna, ty hon hade sannolikt med bara händerna, grävt sig under grunden, som var en hel aln tjock, och utanför hade hon måst gräva sig upp igenom ett jordlager, som i höjd mätte 1 1/2 aln. Dessvärre hade all hennes möda varit förgäves. Friheten blev ej långvarig, ty på andra sidan Getingebro mötte hon professor Ehrenberg, som kände igen henne och återförde henne till staden och häktet. En annan gång samma år klagade en fånge över den fuktiga luften i arrest-lokalen, som ödelade hans hälsa, varför han begärde att bli förflyttad till ett annat hus. Den humant inställda magistraten skulle gärna ha villfarit hans önskan men disponerade tyvärr inte över någon annan lokal än den, där han nu satt alldeles intill studentproban. Något senare på året hade samme fånge brutit sitt ena ben, då magistraten gav stadstjänaren order att lägga bojor på honom och ta honom i förvar i sitt hus under eget ansvar. Hur det nu var så rymde han en vacker dag. Värre var det inte med det brutna benet. Vid ett annat tillfälle hade stadstjänaren fått till förvaring i sin bostad i brist på annan säker lokal ett par livdömda fångar, som sedan den 14 nov. 1699 halshöggs på torget. För

sådana inhysingar fick vederbörande emellertid kontant ersättning ur stadskassan.

1700 omtalas i rådstugurättens dombok fängelset under kyrkan (domkyrkan).

Arrest- och fängelselokalernas dåliga tillstånd och knappa utrymmen hade kommit till generalguvernören Faltzburgs kännedom, som i mars 1702 gav magistraten order om att uppföra nya eller väsentligt förbättra de gamla fängelselokalerna, så att delinkventerna, som förvarades där, ej kunde rymma, som hittills så ofta hänt. Då det gällde att verkställa denna order, stannade stadens myndigheter och borgare för det alternativet att reparera och konservera de gamla byggnaderna, som de ansåg mycket väl kunde ske med gott resultat. Viktigaste skälet var kanske det, att denna utväg drog den minsta kostnaden.

1714 var stadens arrestrum i så dåligt skick, att borgmästaren måste påminna om att det snarast ställdes i ordning. Man kunde givetvis ej undvara det och kunde ej heller sätta vanliga arrester till sammans med missgärningsmän.

Alltemellanåt har reparationer varit behövliga på denna lokal. Nya luckor och dörrar har gjorts, låsar och nycklar lagats o. s. v. 1720 betalades t. ex. snickaren Lars Månsson för en lucka, som han utfört till arrestkällaren, och 1748 anskaffades ett arrestjärn samt ett par handklovar med kedjor och lås för att komplettera beståndet av de för en sådan lokal nödvändiga remedierna.

I början av år 1739 korresponderade stadens och akademiens jurisdiktioner om en gemensam arrestkammare. Collegium academicum skriver bland annat: »... vad olägenhet, som vid varjehanda förefallande tillfällen därav följer, att varken akademiens eller stadsens vakt haver något hus, där de kunna hava sitt tillhåll och stå att träffa, när de vid någon påkommande händelse behöva att ålitas, förutan det att de för sina egna personer behöva något rum att uppehålla sig uti, då sträng köld och oväder är om nätterna,

de timmar då intet ropas. I brist varav de annars få tillfälle att söka sig om på andra ställen, därigenom de både kunna få anledning att försumma sin tjänst, som ock äro ur vägen, när deras handräkning behöves. Till förekommande av allt detta har Collegium Academicum fallit på den tanken, att det skulle vara både nyttigt och nödigt, att något publicet hus på ett bekvämt ställe till den ändan uppbygges, vilket så kunde inrättas, att ej allenast vaken där hade sitt tillhåll utan och även en arrestkammare förfärdigades.» Då detta var en angelägenhet, som angick båda jurisdiktionerna, hade akademien velat lämna spörsmålet till magistratens övervägande »i kraft av Kongl. förordningen, som befaller, att ett sådant hus med de omrörde omständigheter bör inrättas». I sitt svar härpå några dagar senare förklarade sig stadens myndigheter villiga att genom deputerade överlägga med akademien i detta ärende. Det synes som om man härvid stannat för ett förslag att inreda arrestlokaler under domkyrkan. Det var inte första gången denna fått lämna utrymme för sådant ändamål. Efter reformationen och intill slutet av 1700 hade dess norra sakristia begagnats som fängelse och kallats »trollkonehålet», berättar Brunius. Vid uppröjningen där på 1800-talet fann man i smutsen bland annat järnstänger, som fångarna suttit på. När man på 1700-talet förlade arrestlokalerna till domkyrkan, inreddes dessa i kryptan. I stadsräkenskaperna för 1758 finner man en utgiftspost, som omtalar, att snickaren Nils Månsson gjort en ekdörr till mellersta arrestrummet vid norra sidan under domkyrkan. Därjämte hade staden kvar det gamla arrestrummet under rådhustrappan, där samma snickare följande år gjorde en ny lucka med karm av ekplankor. Det tidigare knappa arrestutrymmet torde nu ha fått det behövlige tillskottet. På hösten 1760 verkställdes en granskning av arresten under rådhustrappan, som genom stadskassörens försorg blev reparerad till behövlige delar.

Även om utrymmesfrågan nu något så när blivit ordnad, var

Bild 15. Ovan x-tecknet skymtas ett stycke av ena gaveln av det hus, som 1794 för stadens och akademiens gemensamma räkning togs i bruk till nattvaktlokal och fängelse. Byggnaden revs 1838. Efter akvarell av C. W. Palm.

därmed inte bekymren för fängelse- och arrestrummen ur världen. En målande bild av huru förhållandena tedde sig, får man i ett brev från magistraten till Kungl. bef:de i Malmöhus län. Det är skrivet i februari 1762. Gossen Nils Mattisson skulle i Lund avtjäna sitt straff, en månads fängelse vid vatten och bröd, undergå kyrkoplikt och sedan sändas till två års straffarbete på Landskrona fästning. Magistraten meddelar emellertid i sitt brev, att man inte kan ta emot honom i Lund, anger skälen och skriver bland annat: »... men som vid denne årstiden ej finnes här i staden sådant fängelse, varav å ena sidan lagens stränghet kan följas och å andra sidan delikventens hälsa förvaras, ty stadens publice fängelserum stod vid denna tid under vatten och skulle medföra alltför sträng medfart, om han skulle dit insättas, och i övrigt äro inga fängelserum att tillgå, utan att han skulle införas i något privat hus under

bevakning av vakt, vilket åter vore för lindrigt och skulle kunna missbrukas.»

Sådana var alltså de lokaler, som staden och akademien disponerade för sina arrestanter och fångar. Ingenting tycks emellertid tills vidare ha blivit uträttat till någon bättre sakernas ordning. Först 1794 nådde man fram till en bättre lösning av dessa förhållanden. I stadens och akademiens gemensamma protokoll av den 26 juni detta år § 5 läser man följande: »På gjord föreställning om nödigt samlingsrum för nattvakten samt bättre och svårare ar- restrum för så väl till bysättning eller fängelse dömda personer som fångar och missgärningsmän, ansågo deputerade detta bäst och bekvämligast kunna inrättas uti Domkyrkans gamla byggnad vid publique scholæhuset, varvid deputerade av akademiska jurisdiktionen åtog sig att till hälften emot staden deltaga uti kostnaden härtill.» Det här åsyftade huset var ett gammalt stenhus tillhörigt domkyrkan och beläget på Kraftkyrkogårdens sydvästra hörn vid Kyrkogatan. Jämfört med de lokaler man tidigare disponerat i själva domkyrkan ansågs detta som en avgjord förbättring och huset kom för en tid framåt att tjänstgöra som fängelse och arrest. 1802—1803 lät man ombygga det för fortsatt bruk som fängelse. Se bild 15.

Den 4 aug. 1802 är entreprenadkontraktet daterat å den arrestbyggnad, »som efter förslag och ritning wid Domkyrkan här i staden kommer at upföras, huarom kundgörelse utgådt och sistledne söndag i Domkyrkan blifwit publicerad, samt dessutom genom wanliga utringningar å stadens gator 3:ne dagar å rad behörigen blifwit tillkännagifwen». Entreprenadauktionen på detta företag gick av stapeln på stadens rådhus i närvaro av magistraten, stadens äldste och många av stadens invånare och före dess början upplästes inför de församlade de fastställda villkoren. Dessa var samlade i fyra punkter och innehöll:

»1. Att Entreprenuren wid Byggnadens upförande ovillkor-

Bild 16. Det inlinjerade huset visar det 1838 uppförda häktet i Hästmöllaregården, "Tjyvahålsgränd" kallad, nuv. Vårfrugatan, vilket brukades till 1908.

ligen är skyldig följa den approberade ritningen och förslaget, att hwad här nedanføre ej uttryckeligen undantages neml: 1:o om den utsedda Byggnadsplatsen på något ställe ej skulle finnas vara tillräckelig för husets längd och bredd, efter ritningen, äger Entreprenuren gjöra rummen mindre än ritningen wisar, på det en dels grundwalen till gamla der stående Byggnaden öfwer alt må bibehållas, och en dels den olägenheten undwikas, at till byggnadsplats uptaga något å allmänna gatan, hwilket sednare Entreprenuren på det strängaste förbiudes; 2:o den förändring i ritningen och förslaget göres äfwen, at murade stentrumman under golfwet twärs igenom huset aldeles går bort, hwaremot wättnet från sitt aflopp från kyrkogården uti en af Harreberga sten wäl gjord öppen stensatt ränna längs å Byggnadens norra wägg genom kyrkogårdsmuren ut till stora eller allmänna gatan; och 3:o trappgången

från waktboden till loftet går ock aldeles bort, och i det stället nyttjas en wälgjord stege till samma uppgång såsom aldeles tillräckelig.

2. Entrepreneuren bör under tillförordnade Besigtningsmännens inseende företaga byggnaden och dermed sedermera så outhörligen fortfara och skynda, at den senast må wara aldeles färdig i Junii månads slut nästa år; ägandes han deremot at undfå en fjerdedel af Entreprenad summan, då byggnaden påbörjas, andra fjerdedelen deraf, då byggnaden är färdig samt undergådt besigtning och resten eller andra hälften af Entreprenad summan inom Julii månads slut nästa år, alt emot sådan Borgen, stäld på 6: års answarighet för Byggnadens godhet och waraktighet, som Magistraten och Stadens äldste sjelfwa godkänna.

3. Alla byggnads materialier, som finnas i gamla byggnaden på platsen af sten, timmer, järn, bjälckar eller hwad det wara må får Entrepreneuren, som deremot är skyldig nedtaga denna byggnad utan särskild betalning, sjelf behålla och deraf så mycket till nya byggnaden använda, som för nya byggnadens godhet och waraktighet i framtiden dertill mögeligen kan användas; ankommandes det likwäl på Entrepreneurens eget answar, om han till nya byggnaden nyttjar någon sådan sten, som är odugelig; äfwensom Entrepreneuren wid nedrifningen af gamla byggnaden på det sorgfälligaste bör wara angelägen om Scholæhusets bibehållande i det tillstånd det nu är, eller sjelf answara för all deraf timmande skada.

Och ändtel:

4. får Entrepreneuren i afslag på den del af Entreprenad summan, som efter dessa willkor först betalas bör, nu genast mottaga den nya sten med the flera Byggnadens materialier, som till nya Byggnaden redan äro inköpte, om han det åstundar.

Sluteligen erinras, at trappan åt allmänna gatan Litt A: på Ritningen blir af Hörs sten.»

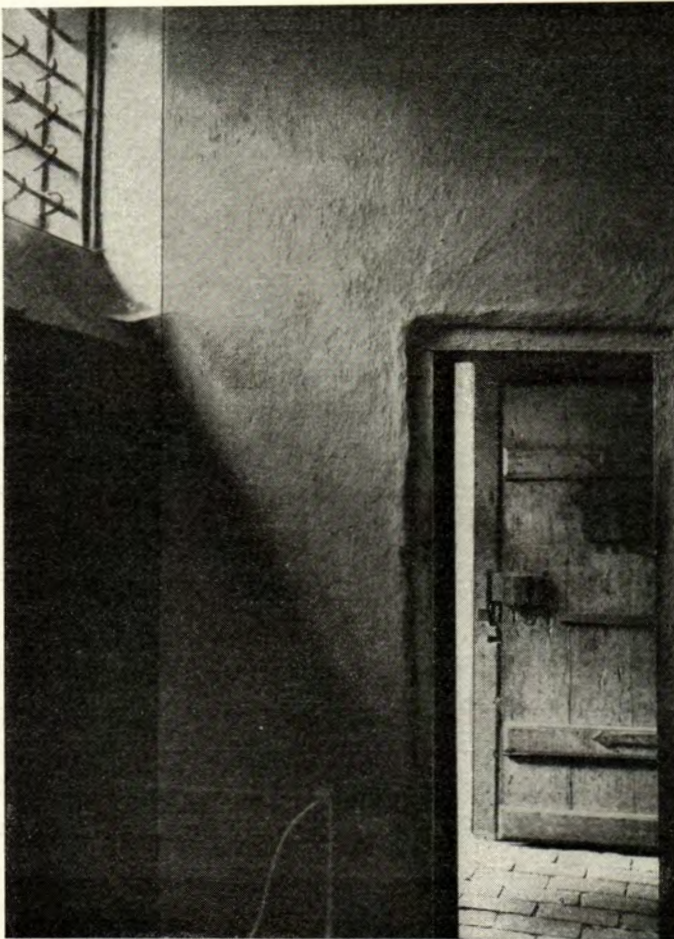

Bild 17. Cell i det 1838 uppförda häktet i Hästmöllaregränden,
nuv. Vårfrugatan.

Lägsta budet på detta byggnadsföretag gavs av murmästaren och bryggaren Abraham Henning, som åtog sig arbetet för 500 rdr spec. Till kontrollanter av bygget utsågos kopparslagaren Niklas Bergman, tunnbindaren Sven Isberg och sadelmakaren Scharffenberg. Dessa skulle »med biträde af de timmermän och murmästare, till hvilka de, hvar för sig, sjelfwa kunna hafwa förtroende»,

tillse, att arrestbyggnaden vid domkyrkan »wäl och förswarligen efter approberade Ritningar och förslaget samt Entreprenad-Auctions-Protocollet för denna dag» utfördes. Handlingarna är under-tecknade av dåvarande borgmästaren Ad. Fredr. Bjugg.

Huset var helt litet med fyrkantig grundplan och en våning högt, byggt av tegel.

I oktober 1814 gjordes anmärkning mot förhållandena vid stadens häkte. »Vid förbigående af stadens arrestrum», heter det, »fann jag, att genom gallren conversation hålles emellan de arresterade och de förbigående, och att, som detta ej är lämpeligt eller bör tillåtas, samt lämnen ej alltid kan wara tillsluten, så förekommas berörda olägenheter bäst därigenom, att muren drages högre up, dock så at luft och ljus ej utestängas.» Borgmästaren fick från länsstyrelsen genast order att ombesörja ändring av dessa förhållanden.

1838 yrkade domkyrkan på att detta hus skulle rivas såsom vanprydande för omgivningen och staden lät då uppföra ett nytt häkte i den så kallade Hästmöllaregränden, nuvarande Vårfrugatan, bild 16—17. I allmänhet kallades det »tjyvhålet» och gatan fick därefter i folkmun benämningen »Tjyvhålgatan». Det var en till planen nästan kvadratisk envånings byggnad uppförd av smuts-gult tegel med en flygel inåt gården med fasad åt söder. I gatu-huset var fångvaktarebostad inredd och i flygeln åt gården låg cellerna. Under 1800-talets senare del var denna byggnad så skröplig, att dåvarande fångvaktaren Appelman 1876 klagade över att ett par av cellerna ej kunde användas, då fångarna med största lätthet rymde därifrån. Det berättas också senare om den på sin tid kände stortjuven Draeger, att han med ett spetsigt järnföremål lyckats få bort putsen mellan stenarna — huset hade blott enstensmur — och på så sätt lossa tegelstenarna och bereda sig väg ut och fly sin kos. Förre kriminalöverkonstapel Axel Forsman har berättat om huru han 1908 var med om att infånga en cirkus-

Bild 18. Den 1909 uppförda flygeln till rådhuset, där stadens häkte var inrymt till 1938.

artist Lundström, som tillfälligt var inhyst i en av cellerna och lyckats ta sig ut därifrån.

1876 var planer å bane till påbyggnad av detta fånghus och till förändrad inredning, men mer än de nödigaste reparationerna blev aldrig verkställda.

För fångarnas materiella spis sörjde fångvaktaren. Kosthållet torde ha varit ganska magert kan man förstå, då denne någon gång under 1800-talets slut sökte förhöjning till 37 öre per fånge och dag. Längre fram och ända tills stadshäktet upphörde 1938 hämtades mat till där inhysta fångar från stadens försörjningsinrättning.

Med utgången av år 1908 kasserades det gamla häktet och med ingången av år 1909 togos nya lokaler för fångarnas förvaring i bruk i den av byggmästare Krook uppförda flygeln med fasad mot

Vårfrugatan, som ansluter till det nuvarande rådhuset, bild 18. 1938 upphörde även dessa att göra sin tjänst som häkte och endast dess översta våning användes numera som förvaringsrum för gripna och anhållna personer. Numera transporteras fångklientelet till centralfängelset i Malmö.

Ett återkommande bekymmer var att få ett lämpligt vaktrum. 1719 — dessförinnan hade man tydligen inget haft — begärde en sekreterare Kråka den 16 sept. granskning på en bod, som var antagen till vakthus och tillhörde rådmannen Ove Persson, vilken stod som hyresvärd. Sedermera upptages frågan om rum åt vaktkarlarna i samband med ärendena om fång- och arrestlokaler.

Nycklarna till fånghuset brukade i äldre tider förvaras hos justitiekämnraren. När vid ett sammanträde i juli 1707 borgmästaren framställde spørsmålet om de efter vanligheten fortfarande skulle förbliva hos denne eller lämnas till honom, som dock bodde avlägset från fängelset, svarade tre av rådmännen, vilka tjänstgjort som justitiekämnärer, att de under den tiden haft dem hos sig men nu ansåg, att de borde deponeras på rådstugan. De skulle där vara lättare åtkomliga för dem, som behövde dem. Utslag i frågan fälldes av generalguvernören, som i ett brev av den 29 juli 1707 bestämde, att nycklarna till fängelset som tillförne skulle stanna hos justitiekämnraren, som hade inseende över fångarna. Att låta dem ligga på rådhuset ansåg han icke lämpligt.

Med renligheten i fång- och arrestlokalerna måtte det ha varit litet si och så. På våren 1706 var tjuven Frans Hammar och hans hustru tjuvkonan Malena inmanade i den så kallade tjuvkistan på fjorton dagar för upprepade tjuvnadsbrott. Mannen var över 75 år och hustrun väl inte så mycket yngre. De bad emellertid för sin ålderdomssvaghets och sjuklighets skull att få komma ur den lokal de inhysts uti, då de ej kunde uthärda dess stank och orenlighet, och i stället få sitta i arrest i sitt eget hus. Magistratens humana inställning dikterade dess beslut att villfara fångarnas öns-

kan och lät kommendera en vakt att ha uppsikt över dem. Rengöringen av lokalerna var ett uppdrag, som sköttes av nattmannen, men tydligen inte förrättades alltför ofta. 1720 berättas det om en kvinnlig arrestant, som fick göra en promenadrond på stadens gator, medan nattmannen rensade arresten.

Till arrestens dystra lokaler nådde också romantiken. En dag i juli månad 1716 kom en borgare Per Carstensson upp på rådhuset och försäkrade på det livligaste, att han ville äkta kvinnfolket Johanna Olofsdotter. Han bad därför enträget, att hon måtte släppas fri ur sin arrest. Han erbjöd sig gå i borgen för att hon inte skulle stanna kvar i staden en enda natt, innan hon varit vid tingsrätten och fått sitt mål slutbehandlat, så att de därefter kunde gifta sig. Magistraten visade sig fullt förstående för situationen och släppte den åtrådade på fri fot. Dock måste en vakt följa henne utom stadsporten.

Andra humana inslag i arrestanternas liv får man till livs något år senare, då det berättas om en inburad kvinnlig brottsling, att hon fick tillstånd att en gång i veckan gå i kyrkan och höra Guds ord för att därmed trösta sig som en stor och grov syndare. Naturligtvis skulle hon vid dessa tillfällen konvojerars av en vaktkarl. Man förskonade henne också från de långa höstnätterna i den trista arresten genom att placera henne i säkerhet hos en av stadens vaktkarlar. Möjligen var en bidragande orsak härtill, att gemena människor genom fönstret eller gluggen kastat in raketer till henne, som skrämt henne och förorsakat henne brännskador. Hennes dagstraktamente var dåligt, endast 3 öre smt, som bestods henne av professor Hegardt, vilken låtit sätta in henne.

Till fångarnas bekvämlighet nattetid inköptes emellanåt bland annat sängkläder, som 1816 då tre yllefiltar till arrestrummet betalades av stadskassan.

TIDEN FRÅN 1840-TALET FRAM TILL 1874

Ur organisatorisk synpunkt hade inom stadens vakt egentligen ingenting av någon större betydelse hänt under alla de år, som gått fram till 1840-talet mer än det, att antalet vaktkarlar omväxlande ökats och minskats. 1800-talets mitt, en expansionsens tid på nästan alla områden, satte också sina spår i vår stad. Hantverkarna förblev ej ensamma producenter, när det gällde att skapa bruksting för olika grenar av det mänskliga livet. Fabrikshanteringen satte in och gav arbete åt en stor del människor, som delvis flyttade in från landsbygden. Stadens invånareantal ökades och därmed ställdes också större krav på dem, som sörjde för ordningen inom staden.

1848 hade Lund utom tolv nattvakter sedan 1800-talets början ett par polisbetjänter. När staden nu började växa till, visade sig dess ordningsvakt vara otillräcklig. Det gällde att finna en utväg till dess förstärkande. I ett magistratsprotokoll av den 18 september 1848 får man veta, att sedan början av maj månad detta år hade ett polisvaktskontor inrymts i rådhusets nedre våning och trätt i funktion, till att börja med på prov, till befordrande av en bättre ordning inom polisväsendet i staden och »på det att nödigt Policebiträde måtte vid förefallande behof af en hvar kunna genast erhållas». såsom skälet angives. Här fanns såväl natt som dag polisvakt. Så vitt man efter några månader kunde konstatera, hade det utövat en förmånlig inverkan på »policeärendenas jämna gång». Å andra sidan hade emellertid denna anordning visat sig ur

tjänstesynpunkt vara så pass krävande, att stadens två polisbetjänter ej ensamma kunnat bestrida tjänsten här utan varje dygn behövt biträde av en av nattväktarna.

För att få en bättre ordning i dessa sakernas tillstånd hade man från stadens äldste infordrat utlåtande. Dessa förklarade emellertid, att de icke ensamma kunde besluta därom, utan deputerade från båda jurisdiktionerna skulle sammankallas för att behandla och utreda frågan. Dessa ansågo det nyinrättade polisvaktkontoret både behöfligt och ändamålsenligt och menade, att det bäst skulle kunna upprätthållas genom att anställa en fjärde polisbetjänt. De gjorde därför en hemställan till det akademiska konsistoriet, om detta ville så föranstalta, att universitetets polisbetjänt skiftesvis kunde förrätta vakthållning på kontoret. Eller om konsistoriet fann det lämpligare att gemensamt med staden avlöna en särskild »Police karl», som magistraten i så fall skulle anmodas intaga. Den gemensamma kostnaden för en sådan beräknades förslagsvis till 250 rdr b:co. Konsistoriet skulle nu ingå till universitetskanslern, vid denna tid kronprins Karl, sedermera Karl XV, med underdånig anhållan om att akademien med en tredjedel skulle få deltaga i avlönanDET av denne nye polisbetjänt.

Till den 18 september 1845 hade magistraten enligt kungörelse låtit sammankalla stadsjurisdiktionens invånare för att höra deras mening i ärendet och besluta därom. Att ett polisvaktkontor var av behovet påkallat var alla eniga om, men några reserverade sig i ärendet, om inrättningen ifråga skulle medföra ökade utgifter för staden. Den inkallade församlingen förklarade sig villig att för framtiden till ett sådant vaktkontor upplåta det hittills använda rummet i rådhuset samt bekosta eldning, belysning och städning. Då emellertid staden med 400 rdr b:co avlönade de redan tjänstgörande polisbetjänterna, ansågo de det rimligt, att den fjärde avlönedes av akademien, då denne tjänsteman var till lika stort gagn och behov för samtliga stadens invånare. Det avlöningsbidrag, var-

med akademien skulle bidraga, ansåg man stå i rimlig proportion till den folkmängd, som tillhörde dess jurisdiktion.

Sex år innan Lunds polisväsande nyordnades sattes den sista nattvaktsinstruktionen på pränt. Den återfinnes i Byggnads- och brandordningar för staden Lund 1868. Dess 4 kap. och 21 § ger oss besked om de plikter, som nu ålåg vakten. Det heter här: »Intill dess annorlunda varder förordnat, åligger det Staden och Akademien att antaga och aflöna ett tillräckligt antal nattväktare, som turvis hvarje natt patrullera på stadens gator, samt utropa tiden vid hvarje timma från och med klockan tio om aftonen till och med klockan tre om morgonen från April månads början till September månads slut, och till klockan fyra den öfriga tiden af året, men fortsätta patrulleringen till klockan slagit fyra under förstnämnda tid och klockan fem den sistnämnda tiden, då tornväktaren medelst klockringning gifvit tiden tillkänna. Efter slutad nattvakt skola väktarna på poliskontoret inrapportera, hvad anmärkningsvärdt, som under natten förelupit, samt om tornväktarne gjort sin skyldighet att alla kvarttimmar på natten från och med klockan tio om aftonen till och med klockan fyra eller fem om morgonen gifva sin vaksamhet tillkänna. Nattväktare vare ock skyldig genast uppväcka innevånarne i hus, der tecken till eldsvåda, såsom os, rök och gnistor eller dylikt, förnimmes, och sedan så fort görligt är, derom jemväl underrätta grannarne samt tornväktarne och tillika medelst trumning å torg och gator gifva faran tillkänna.»

De sista föreskrifterna för tornväktarna förekommer i samma förordning från 1868. Det är kap. 5 och § 22, som ger de stadgar, vilka skulle gälla ända fram till 1905 års ingång, då tornväktarinstitutionen helt upphörde. Man läser här: »Akademien, Staden och Domkyrkan antaga och aflöna sex tornväktare, af hvilka tvenne hvarje natt och en hvarje dag tjenstgöra.

Deras skyldighet är att under hela natten från och med klockan en kvart till tio om aftonen till och med klockan tre kvart till fyra

om morgonen ifrån den siste Mars till den förste Oktober, och tre quart till fem under den öfriga tiden af året giva sin vaksamhet tillkänna genom tutning i luren eller på annat lämpligt sätt, som kan varda af vederbörande föreskrifvet.

Om aftonen klockan nio och om morgonen klockan fyra eller fem ringer tornväktaren på vanligt sätt med den så kallade Knutsklockan.

Ifrån sistnämnda tid gifver han sin närvaro i tornet tillkänna dermed, att han på den vanliga klockan slår ett slag, då tornuret slagit första qvarten, vid halftimman två, vid tre quart tre slag och, då klockan slagit fullt, först fyra slag något skyndsamt, och, efter litet uppehåll, långsammare antalet af timplagen.

I öfrigt åligger tornväktaren att under hela dygnet från tornet efterse om eldsvåda på något ställe i staden utbrutit, och i sådant fall genast gifva det tillkänna medelst uthängande af en flagga om dagen och en tänd lykta om natten å den sida af tornet, deråt elden är, samt genom omvexlande klämtning och ringning med den så kallade Kinkan, hvarmed fortfares, till dess högste brandbefälhafvaren befallt, att signaleringen skall upphöra.» Mot dessa i domkyrkans torn tjänstgörande väktarna anfördes allt emellanåt klagomål, som, där de fått rättslig påföljd, kan kostateras i stadens civildombok. Så anmäldes i april 1894 tornväktaren Per Larsson, för att han slarvat med att tillkännage en eldsvåda. Han hade försummat sig över en halvtimme och hans straff blev suspension på en halv månad. En dag i mars månad s. å. hade de, som passerade på gatan nedanför domkyrkans västfasad, sett samme väktare stå i ett fönster i ett av tornen och kläda av sig och därefter avlusa sig, allt medan han kastade de små djuren genom fönstret ned på gatan. Hans kolleger hade ofta anført klagomål över att han var behäftad med ohyra. Denna gången slapp han undan med att bli uppkallad till magistraten, där han fick en sträng tillsägelse att befria sig från sina små gäster på ett lämpligare

ställe än i domkyrkans torn, annars komme han att skiljas från sin syssla. Ibland ertappades de med att helt enkelt ha lämnat sin tjänst någon timme på natten, som Ola Johansson i mars 1874. På tillfrågan, varför han så gjort, anförde han illamående som skäl. En dag godtog emellertid myndigheterna ej längre detta skäl utan gav honom avsked på grått papper för misskött tjänst.

Tiden närmast före den 1 juli 1874 utgjordes ordningsmakten i Lund av polischefen, som var borgmästaren, stadsfiskalen, samtidigt föreståndare för poliskåren, två överkonstaplar, fyra polisbetjänter och tolv nattvaktare. Planer på en omorganisation av kåren låg emellertid i stöpsleven och tills dessa realiserats, hjälpte man sig fram med tillfälliga instruktioner och nyanställningar.

Sålunda anställde man i juli 1870 fyra extra polisbetjänter för obestämd tid. Drätselkammaren hade beslutat ställa 200 rdr riksmünt till magistratens disposition att användas till avlöning åt ökad polispersonal under en månad. Ökningen bestod av fyra extra polisbetjänter. Nytt löneanslag skulle ånyo beviljas, innan det finge utgå. Det föreföll då, som om ingen annan utväg vore än att avskeda de fyra nyanställda extra polisbetjänterna, men magistraten ansåg det nödvändigt för ordningens upprätthållande att åtminstone någon tid ännu hålla dem kvar i tjänsten. Skulle drätselkammaren vägra vidare anslag för ändamålet, funnes medel att tillgå i den kassa, som omnämnes i § 25 i ordningsstadgan för rikets städer av den 24 mars 1868. Magistraten beslöt således att tills vidare behålla i tjänsten den tillökning vakten fått. Med oktober månads utgång trädde de emellertid ur funktion. Förhållandet formulerades i stadsfullmäktiges skrivelse till drätselkammaren den 14 okt. 1870 vid dess avslag av ytterligare anslag: »... viljandes Stadsfullmäktige emellertid ofördröjligen till slutligt afgörande företaga hittills hwilande frågor om förändrad organisation av Stadens polis- och nattbevakning.»

I februari 1871 avfattade magistraten en instruktion för sta-

dens poliser, den första verkliga instruktionen i sitt slag. Den är hämtad ur magistratens protokoll den 6 febr. 1871 § 25 och kan måhända ha sitt intresse att meddela in extenso:

»För de utnämnde Öfverpoliskonstaplar jemte stadens öfriga polisbetjening, utfärdade Magistraten en så lydande instruktion:

Öfverkonstaplarne anvisas hvar sitt distrikt inom staden. N. Lysander det *norra*, bestående af stadens norra del, med gräns i söder från vestra tullen till och med bantorget, lilla Fiskaregatan, Clemensgränd, förbi Rådhuset, Skomakaregatan, Kiliansgatan, till Magla lilla Kyrkogata samt denna sednare ut till Östra Kyrkogården.

E. Dahlbom det *södra*, bestående af Stortorget och den del af staden som är belägen söder om ofvannämnde gator.

Öfverkonstaplarne böra patrullera hvar inom sitt distrikt, sommartiden från kl. 6 och vintertiden från kl. 8 om morgonen till kl. 11 på aftonen, samt vid marknader, torgdagar och andra tillfällen då störrre folksamlingar inträffa, tills det blifvit tomt och tyst på gatorna.

De skola dessutom:

- a) hvarje dag skiftesvis infinna sig vid jernbanstationen de tider då snälltåg och blandade tåg ankomma och afgå för att där afvärja oordningar och tiggeri samt fästa uppmärksamhet å misstänkta eller vanfrejdade personer, som till staden ankomma.
- b) biträda med kungörande af stämningar och kallelser inom sitt distrikt.
- c) Tillse att Polisbetjenter och nattväktare ordentligen fullgöra sina skyldigheter samt
- d) hos Borgmästaren dagligen afgifva rapport om något anmärkningsvärdt inom distriktet förlupit.

Polisbetjenten *I. P. Holmgren* bestrider vaktgöringen å Polisvaktkontoret alla sökna dagar från kl. 8 på morgonen till kl. 8 på aftonen samt hvar fjerde söndag eller helgdag och hvar fjerde natt.

Bild 19. Bricka för förste polisbetjänt i Lund, av silver, utförd 1847 av silversmeden Sven Ramberg i Lund. Bild 20. Polisbricka av försilvrad mässing, brukad i Lund under 1800-talets senare del.

Honom åligger att verkställa anteckningar i den journal, som bör firnas å vaktkontoret öfver de anmälanden som kunna förekomma.

De trenne öfriga polisbetjenterna erhålla hvar sitt distrikt af staden, hvarinom de skola patrullera under samma tid å dygnet som här förut om Öfverkonstaplarna är sagdt. De böra dessutom, hvar i sin ordning, hvar fjerde sön- eller helgedag och hvar fjerde natt bestrida vaktgöringen å Polisvaktkontoret, kungöra stämningar och kallelser, hvar inom sitt distrikt, samt under patrulleringen hafva tillsyn öfver nattväktarne.

Fördelningen af distrikterna sker sålunda:

att Polisbetjenten *N. Jönsson* erhåller *norra* delen af staden med gräns i söder från vestra tullen till och med Klostergatan, platsen söder om Domkyrkan, Kraftstorget, Biskopsgatan, Tegnérsplassen och Adelgatan till Botaniska trädgården.

Polisbetjenten *P. S. Sandberg* sydvestra delen af staden söder

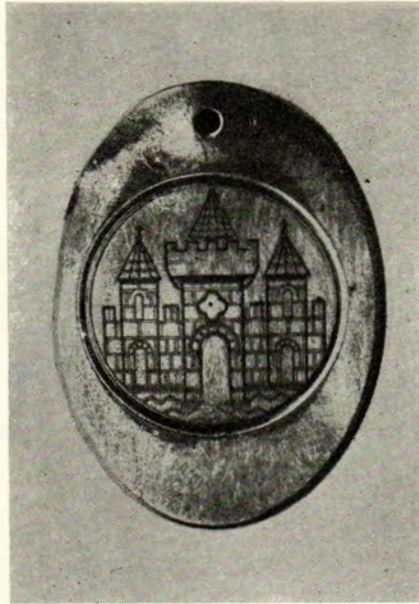

Bild 21—22. Polisbricka av försilvrad mässing, fram- och baksida, brukad i Lund under 1800-talets slut och 1900-talets början.

Bild 23. Polisbricka, gjuten i brons, med relieferad dekor, brukad i Lund under 1900-talet. Bild 24. Bricka för polismästaren i Lund, av silver med blåemaljerad knapp i mitten med Lunds vapen i brons, utförd av silversmeden J. P. Hasselgren i Lund 1896.

om Klostergatan samt från och med stora Kyrkogatan, Stortorget och stora Södergatan. Hit höra ock Kyrkogränden och stora Kungsgatan.

Polisbetjenten *Nils Nilsson* anvisas stadens *sydöstra* del öster om Stortorget och stora Södergatan samt söder och öster om Kraftstorget, Biskopsgatan, Tegnér-platsen och Adelgatan till Botaniska trädgården.

Extra Polisbetjenten *H. Appelmann* har att, när hans tjänst såsom fångvaktare icke derifrån hindrar honom, lemna den handräkning, som Öfverkonstaplarne eller Polisbetjenterna af honom påkalla; och bör han derjemte bestrida vaktgöringen å Polisvaktkontoret under middagsstunderna, en och en half timma dagligen.

Såväl Öfverkonstaplarne som Polisbetjenterna skola, under tjänstgöringen, alltid bära en bricka å bröstet utan på rocken, utmärkande hvarderas befattning.» Se bild 19—24.

1874—1949

POLISVÄSENDET I LUND FRÅN 1874 INTILL NÄRVARANDE TID

Med den snabbare utvecklingstakt, som alltmera gjorde sig gällande under 1800-talets senare del, visade det sig snart, att den under åren närmast före 1874 befintliga ordningsmakten i staden ej var tillfredsställande. Redan i maj 1866 hade därför frågan väckts om tillsättandet av en kommitté med uppgift att utarbeta ett förslag till ordnande av polisbevakningen. Detta skedde i samband med granskning av förslag till brandordning. I maj ett år senare tillsattes denna kommitté och inte långt därefter inlämnade den resultatet av sin utredning i ärendet. Den bordlades, remitterades och behandlades vid upprepade tillfällen ända fram till i maj 1873, då den slopades, emedan man ansåg den för omfattande och för dyrbar att realisera. En ny kommitté tillsattes, som på grundval av redan befintliga utredningar upprättade ett nytt förslag till stadga för polisväsendet i Lund. Detta överlämnades till stadsfullmäktige den 7 juni 1873, där det diskuterades vid upprepade sammanträden och sedan överlämnades för yttrande till magistraten. Den 19 dec. samma år blev det efter en del betydliga förändringar godkänt, varefter det överlämnades för fastställelse till Kungl. Befallningshavande.

Enligt denna nu godkända stadga skulle stadens poliskår utgöras av en poliskommissarie, fyra överkonstaplar, fem konstaplar och sexton underkonstaplar. På ett magistratssammanträde den 30 april 1874 beslöts, att denna stadga skulle träda i kraft den 1 juli detta år. Stadens förste poliskommissarie blev polisöverkonstapeln i Stockholm J. Strandberg. De andra funktionärerna tillsattes under

Bild 25. Adolph Fridrieh Bjugg, borgmästare 1802—1824

Bild 26. Joh. Bäckström, borgmästare 1824—1855

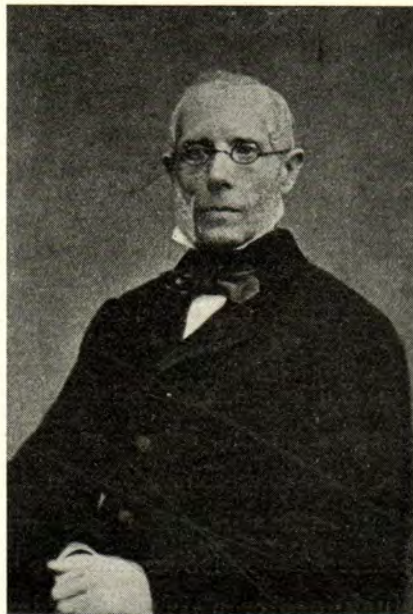

Bild 27. L. Billström, borgmästare 1855 - 1878.

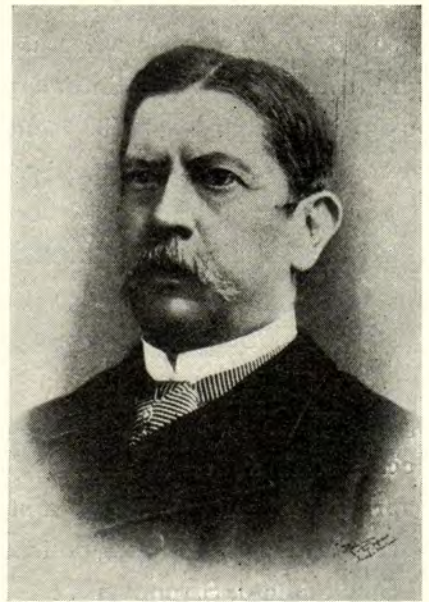

Bild 28. E. Thomasson, borgmästare 1879—1889.

POLISCHEFER

Bild 29. Th. H. Möller, borgmästare
1890–1900.

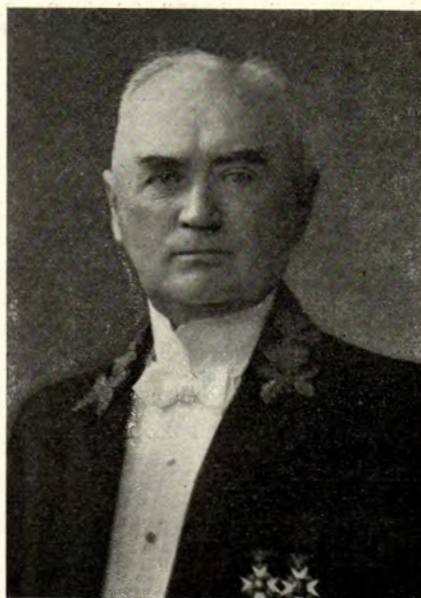

Bild 30. Carl Brink, borgmästare
1901–1921.

Bild 31. Gustaf Sandahl, rådman,
polismästare 1921–1947.

Bild 32. Bertil Åkerman,
polismästare sedan 1948.

maj och juni månader. Överkonstaplarna och konstaplarna skulle utgöra den egentliga dagpolisen och de sexton underkonstaplarna, fördelade på fyra distrikt, sörja för nattbevakningen. Vid tillsättandet av de nya beställningarna skulle i första hand den redan befintliga polispersonalen först komma ifråga.

Styrelsen av polisen ålåg närmast i egenskap av polischef stadens borgmästare eller i hans frånvaro en vikarie, som utsetts av magistraten. Polispersonalen skulle antagas av magistraten på polischefens förslag och 55:te levnadsåret i regel utgöra slutgränsen för tjänstgöring. Utom sin tjänst fick poliskommissarien, överkonstaplarna och konstaplarna icke driva något annat yrke eller inneha någon annan befattning. Då och då finner man emellertid, att deras hustrur hos stadens myndigheter ansökt om tillstånd att få idka hökeri-, café- eller någon annan rörelse, sannolikt för att på sitt sätt i någon mån bidra till makens tämligen magra inkomst. Underkonstaplarna ägde däremot med vederbörligt tillstånd rätt att bidra till sin försörjning med något annat lämpligt arbete, blott de inte härigenom försummade sin tjänst.

Magistraten skulle till polispersonalens efter rättelse utfärda särskilda föreskrifter rörande »polistjenstemans förhållande och pligter i allmänhet, som angår hvad en hvar af tjenstemännen i hans tjänstgöring skall åligga», som i lättfattliga sammandrag skulle tillhandahållas varje polisman.

Nu indelades staden i bestämda distrikt eller linjer. Konstaplarna fingo nummer och tjänstgjorde i fyratimmarspass.

Magistraten hade också att sörja för upprättande av ett polisreglemente. En »Instruktion för polispersonalen i Lund med Landshöfdinge-Embetets bifall och godkännande, utfärdad af Magistraten» trycktes och utgavs 1874, vilken fortsatte att gälla till den 1 april 1949, då en av länsstyrelsen fastställd arbetsordning för polispersonalen i Lunds polisdistrikt trädde i stället. Utom den egentliga vakttjänsten skulle polispersonalen vid påfordran bi-

Bild 33. Batong som tillhört detektivkonstapel Lars Jönsson och brukad bl. a. vid uppträdet på S. Esplanaden den 5 maj 1892. Se sid. 31.

träda vid sådant arbete som utdelning av skattsedlar, mönstring, gatu-, väg- och brandsyner m. m.

Beträffande beklädnad och utrustning stadgades, att polispersonalen skulle på stadens bekostnad bestå en enkel uniform. Detta gällde dock icke poliskommissarien, som själv skulle bekosta sådant. Den stadgeenliga uniformen skulle för *överkonstapel* bestå av blå rock med knappar av gul metall, varå stadens vapen var anbragt samt kant av smal guldgalon å kragen, blå underkläder och blå mössa med guldsnöre och kokard;

för *konstapel* av enahanda rock, underkläder och mössa, men utan galon på rockkragen;

och för *underkonstapel* av enahanda rock, men med vapenknappar av vit metall, blå underkläder samt blå mössa med kokard samt snöre av ullgarn eller kläde.

Dessa persedlar tilldelades överkonstaplar och konstaplar varje år men underkonstaplar endast vartannat. Dessutom erhöll varje polistjänsteman av dessa grader vart fjärde år en kappa eller annat lämpligt överplagg efter av drätselkammaren särskilt fastställd modell. Att brukas till försvarsvapen, när så behövdes, ut-

delades batonger, bild 33, och för signalering signalpipor. Givetvis var man ansvarig och redovisningsskyldig för de mottagna persedlarna och slutade någon sin tjänst, innan slitningstiden utgått, skulle de återställas eller ersättas med kontanta medel.

Poliskommissarien skulle under tjänsten bära uniform, som bestod av blå vapenrock med förgyllda knappar med stadens vapen samt tumsbred guldgalon på kragen, blå underkläder och blå mössa med kokard och guldgalon. Såväl denne som polischefen skulle av staden bestås med mindre battonger med krona, som skulle uppvisas, när omständigheterna så krävde.

Andra paragrafer bestämde om pension och dithörande angelägenheter. Om någon ordnad ledighet eller semester var det ännu inte tal.

Det var till sitt innehåll en ganska detaljerad polisstadga Lund fick 1874 och en till synes god grundval för en nyordnad poliskår. Men inget mänskligt är fullkomligt. Redan innan man ännu visste, huru denna stadga i realiteten skulle verka, skrev redaktör Chr. Bülow i sitt organ Folkets Tidning en ganska frän kritik av densamma. Man läser här bland annat: »Förslaget, som bestämmer stadens årliga utgift för polisstyrkan till något över 13.000 rdr, anslår härav icke mindre än 8.300 rdr för dagpolis men endast 4.800 rdr för nattbevakningen, den allra svåraste tjänstgöringen. Och dock är det tydligt, att staden icke är i behov av ökad dagpolis och således ingalunda behöver oerhört öka sina utgifter för en sådan. Ljuset är själv den bästa polisen, varemot mörkret och natten befrämja våld, stöld och osäkerhet. Det är på nätterna, som grova våld ha förövats, och stora äro klagomålen över den osäkerhet och brist på polis, som råder här under nätterna. Vill man verkligt vinna något med en ny polisorganisation, måste man göra nattbevakningen stark. Nu däremot synes det tydligt, att för nattbevakningen icke någon verklig polis kommer att anställas, ty personer med 300 rdrs lön kunna väl ej gärna betraktas annorlunda än som

nattväktare och därtill av det tarvligaste slag. För 13.000 rdr årligen, oberäknat en del andra utgifter för polis, borde man kunna uppsätta en verkligt stark och duglig patrullerande nattpolis och någon annan utöver den nu befintliga behöver staden icke.»

Det visade sig snart nog också, att den nya organisationen hade sina markanta brister och kårens arbetsprestationer var ej tillfredsställande. Sina iakttagelser härvidlag dröjde ej heller den nye poliskommissarien att framlägga för polischefen. Redan den 25 nov. 1874, alltså innan ännu ett halft år förgått, framlade han ett förslag till en, som han ansåg, förbättrad organisation av kåren. Han konstaterade till att börja med att polisens dagstyrka var för liten. De sexton underkonstaplarna, som vardera hade 300 rdr om året, kunde givetvis ej livnära sig på denna lön utan måste komplettera sina inkomster med arbete på annat håll. Detta hade sina påfallande vådor, då de härvid ej sällan fick till arbetskamrater sådana personer, som de å tjänstens vägnar ofta hade anledning att ta befattning med. Man förstår lätt, vad dessa förhållanden skulle skapa för konflikter till men för en effektiv polistjänst från deras sida. I poliskommissariens ändringsförslag uteslöts de sexton underkonstaplarna och kårens sammansättning skulle i stället komma att se ut på följande sätt: poliskommissarien, 3 överkonstaplar, 1 ordonans, 25 konstaplar och 4 extra konstaplar. Detta förslag tillstyrktes visserligen av stadsfullmäktige men magistraten avslög det.

Även nu var Chr. Bülow rapp med att falla in med en ganska vass kritik, för övrigt både spydig och kvick som alltid. När lundaborna en morgon vid det laget slog upp Folkets Tidning, kom de säkert på gott morronhumör, när de läste hans skarpa vidräkning med sakernas förhållanden. De läste här: »Ordningen inom vår nya polis lär vara utomordentligt storartad, men detta endast i komiskt avseende. Överkonstaplarna ligga nattetid och sova på poliskontoret och de lära vara begåvade med den lyckligaste sömnnatur.

Men mera storartat är, att beständigt en av de 16 underkonstaplarna, vilka ha vakten på gatorna, sitter och vakar över de sovande överkonstaplarna, eller för att vakta kontoret och sköta kakelugnsbrasan. Mycket synas icke överkonstaplarna ute. Men än mera storartat är, att den man, som har högsta uppsikten över polisen, nämligen poliskommissarie Strandberg, numera sällan besöker poliskontoret om nätterna. I början av hans hitkomst finnas anteckningar i kontorets journal, att han inspekterat polisen och kontoret vid uppgivna timmar på natten. Hr Strandberg synes i början ha varit mycket flitig i att inspektera, men senare finnas inga anteckningar därom. En gång i timmen borde väl en av överkonstaplarna visa sig på de s. k. polislinjerna, så tillgår i Stockholm, men detta goda bruk är här utbytt mot bekvämlighet. En av dem borde dock alltid vara vaken och städse se sig om på linjerna.

De uselt avlönade konstaplarna, som utgöra den egentliga nattbevakningen, försummas ofta om torsdagarna med att avlägga vittnesberättelser utan att de härför tilläggas någon ersättning, ehuru de så att säga tillhöra sig själva om dagarna. Någon rättelse även häri torde vara rättvis och billig.»

Det kasserade Strandbergska ändringsförslaget ersattes av ett annat utarbetat av magistraten. Enligt detta skulle stadens poliskår komma att bestå av poliskommissarien, 3 överkonstaplar, 12 konstaplar och 4 extra konstaplar. Detta godkändes på stadsfullmäktiges sammanträde den 11 maj 1875.

I den nya poliskåren, som till antalet nedskurits från tjugofem till tjugo man, var de sexton underkonstaplarna eliminerade. Men där var instuckna fyra extra konstaplar med samma låga årslön, som naturligtvis hade sina riskabla följder, även om de inte kunde bli så vittgående som i förra fallet.

Efter den nu verkställda omorganisationen hade tjänstgörings- och fridagar för poliskåren för första gången ordnats. Denna prin-

cip har sedermera utvecklats under tidernas lopp, så att stadgade semestertider numera är införda för kårens samtliga medlemmar.

Under åren 1882—1899 bestred poliskommissarie Strandberg både befattningen som poliskommissarie och som stadsfiskal. Då han sistnämnda år avgick med pension övertogs hans poliskommissariesyssla av förutvarande polisöverkonstapeln i Stockholm Nils Ludvig Lindberg.

Från och med ingången av år 1885 ökades polisstyrkan med tre man, som benämndes reservkonstaplar och hela kåren kom då att omfatta tjugotre man. De tre reservkonstaplarna torde ha utgjort ett mellanting mellan ordinarie och extra konstaplar. De uppburu nämligen i årslön 600 kr. eller blott 100 kr. mindre än den lägst avlönade ordinarie konstapeln, medan de extra konstaplarna fortfarande endast åtnjöto en årslön på 300 kr. Denna reservkonstapelsgrupp bibehölls sedan till 1888, då den bortföll i och med att den ordinarie konstapelstyrkan ökades från tolv till femton man. I vanliga fall tjänstgjorde dessa extra konstaplar i stadens utkanter nattetid under fyra timmar om dygnet. Men dessutom fick de, dock mot särskild ersättning, fullgöra extra tjänst vid marknadstillfällen och nöjestillställningar.

I en skrivelse av den 29 okt. 1894 hade magistraten hemställt om en ökning av polisstyrkan med tre ordinarie och tre extra ordinarie konstaplar. Vid behandling av detta ärende i samband med förslag till budget för 1895 fann stadsfullmäktige vid ett sammanträde i dec. samma år med hänsyn till den vilande frågan om inrättande här i staden av fast brandkår och dennas användning jämväl för polisgöromål ej skäl att bifalla den gjorda framställningen sådan den nu förelåg. Emellertid utsåg stadsfullmäktige en kommitté med uppdrag att utarbета en nödig utredning av frågorna om den fasta brandkårens inrättande här i staden och densammas möjliga användning till förstärkning av poliskåren. Sedan den utsedda kommittén i skrivelse av den 10 febr. 1896 och magistraten i

skrivelse av den 20 okt. samma år i dessa ärenden avgivit förslag, båda avseende förstärkning av poliskåren, beslöt stadsfullmäktige den 29 okt. 1897 i princip och preliminärt till antagande godkänna det av magistraten uppgjorda förslaget samt uppdrog åt en ny kommitté att närmare utforma detsamma. Denna inlämnade i juni 1899 ett fullständigt förslag till polis- och brandväsendets ordnande. Drätselkammaren tillstyrkte detta, enligt vilket poliskåren skulle komma att bestå av poliskommissarien, 3 överkonstaplar, 12 ordinarie konstaplar och 24 extra ordinarie eller tillsammans 40 man. Av dessa skulle åtta av de extra ordinarie konstaplarna alltid stå till förfogande för fullgörande av brandkårstjänst och trettiotvå man skulle vara att tillgå för polistjänst. Magistraten, som fick förslaget på remiss, fann den föreslagna anordningen med kombinerad polis- och brandkår ur ekonomisk synpunkt förmånlig för staden. En omedelbar ökning av polisstyrkan var emellertid enligt magistratens åsikt ofrånkomlig. Denna myndighet föreslog därför, att poliskåren i avvaktan på kommittéförslagets antagande skulle förstärkas med nio extra konstaplar. Detta förslag vann bifall av stadsfullmäktige vid ett sammanträde den 14 dec. 1900 med villkor, att polispersonalen skulle utan ersättning bestrida nödig uppvaktnings vid alla uppbördsstämmor och därmed likartade förrättningar i kommunens tjänst.

Enligt det sålunda antagna förslaget kom poliskåren att utgöras av poliskommissarien, 3 överkonstaplar, 15 ordinarie och 13 extra ordinarie konstaplar. Löneförmånerna förblev i huvudsak desamma som förut för den ordinarie personalen, medan de extra -- eller som de nu kallades -- extra ordinarie konstaplarnas lön ökades till 600 kr. om året med 100 kr. i dyrtidstillägg.

Denna ökning av kårens medlemsantal hade bland annat till följd, att magistraten utnämnde tre konstaplar till inspektionskonstaplar och en konstapel förordnades att huvudsakligen förrätta detektivgöröml.

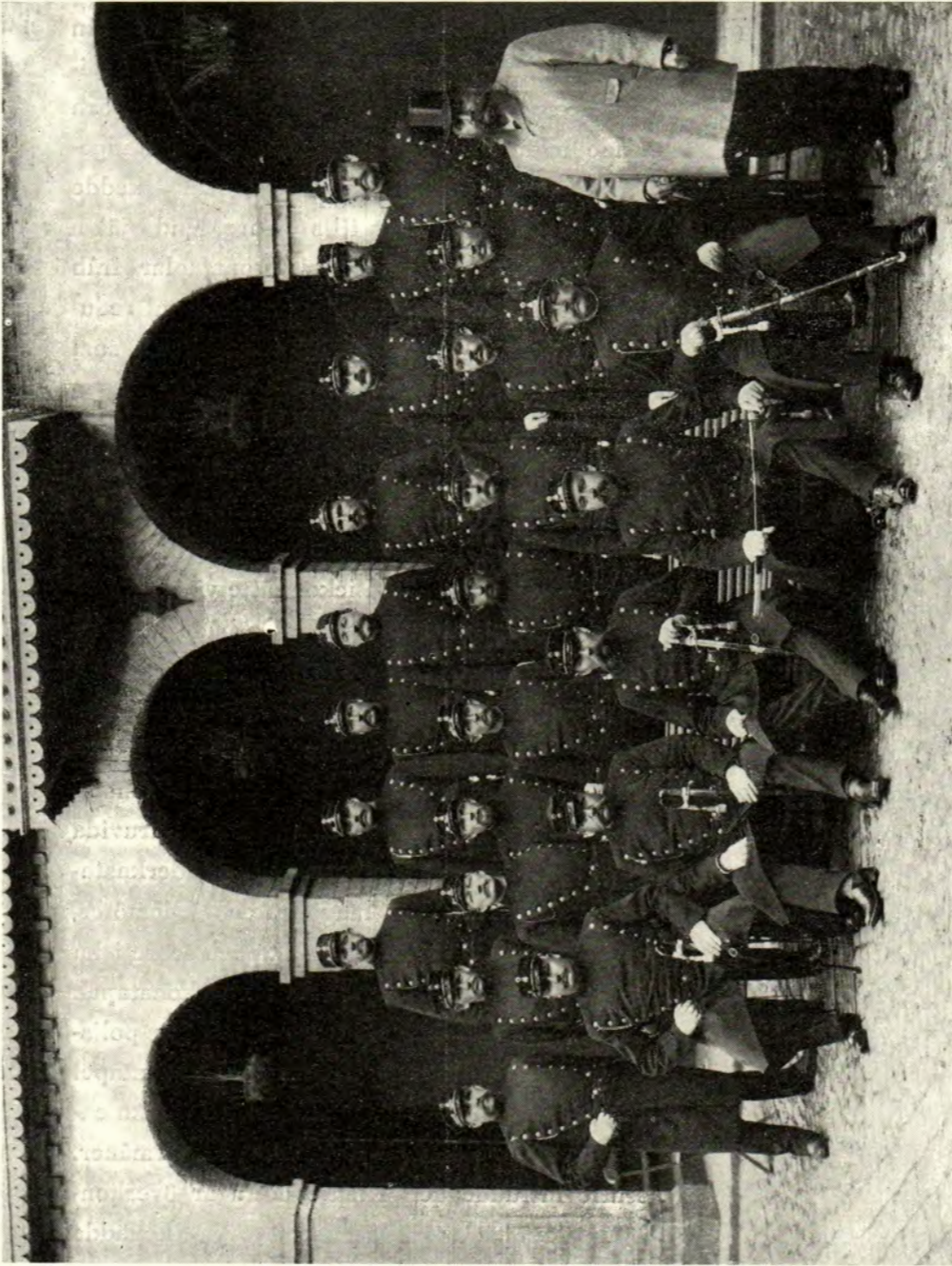

Bild 34. Lunds polis-kår 1894 med stadsfiskal J. Strandberg (civilklädd).

År 1903 diskuterades åter livligt i stadsfullmäktige den från 1890-talet vilande frågan om en nyorganisation av stadens kombinerade polis- och brandkårer. Skrivelser från drätselkammare och magistrat i detta ärende ingick till stadsfullmäktige och stadgeförslag för såväl polis- som brandväsen framlades. Det skedde emellertid ingenting, utan frågan bordlades tills vidare. Vad själva poliskåren angår ökades dock antalet ordinarie konstaplar från femton till tjugotre man, medan de extra konstaplarnas antal reducerades till fem. Av de ordinarie tjänstgjorde alltså tre som inspektionskonstaplar och en som detektiv.

När detta ärende åter kom på dagordningen 1907, avgav drätselkammaren en ny skrivelse till stadsfullmäktige och framlade här en ny och helt omarbetad plan för brandkåren och slutar densamma med bland annat en hemställan, »att magistratens förslag till en kombinerad av polis- och brandväsen icke måtte vinna stadsfullmäktiges bifall», vilket den heller inte gjorde. De båda kårerna separerades nu också från varandra.

Vid ett sammanträde i december 1910 fastställde stadsfullmäktige vissa bestämmelser för antagande och utbildning av extra-konstaplar liksom vissa villkor för befordring till ordinarie konstapel. En extra konstapel antogs på två år för att prövas, huruvida han var lämplig för yrket. Visade han sig vara detta, underkastades han efter denna tid en examen inför magistratens ledamöter, då det gällde att visa, att han inhämtat det praktiska och teoretiska vetande, som var nödigt för att bli antagen till ordinarie konstapel. Visade han sig hålla måttet och i övrigt vara skickad för polisycket, kunde magistraten antaga honom till ordinarie konstapel med rättighet att från och med ingången av nästpåföljande kalenderår uppbära ordinarie konstapels i stat fastställda löneförmåner.

Som poliskommissarie inträdde den 1 mars detta år överkonstapeln i Stockholm jur. kand. Arvid Jacobsson, som beklädde denna syssla till den 30 juni 1914, då han avgick.

Under åren 1910 och 1911 hade frågan varit uppe i stadsfullmäktige om ökning av poliskårens styrka. Den hade emellertid gång efter annan blivit bordlagd men återkom 1912. Då beslöt stadsfullmäktige en ökning på sju man, som skulle motsvara en polis på var femhundra invånare. Till jämförelse kan nämnas, att i Malmö fanns en på varje fullt antal av 475 invånare. Poliskåren räknade nu fyrtiofyra medlemmar, då den ställde upp den 1 jan. 1913. 1912 beslöt stadsfullmäktige också bifalla poliskommissariens framställning om två nya detektivkonstapelstjänster. Samma år hade han likaledes gjort en framstöt för ökning av antalet patrullerande konstaplar. Hans skrivelse härom återremitterades emellertid till magistraten i och för utredning, huruvida icke ridande polis borde inrättas i stället för att öka antalet polismän. Efter en del diskussioner och överläggningar i ämnet resulterade detta uti att i november följande år en ökning av kåren med fem patrullerande konstaplar samt ett par polisuppsyningsmän skedde. De senare fick närmast till uppgift att sköta bevakningen i ytterområdena S:t Peters Kloster och Lilla Råby.

Ett aktuellt spørsmål 1916—17 var lokalfrågan för poliskåren och dess tjänstemän. Särskilt trångbott tycks det ha varit för stadsfiskal och poliskommissarie, som måste hålla tillgodo med ett gemensamt tjänsterum. Att detta arrangemang var högst olämpligt är ju klart. Den ene hindrades ofta av samtal eller förhör, varmed den andra var upptagen, att begagna sig av tjänsterummet. Det var också för trångt för att rymma tillräckligt antal skåp och hyllor för förvaring av nödiga handlingar, som hade till menlig följd, att sådana, som nästan dagligen behövdes, måste förvaras utom tjänstelokalen. Något arkiv för viktiga handlingar fanns inte. Magistraten gick omedelbart i författning om att ordna denna fråga, som löstes på det sättet, att Hälsovårds- och Byggnadsnämndernas tjänstelokaler ställdes till stadsfiskalens och detektivpolis-

Bild 35.

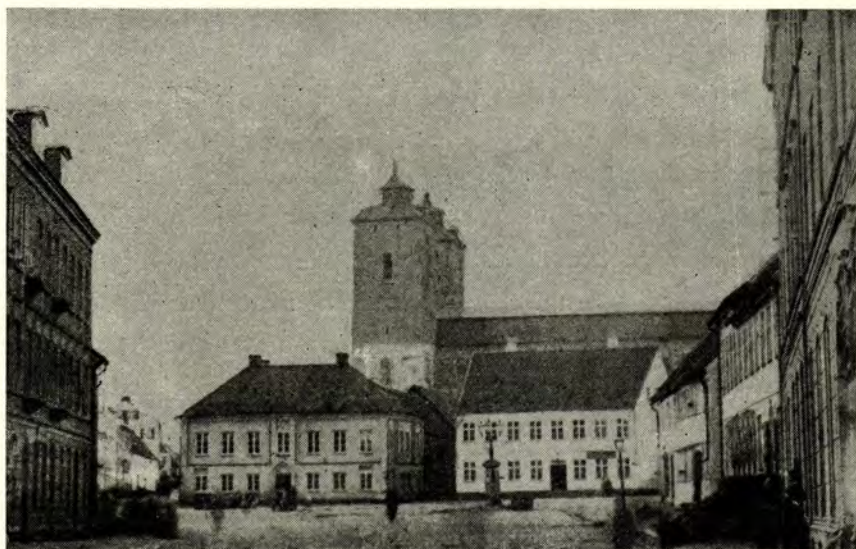

Bild 36.

Så vitt man har kunnat konstatera, har sedan urminnes tid intill 1913 stadens rådhus alltid varit beläget i v. hörnet mellan nuv. Kyrkogatan och Stortorget. Den 11 aug. 1678 stack danskarna staden i brand, då även rådhuset lades i aska. 1699 påbörjades

Bild 37.

ett nytt rådhusbygge, som stod färdigt 1700. I juli 1711 blev även detta ödelagt genom eldsvåda, som förstörde ett trettiotal gårdar. Ett nytt blev sedan på grund av svåra tider ej uppfört förrän på 1730-talet, det som bild 35 visar. Detta stod kvar till 1841.

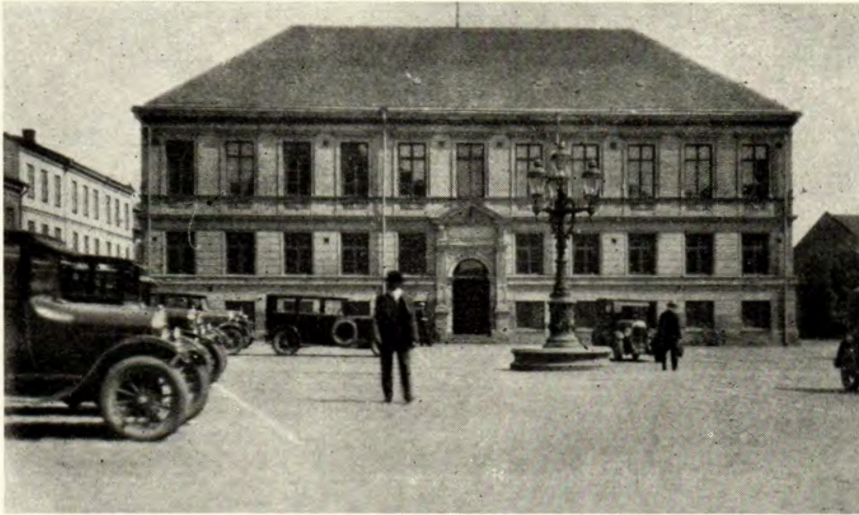

Bild 38.

Under detta och följande år byggdes det, som syns på bild 36—37, vilket revs 1913. Till stadens rådhus apterade man 1902 det 1836 uppförda Stadshuset, bild 38, vilket jämväl tjänstgör som högborg för stadens fäder.

avdelningens förfogande, sedan man åt de förra förhyrt lokaler på nedre botten i den gamla »Bondpinan» vid Tegnérsplassen.

Lokalfrågan var och förblev ett alltjämt brännande problem. I mars 1918 uppvaktade magistraten stadsfullmäktige med en skrivelse med framställning om att bereda ändamålsenliga lokaler åt stadsfiskalen, poliskommissarien, kronouppbördskontoret m. m. Ärendet remitterades till drätselkammaren. I nästan tio år hade frågan legat till sig, när i augusti 1927 kammaren inkom med handlingar åtföljda av domkyrkoarkitekten Th. Wåhlins ritningar till ombyggnaden av lokalerna i rådhuset. I dessa handlingar ingick också förslag till lokal för auktionsverket, som från detta år blev inrymt i stadens gamla ridhus i Kattesund, efter att tidigare varit inhyst i rådhusets källarvåning. För drätselkammarens räkning hade utrymme beretts i Stadshuset vid Kyrkogatan. Dess tidigare lokaler i norra delen av rådhusets första våning togs 1928 i anspråk av ordningspolisen. Nu gällde det att också ordna lokalfrågan för stadsfiskalen, kriminalpolisen och kronouppbördskontoret. Detta skulle ske i rådhusets källar- och bottenvåningar och det var över omändringarna i dessa utrymmen, som domkyrkoarkitekten gjort upp ritningar. Drätselkammaren anhöll nu hos stadsfullmäktige, att denna måtte bevilja ett förslagsanslag på 30.000:— kr. till ändamålsenligt inredande av ifrågavarande lokaler för angivet ändamål. Framställningen blev också beviljad och därmed var dessa utrymmesbekymmer således ur världen — tills vidare åtminstone. 1947 lämnade uppbördsverket sina lokaler i rådhuset och inflyttade i den av domkyrkoarkitekt Wåhlins sterbhus inköpta fastigheten Kiliansgatan 7. Dess gamla lokaler är nu uppdelade på centralpolisen och poliskammaren. 1938 övertog civilförsvaret fångvaktmästarens gamla lägenhet om två rum och kök. Sedan civilförsvaret erhållit nya lokaler i det gamla häktet (bortsett från den översta våningen, som alltjämt användes såsom förvaringsrum för anhållna personer) tilldelades

kriminalavdelningen de båda rummen och köket inreddes till tjänstelokal åt utlänningsavdelningen.

Givetvis är det gamla Stadshuset, uppfört 1836, som 1902 omvandrades till rådhus, i vår tid alldeles för otidsenligt och obekvämt för sitt ändamål. Handlingar med stora nybyggnadsprojekt ligger nu också på myndigheternas bord för att i tidens fullbordan måhända realiseras.

KRIMINALAVDELNINGEN

År 1901 fick Lunds poliskår sin förste detektiv, som till att börja med ensam och sedan i samarbete med en överkonstapel hade hand om alla detektiva ärenden. Den förste funktionären på denna post var en i kårens tjänst länge tränad konstapel, som hette Lars Jönsson, av folkhumorn kallad »hemliga Jynssen», bild 39, härdad genom många heta duster med stadens bråkmakare. Fram till 1910 hade denne hand om alla hithörande angelägenheter. Sistnämnda år inrättades emellertid genom poliskommissarie Arvid Jacobssons försorg detektivavdelningen, från 1925 benämnd kriminalpolisavdelningen, som han hade under sin domvärjo till 1914, då han efterföljdes av rådman J. Sandblad. Den nyinrättade avdelningen omhänderhades av en överkonstapel, som till sitt förfogande hade två eller tre konstaplar. Först från nyåret 1913 fick detektivavdelningen sig tilldelat ett särskilt anslag, varigenom man fick en möjlighet att ge den en fastare organisation. Den kom från nu att bestå av en detektivöverkonstapel och tre detektivkonstaplar. I maj 1915 minskades emellertid avdelningens personal med en konstapel, fast arbetet då efter hand kraftigt ökats på grund av den under krigstiden tilltagande brottsligheten.

År 1918 bestod detektivavdelningen utom av stadsfiskalen som föreståndare av två detektivkonstaplar. Denna personal hade emel-

lertid visat sig vara alldeles för otillräcklig, varför man ständigt — med polischefens medgivande — fått anlita hjälp av konstaplar från ordningspolisen. Denna hjälp var dock något osäker, då den när som helst kunde indragas på grund av ordningspolisens eget personalbehov. Rådman John Sandblad, som då var stadsfiskal, föreslog därför i en skrivelse till magistraten i mars detta år, att man skulle förstärka denna avdelning med extra konstaplar utan minskning av ordningspolisens personal. Göromålen var så pass omfattande, att han föreslog en förstärkning av tre man. För att spaningar och undersökningar skulle kunna verkställas med önskvärd snabbhet och grundlighet och övervakningen av misstänkta personer skulle kunna ske på ett någorlunda effektivt sätt var detta antal av nöden. Anmälningar av i staden begångna brott, som 1914 var 139, hade nu 1918 stigit till 509. Ökningen berodde huvudsakligen på tjuvnadsbrottens starka tillväxt. Av de 509 brotten var endast 44 överträdelser av då gällande kristidsförfattningar. Ett annat viktigt tillskott i den detektiva avdelningens göromål hade tillkommit genom skyldigheten att anmäla resande och andra icke i staden kyrkobokförda eller mantalsskrivna personer. 1917 t. ex. skedde inte mindre än 12.396 sådana anmälningar. Vidare var det skärpt tillsyn av utlänningar, som under krigstiden måste äga rum. Av den nu föreslagna tillökningen av detektivpolisavdelningens personal på tre man skulle en huvudsakligen ägna sig åt kristidsförfattningarnas efterlevande, då man efter vad erfarenheten utvisat endast i ringa mån kunde påräkna allmänhetens medverkan.

I sin skrivelse till stadsfullmäktige i april 1918 tillstyrkte beredningsutskottet en förstärkning av detektivpolisavdelningen att som en tillfällig åtgärd ordnas på så sätt, att under innevarande år ordinarie polismän vid ordningspolisen i av behovet påkallad utsträckning skulle överföras till tjänstgöring vid den detektiva avdelningen mot erhållande av motsvarande löneförmåner. Tillskot-

Bild 39. Lunds poliskårs förste detektivkonstapel, Lars Jönsson, av folkhumorn döpt till "hemliga Jynssen", f. 1850 d. 1938.

tet inskränkte sig emellertid endast till två man ur den patrullerande styrkan, som fullgjorde tjänst på denna avdelning ända till 1927, då den med detta års ingång ökades med två konstaplar.

I mitten på 1930-talet utgjordes kriminalpolisavdelningen av en överkonstapel och fyra konstaplar jämte poliskommissarien. Därjämte tjänstgjorde här en eller två man ur ordningspolisen och så gott som alltid ett par landsfiskalsaspiranter. De mål, som fallit under denna avdelning, har också med åren avsevärt ökats, allt eftersom staden och dess invånarantal vuxit till. Från 1924 övertog poliskommissarie A. G. Settergren befälet över kriminalavdelningen efter dåv. stadsfiskalen rådman Sandblad, som hittills svarat för chefskapet på denna front, och kom därefter att under polismästaren som chef leda arbetet på polisens båda avdelningar. Från den 1 januari 1948 förordnades av Kungl. Maj:t, att en poliskammare skulle inrättas i Lund, i vilken polismästaren skulle vara ensam ledamot. Poliskammaren övertog en väsentlig del av magistratens tidigare arbetsuppgifter. Vid detta tillfälle avgick rådman Sandahl som polismästare.

Kriminalavdelningen består för närvarande av en kriminalöverkonstapel, fem ordinarie konstaplar samt sedan den 1 juli 1944 en polissyster. Dessutom är vid denna alltjämt engagerade tre stycken konstaplar ur ordningspolisen som biträdande i dess omfattande arbete.

Upptagandet av en polissyster i poliskåren torde få anses som ett humanitetskrav, som det nu var på tiden att tillgodose. I Malmö hade redan sedan 1936 en sådan varit i verksamhet. Det är framför allt det kvinnliga klientelet och barnen hon skall ägna sin verksamhet, om de nu för brottsliga gärningar eller av andra orsaker hamnat i polisens händer.

FRAMSTÄLLNING ANGÅENDE POLIS- VÄSENDETS ORGANISATION

Den 30 mars 1919 tillsatte stadsfullmäktige en kommitté med uppdrag att till stadsfullmäktige inkomma med förslag angående poliskårens storlek ävensom med erinringar rörande gällande polisstadga för staden, som kunde finnas erforderliga. Uti ett den 23 jan. 1923 avgivet betänkande gjorde denna kommitté vissa principuttalanden rörande organisationen av stadens polisväsende samt hemställde bland annat om anslag till inköp för polisväsendets räkning av vissa tekniska hjälpmedel. Vidare avlät kommittén den 7 febr. 1924 en framställning till stadsfullmäktige angående ordnandet av närmaste befälsföringen över poliskåren, vilken framställning den 25 april 1924 vann stadsfullmäktiges bifall. Slutligen framlade kommittén den 6 juni 1924 förslag till ny stadga för polisväsendet i staden och gjorde tillika i en till stadsfullmäktige samtidigt avläten skrivelse vissa framställningar rörande polisväsendets organisation m. m.

Sedan dessa kommitténs framställningar och förslag avläm-

nats, hade den tidigare beramade rikslagstiftningen rörande polisväsendet kommit till stånd. Den 6 juni 1925 hade Kungl. Maj:t utfärdat lagen om polisväsendet i riket, varjämte ett flertal följdförfattningar blivit utfärdade, bland annat Polisreglemente för riket av den 26 sept. 1925. I enlighet med § 15 i detta reglemente skulle länsstyrelsen dessutom med ledning av en av chefen för socialdepartementet utfärdad normalinstruktion fastställa instruktion för polispersonalen i Lund. Då denna instruktion och berörda författningar meddelar samtliga de bestämmelser, som är för reglering av polisväsendets funktioner erforderliga, förelåg icke vidare något behov av en särskild stadga för stadens polisväsende. Endast frågan om poliskårens organisation samt vissa spörsmål av ekonomisk natur påkallade vid dessa förhållanden numera stadsfullmäktiges prövning.

Då den berörda instruktionen, över vilken kommittén hade att avgiva yttrande, förutsatte, att beslut fattats om poliskårens organisation och instruktionen snarast möjligt skulle fastställas, framlade kommittén nu endast förslag rörande nämnda organisation jämte vissa andra därmed sammanhängande frågor men skulle inom den närmaste framtiden göra framställning beträffande en del andra spörsmål, som påkallade beslut av stadsfullmäktige.

Beträffande de frågor, varom kommittén nu framlade förslag, anförde den följande.

Polisen arbetade nu på två avdelningar, detektivavdelningen och ordningsavdelningen, vilken enligt 1925 års polislag numera skulle benämnas respektive kriminalpolisavdelningen och ordningspolisavdelningen. Poliskommissarien var föreståndare för dem båda. Enligt av stadsfullmäktige den 25 april 1924 fattade beslut skulle den förra bestå av en överkonstapel och två konstaplar, den senare av tre överkonstaplar, tre inspektionskonstaplar och trettio-tre konstaplar. Dessutom skulle det finnas två polisuppsyningsmän. Av dessa föreslog nu kommittén, att inspektionskonstapel-

tjänsterna, polisuppsyningsmannatjänsterna samt en ordningskonstapelstjänst skulle indragas och i stället en överkonstapelstjänst inom ordningspolisen och två detektivkonstapelstjänster nyinrättas. Därest poliskåren framdeles skulle komma att utrustas med tekniska hjälpmedel, syntes en minskning av antalet ordningskonstaplar icke vara utesluten.

Kommittén hemställde alltså den 6 juni 1924 hos stadsfullmäktige, att den bland annat måtte besluta

att vid stadens polisväsen skulle finnas inrättade följande ordinarie befattningar: en poliskommissariebefattning, vars innehavare under polismästaren skulle vara föreståndare för såväl kriminalpolis- som ordningspolisavdelningen, en överkonstapels- och fyra konstapelsbefattningar vid kriminalpolisavdelningen samt fyra överkonstapels- och trettiotvå konstapelsbefattningar vid ordningsavdelningen;

att den nya organisationen skall tillämpas från och med den dag, då ny av länsstyrelsen i länet fastställd instruktion för polispersonalen i Lund träder i kraft (som skedde den 24 juli 1926);

att i samband med den nya organisationens trädande i tillämpning i mån av vakans tre inspektionskonstapels-, en ordningskonstapels- och två polisuppsyningsmannabefattningar skola indragas.

Skrivelsen gick på remiss från stadsfullmäktige till drätselkammaren, som inte hade något att erinra mot densamma, särskilt som staden årligen skulle göra en besparing på 7.500 kr. Övriga instanser var likaledes införstådda med förslaget från polisenämnden. Stadsfullmäktiges jakande beslut fattades den 22 okt. 1926.

En annan fråga, som denna poliskommitté också hade under behandling, var att slutgiltigt ordna poliskommissariebefattningen. Man ville med det snaraste ha avlöst det provisorium med denna befattning, som för närvarande var rådande. Med hänsyn härtill hade den redan nu till slutbehandling företagit frågan om det när-

maste befälet över poliskåren, vilken fråga icke berördes av riksdagsmotionen om lag för polisväsendet i riket.

I sitt betänkande till stadsfullmäktige av den 23 jan. 1923 hade kommittén varit av den meningen, att polisens båda avdelningar borde stå under en gemensam föreståndare för att främja samarbetet mellan de båda avdelningarna i kåren, detektiv- och ordningspolisen. Den hade emellertid lämnat öppen frågan, huruvida det närmaste befälet borde tillkomma stadsfiskalen eller särskild poliskommissarie. Efter ytterligare betänkande hade man dock stannat för den meningen att föreslå en poliskommissarie som föreståndare för båda avdelningarna. Detta förslag skulle alltså komma att innebära, att stadsfiskalen, som dittills haft hand om detektivavdelningen, skulle komma att bli befriad från all befattning med polisväsendet.

Detta förslag innebar bland annat, att poliskommissarien nu också skulle få på sin lott att leda undersökningarna i brottmål och avgöra, huruvida på en undersökning borde följa hemställan hos allmänne åklagaren om åtal. Undervisningen av konstaplarna skulle givetvis också åligga honom. På grund härav fann kommittén nödvändigt att höja kompetensvillkoren för denna befattning och föreskrev alltså såväl juridisk universitetsexamen som särskild polisutbildning. Detta hade i sin tur till följd, att löneförmånerna för denna befattning måste höjas.

Kommitténs skrivelse gick från stadsfullmäktige på remiss till magistraten, som fann dess förslag i frågan synnerligen välbetänkt. Den var däremot inte benägen för att gå med på att tjänsten nu genast besattes med en ordinarie innehavare, så länge övriga frågor angående polisväsendet ännu var svävande. I sitt utlåtande förordade magistraten kommissariebefattningens inrättande med rätt för magistraten att tills vidare meddela förordnande, tills ny stadga för polisväsendet i staden blivit fastställd.

Drätselkammaren var också införstådd med poliskommitténs

förslag och lämnade sitt bifall till de kompetensvillkor denna uppställt för befattningen ifråga.

Lönenämnden var emellertid av annan mening. Den ansåg, att det för poliskommissarien vid stadens poliskår borde räcka med den praktiska utbildningen, vad det gällde kompetensfordringar. Vidare var denna nämnd av den åsikten, att poliskommissarien som hittills endast skulle ha det omedelbara befälet över ordningspolisen. Nämndens föreslagna löneförmåner var också väsentligt lägre än vad som i andra instanser föreslagits.

1926 beslöts emellertid definitivt i samband med ordnandet av poliskårens organisation, att poliskommissarien skulle övertaga den sammanslagna föreståndarebefattningen över poliskårens båda avdelningar. Och så är alltså förhållandet. Den av stadsfullmäktige genom beslut av den 25 april 1924 uppställda fordran på juridisk universitetsexamen som kompetensvillkor för poliskommissariatstjänsten var icke upptagen i den av länsstyrelsen 1926 fastställda instruktionen för polispersonalen i Lund.

TEKNISKA HJÄLPMEDEL VID POLISKAREN

Vad som efter 1874 tidigast stod Lunds poliskår till buds av tekniska hjälpmedel var en fångtransportvagn, som var i bruk under 1800-talets slut och 1900-talets början. Den var givetvis hästdragen och såg ut som bild 39 visar. Den användes för transport av fångar mellan rådhuset och järnvägsstationen. Detta fångklientel utgjordes dels av bötesfångar, sådana som ej i klingande valuta kunnat eller velat erlägga de dem ådömda böterna utan fingo »sitta av» dem under vanligen tre dagar på centralfängelset i Malmö, dels av dömda straffångar, som destinerats till samma uppehållsort. Från stationen forslades de sedan i särskild fångvagn, som medföljde tåget. Äldre lundabor har ännu i gott minne denna fång-

Bild 40. Lunds stads fångvagn från 1800-talets senare del, nu på Kulturhistoriska museet i Lund.

transportvagn, som man säkerligen följde med ganska stor spänning, då den passerade genom stadens gator.

Vid stadsfullmäktiges sammanträde den 7 jan. 1921 låg bland andra ärenden på dess bord en framställning från poliskommittén om rätt för polisman i stadens tjänst att på stadens bekostnad vid behov i tjänsten anlita för allmän trafik i staden avsedda automobiler. Utgifterna härför skulle bestridas av de till polische-

fens förfogande ställda medlen. Detta skulle, ansåg kommittén, vara ägnat att minska olägenheterna vid anhållandet av personer. Magistraten hade häremot intet att erinra och stadsfullmäktige tillstyrkte förslaget. Detta var den första etappen i den lundsiska poliskårens bilutrustning.

I oktober 1922 inkom till stadsfullmäktige en skrivelse från poliskommittén med anhållan om beviljande av 1.000:— kr. för utbildning av tjugo polismän till bil- och motorcykelförare. Den remitterades till drätselkammaren. Följande år gjordes en ny hemställan om ett anslag på 10.000:— kr. för inköp av en bil och två motorcyklar med sidovagn för polisväsendet. Något besked i frågan hördes ej av från stadsfullmäktige förrän i januari 1927. Då fattades det beslutet att återkalla remisserna i dessa ärenden från drätselkammaren, då det numera ankom på den sedan 1925 fungerande polisenämnden, till vilken framställningen överlämnades från drätselkammaren, att i första hand yttra sig här över.

Under åren 1927—1928 upptog stadsfullmäktige i sin utgifts- och inkomststat sammanlagt en summa på 1,000:— kr. för utbildning av polismän som motorfordonsförare och utbildning av därför lämplig personal ägde då också rum. Vid denna tid hade motorfordon börjat bli så vanliga i den allmänna trafiken, att det visat sig vara högst av nöden för polismännen att kunna manövrera ett motorfordon. Det kunde t. ex. inträffa, att en bilförare uppträdde berusad och hans fordon behövde omhändertagas eller en bilolycka inträffade, föraren skadades och fordonet måste föras ur trafiken. I sådana fall var det nödvändigt, att polisen besatt den behövliga tekniska kunnigheten för att kunna återställa reda och ordning.

Frågan om inköp av bil för poliskårens räkning blev ett långdraget ärende. Hela sex år drog om, innan det åter låg på stadsfullmäktiges bord. Det var i september 1934. Då ansökte polismästaren rådman G. Sandahl om att polisenämnden måtte utverka

medel till inköp av en bil till kåren. Staden mätte då fågelvägen 4 km. i norr-söder och 9 km i öster-väster och det var ju tydligt, att någon fullt effektiv bevakning av detta område icke kunde ske med hänsyn till poliskårens icke så talrika numerär och i avsaknad av egen bil. Hittills hade stadens droskbilar i sparsam mån utnyttjats. Driftkostnaderna för en kårens egen bil skulle säkerligen icke väsentligt överstiga hittillsvarande droskbilsutgifter, framhöll polismästaren i sin skrivelse. I den av länsstyrelsen fastställda instruktionen för härvarande polispersonal stadgades också, att sökande till ordinarie poliskonstapelsbefattningar skulle vara kunniga i skötsel och manövrering av motorfordon. På stadens bekostnad hade också så gott som hela den polispersonal, som var i tjänst vid instruktionens ikraftträdande, erhållit utbildning som bilförare. Denna utbildning skulle nu förlora sitt värde, om polismännen ej sattes i tillfälle att vidmakthålla och förkovra sina kunskaper och färdigheter, vad som däremot kunde ske, om polisverket hade egen bil. Mindre städer än Lund hade redan anskaffat sådana.

Polisnämnden ställde sig emellertid tvekande inför detta bilköp och var ej fullt övertygad om behovet av en bil. Det skulle också föra med sig en väsentligt ökad årlig kostnad, var deras åsikt om den saken. Denna fråga skulle emellertid komma i ett annat läge, menade den vidare, om, såsom det nyligen framställdes från magistraten, stadshäktet skulle nedläggas. I så fall skulle häktade och kvarhållna personer förvaras på centralfängelset i Malmö och för transport av dessa vore givetvis en bil till stort gagn. Nämnden föreslog därför, att man skulle låta bilanskaffningsärendet vila, tills frågan om stadshäktet avgjorts.

I augusti 1938 återkom frågan. Den skrivelse polisnämnden då inlämnade till stadsfullmäktige är daterad den 28 juni. Förutom alla andra ömmande skäl kom nu också det, att beslut om stadshäktets nedläggande från den 1 juli definitivt fattats, det mest tyngande i vågskålen. Det förslagsanslag, som då begärdes, fixe-

rades till 6.300:— kr. för inköp av en bil och bestridande av kostnaderna för återstoden av året för fordonets drift, garagering, försäkring m. m. Drätselkammaren lämnade utan vidare sin tillstyrkan härtill. Och så hade äntligen efter femton års tidsutdräkt Lunds poliskår fått sitt första motorfordon. Den då inköpta bilen, som försågs med radio och högtalare, var av märket Volvo. Denna såldes i januari 1949 då en ny radiobil av märket Dodge inköptes, bild 41. 1949 anslogs 18,000 kr. till inköp av ytterligare en radiobil.

Under senaste kriget blev det bekymmer med driftmedel till motorfordon. Gengasen trädde in som surrogat för bensinen och aggregat för detta bränslemedel fick kopplas till bilarna. 1944 anskaffades sådant till lundapolisens bil. Den utrustades som nämnts samma år också med högtalare och radioanläggning för att göras ännu mera effektiv i sin polistjänst.

År 1945 beviljade drätselkammaren en summa penningar för uppförande av garage för kårens bil på rådhusets gård. Det hade tidigare ansökts om medel för detta ändamål, men inga sådana hade hittills beviljats bland annat av det skälet, att rådhuset snart komme att om- och tillbyggas. Nu hade det emellertid i ansökan framhållits, att om man hade eget garage och bilen stode i närheten av förläggningsplatsen för kårens slutna del, kunde polispersonalen verkställa viss löpande översyn, som tidigare mot ersättning verkstälts av reparatörer ute i staden. Med sina dyrbara och ömtåliga inmonteringar av radio- och andra anläggningar var det ej heller lämpligt att ha den parkerad på Stortorget hela Guds långa dag i ur och skur, särskilt vintertid.

Redan i sitt betänkande av den 6 juni 1924 hade poliskommittén hemställt till stadsfullmäktige om beviljande av ett förslagsanslag på 12.425:— kr. för anordnande av ett polisalarmerings-system här i staden. Ingenting blev då företaget i detta ärende, som även i januari 1927 blev avskrivet. Ännu ett par år skulle det dröja, innan något beslut i positiv riktning fattades i denna fråga.

Bild 41. Den till Lunds poliskår 1938 inköpta bilen av märket Volvo, parkerad på Getingevägen utanför epidemisjukhuset. (Foto. taget vid rekonstruktion av trafikolycka.)

Först den 25 jan. 1929 beslöt stadsfullmäktige på polisnämndens tillstyrkan att inrätta ett kombinerat brand- och polisalarmerings-system, som sedan dess är i funktion.

POLISNÄMND INRÄTTAS

Den 20 nov. 1925 inlämnade expeditör And. Eriksson en motion till stadsfullmäktige om tillsättandet av en polisnämnd för Lunds polisdistrikt från den 1 jan. 1926 med i lagen om polisväsendet i riket den 6 juni 1925 § 13 angiven befogenhet. Yttrande härom skulle inhämtas från magistrat, drätselkammare och beredningsutskott. Den 18 dec. samma år var frågan åter uppe, men då beredningsutskottets yttrande ännu inte ingått, bordlades ärendet.

Nästa gång det stod på dagordningen var den 29 jan. 1926. I det från magistraten ingångna yttrandet framhölls bland annat,

att den redan 1919 tillsatta poliskommittén dryftat denna fråga i sitt betänkande av den 6 juni 1924. I detta står att läsa: »Kommittén har tagit under noggrann omprövning, huruvida det icke kunde vara gagneligt att såsom i några andra städer skett inrätta en polisnämnd, bestående av polismästaren såsom ordförande samt några av stadsfullmäktige för viss tid valda ledamöter. Kommittén, som icke i princip har något att invända mot en sådan nämnd, anser dock inga tillräckliga skäl tala för inrättandet av en polisnämnd med den begränsade uppgift, som nuvarande lagstiftning tillåter. Befälet över polisen måste under alla omständigheter vara undandraget nämnden, och vad beträffar polisfrågor av ekonomisk art äro dessa i stor utsträckning alltför nära sammanhängande med befälsärenden för att lämpligen kunna handläggas av en särskild myndighet, varförutom magistratens befattning med densamma synes erbjuda tillräcklig säkerhet för deras riktiga behandling. Framför allt bör emellertid ihågkommas, att drätselkammaren eller beredningsutskottet städse kommer att förbereda de polisärenden, vilka höra under stadsfullmäktiges handläggning. Kommittén förmenar alltså, att en polisnämnds uppgift bleve så obetydlig, att den icke ens skulle förmå hos nämndens medlemmar väcka och bibehålla erforderligt intresse.» På detta yttrande hade också magistraten samma år avstyrkt inrättandet av en sådan nämnd.

Sedan detta betänkande framlagts, hade lagen av den 6 juni 1925 om polisväsendet i riket utkommit, och varje tveksamhet om en polisnämnds befogenheter var nu undanröjd. I § 13 i samma lag meddelas bland annat härom: »I kommun, som bildar eget polisdistrikt, må polisnämnd tillsättas.

Polisnämnd, som icke äger taga befattning med fråga, som faller under polischefens befälsmyndighet, tillkommer

att upprätta förslag till löne-, omkostnads- och, i förekommande fall, pensionsstat för polisväsendet i polisdistriktet samt till erforderliga ändringar i dess polisorganisation,

att förvalta till polisväsendet anslagna medel och för polisväsendet använda fastigheter och annan egendom, samt

att till vederbörande myndigheter avgiva yttranden och göra framställning i frågor av mera allmän betydelse för polisväsendet.»

Drätselkammaren hade nu ingenting att erinra mot bifall till den framställda motionen och även beredningsutskottet förordade tillsättandet av en polisenämnd. Denna skulle bestå av fem ledamöter med minst en suppleant för varje medlem. Valet skulle ske för en tid av fyra kalenderår åt gången. Polischefen eller någon, som under honom har anställning vid polisväsendet, må ej vara ledamot eller suppleant i denna nämnd. Genom en lagändring av den 23 april 1948 bortföll denna bestämmelse, varför sådant hinder nu ej föreligger. Ordinarie ledamöter i Lunds första polisenämnd var prof. C. G. Björling, postmästare And. Nilsson, disp. J. A. Timberg, expeditör And. Eriksson och hovrättsnotarie Otto Wagnson.

RESERVPOLISEN

Enligt polislagen av år 1925 skall varje stad i riket med minst 10.000 invånare — i län, där sådan stad ej finns, den stad konungen bestämmer — polisstyrkan tillhandahålla polismän för att vid tillfälligt behov av polisförstärkning å annan ort där biträda vid upprätthållandet av den allmänna ordningen och säkerheten. Det är så kallad reservpolis. Antalet av dessa reservpolismän utgör en för varje fullt tiotusental invånare, dock lägst tre stycken. Lunds stad, vars invånarantal utgör något över 30.000 personer, skall följaktligen bestå sig med tre reservpolismän. Till polisdistrikt, som skall tillhandahålla sådana, utgår statsanslag, som utgör en tredjedel av deras lön.

För Lunds vidkommande togs denna reservpolisstyrka i anspråk vid oroligheterna i Sandarne 1932 och vid evakueringen av flyktinglägren efter det senaste världskriget.

CENTRALAVDELNING INRÄTTAS

I november 1940 inkom polisenämnden till stadsfullmäktige med en framställning om inrättande av en centralavdelning. Under det senaste decenniet hade till följd av den alltmera ökade samhällsverksamheten de så kallade centralärendena vuxit ut till en betydande omfattning. Till dessa räknas sådana som rör barn-, ungdoms-, fattig- och alkoholistvård, mantalsskrivnings-, utlännings- och medborgarrättsärenden, motorfordons- och trafikförsäkringsärenden samt vapenärenden. Dessutom tillkommer delgivningsärenden.

Dessa ärenden hade hittills handlagts av kriminalavdelningen vid sidan av dess egentliga verksamhet. Då centralverksamheten efter hand växte ut, visade det sig, att kriminalavdelningens personal var alldeles för otillräcklig, varför ordningspolis-konstaplar, ofta upp till fyra stycken, måste kommenderas till tjänstgöring såsom kriminalkonstaplar för att ta hand om dessa ärenden. En av kriminalpolismännen fick då syssla huvudsakligen med utlänningsärenden.

Detta tillfälliga arrangemang saknade den fasthet i organisationen, som var behövlig. Omväxlingen av personerna i de olika uppgifterna gav också till följd ojämnheter i arbetet, som inte var fördelaktigt. Här krävdes förtrogenhet med arbetsuppgiften. Det förde också med sig en del ekonomiska konsekvenser, som inte var bra. Då, såvitt man kunde bedöma omständigheterna, centralpolisverksamheten för framtiden komme att behålla den omfattning den då nått, ansåg polisenämnden, att en särskild centralavdelning om

tre man borde inrättas, varom också polismästaren hos nämnden hemställt. Den skulle sidoordnas med kriminalavdelningen och stå under befäl av kriminalöverkonstapeln. För att vinna inträde i denna avdelning fordrades att ha genomgått konstapelklassen i polis-skolan och att minst tre år ha tjänstgjort vid poliskåren, då lokal-kännedom var en viktig faktor för en polisman i denna avdelning.

Stadsfullmäktige beslöt också vid sitt sammanträde den 31 mars 1944, att från den 1 juli detta år en centralavdelning skulle inrättas bestående av fyra centralpoliskonstaplar. Avdelningen skulle närmast sortera under kriminalöverkonstapeln.

BEKLÄDNAD OCH BEVÄPNING

Den i 1874 års stadga för polisväsendet i Lund fastställda beklädningen och beväpningen är omtalad på sidan 105. På dessa bestämmelser ändrades ingenting förrän 1892, då den dittills brukade träbatongen, som avlöst väktarsaxen, utbyttes mot sabeln. Närmaste anledningen till detta utbyte av försvarsvapen skall ha varit ett den 5 maj 1892 på kvällen timat häftigt och blodigt anfall på ett par poliskonstaplar, som då patrullerade i S. Esplanaden. Det visade sig då, att batongen inte var ett tillräckligt effektivt vapen mot anfallande oroselement, som gick till attack med stickvapen.

Nästa förändring i lundapolisens utrustning inträffade 1899, då den i reglementet från 1874 fastställda blå mössan med snöre och kokard utbyttes mot den mässingssmida glansladershjälm, som vi så väl minnes krönte huvudet på vår barndoms martialiska poliskonstaplar, bild 42—43. Detta år inköpte staden för hela tusen kronor sådana huvudbonader till sin poliskår. Denna typ var i bruk till 1925. 1914 infördes bruket av vita byxor sommartid, jfr bild 45. Samma år den 15 dec. fattade stadsfullmäktige i enlighet med av magistraten gjord framställning beslut om att polispersonalen hä-

Bild 42. Poliskonstapel Carl Dahl i den 1899 fastställda huvudbonaden för polisen, glanslädershjälm, och den t. o. m. 1912 reglementerade syrtuten med konstapelns nr på ståndkragen. Dessa nr togos bort 1918. Bild 43. Konstapel Emil Andersson iförd den till 1925 brukade modellen av vapenrock.

danefter skulle i stället för direkta klädespersedlar erhålla konstanta beklädnadsbidrag. Detta system tillämpas alljämt, fast bidragen under årens lopp givetvis varierat.

I samband med den nya polislagen av år 1925 kom också bestämmelser om polisens tjänstedräkt, tjänstetecken och beväpning. Den då fastställda uniformeringen och beväpningen är den, som med mindre ändringar allt fortfarande är gällande, bild 44—45. — Det som är road av detaljerna i dessa bestämmelser kan läsa därom i R. v. Schultz, Den nya polislagen. Upps. & Sthlm 1925. — Uniformen, bestående av vapenrock och byxor, skall vara av mörkblått tyg med knappar av förgylld metall med stadens vapen samt befälsdistinktioner angivna på kragen. Syrtuten och kavajen, då sådana brukas, skall vara av enahanda tyg och för ridande polisen

Bild 44. Poliskonstapel Gösta Andersson i uniform av modell fastställd 1925 och brukad ännu 1949; mössa och mössmärke av äldre modell. Bild 45. Poliskonstapel Emil Andersson i sommaruniform av modell fastställd 1925 och brukad till 1937. Före 1914 förekom under några år bruket av blårandiga linnebyxor. 1937 infördes vapenrocken med slag. Se bild. 47.

ryttarkoletten. De vita sommarbyxorna har fallit ur bruk. Som ytterplagg brukas sommar- och vinterkappor av mörkblått tyg. Om temperaturen det kräver, får en underpäls bäras under kappan och vid regnväder en regnkrage av inpregnerat mörkblått tyg. Förare av motorfordon får av praktiska skäl i stället för kappa bruka ytterkavaj. Den modell av vapenrock, som polisman nu bär, infördes 1938. Se bild 47.

Som huvudbonad skall användas skärmmössa med förgyllt polisemblem framtill. Vintertiden bäres svarta pälsmössor, om temperaturen så kräver. Hjälmen är visserligen inte helt avskriven men bäres numera endast, då tjänstgöringen är förenad med särskild fara för personalen och hjälm av glansläder har ersatts med stål-hjälm av militärmodell, svartmålad och med polisemblem. »Till

tjänstedräkt brukas handskar eller vantar samt skodon av lämplig färg och beskaffenhet», heter det i § 21 av anförda förordning.

Till en lagenligt utrustad polismans beväpning skall höra en sabel eller en styv battong av svart eller grått gummi eller båda-dera. Vid viss tjänstgöring förekommer också pistol i stället för sabel eller jämte sabel eller batong.

Ifråga om tjänstetecken skall varje befattningshavare vid polisverket vara försedd med sådant, polisbricka, av vit metall med på baksidan instämplat polisdistriktets namn, polisavdelningens beteckning samt polisbrickans nummer.

LUFTSKYDDET — CIVILFÖRSVARET

Enligt luftskyddslagen av den 11 juni 1937 ägde kommun besluta, att luftskyddsnämnd skulle tillsättas för att följa luftskyddets planläggning i vad det rör kommunen samt bistå luftskyddschefen med råd och upplysningar. I en skrivelse till stadsfullmäktige den 18 okt. 1937 från Carl Borgström och Hilbert Bengtsson föreslog dessa, att en sådan luftskyddsnämnd skulle utses för Lunds stad bestående av fem ledamöter med lika många suppleanter. På beredningsutskottets förslag beslöt stadsfullmäktige också på sitt sammanträde den 17 dec. samma år att tillsätta en sådan nämnd, som skulle träda i funktion den 1 jan. 1938. Hösten samma år inkom också en skrivelse från länsstyrelsen, som med påpekandet av innehållet i luftskyddsinspektionens skrivelse av den 23 nov. 1937 framhöll vikten av att anslag för luftskyddsändamål beviljades redan under följande år.

Under sitt första verksamhetsår bestod luftskyddsnämndens verksamhet huvudsakligen i att pröva luftskyddschefens anslags-äskande. Som luftskyddschef fungerade dåvarande polismästaren rådman G. Sandahl, vilken som medhjälpare till att börja med

hade en och sedermera ett par polismän. Då kriget i september 1939 utbröt, var rådmän Sandahl tillförordnad borgmästare och assessorn, numera rådmannen Sture Bergsten, övertog som tillförordnad polismästare ledningen och kvarstod i denna befattning under hela kriget ända fram till den 1 juli 1949. Den 1 dec. 1944 trädde en ny lag i kraft, civilförsvarslagen, varvid luftskyddet ersattes av ett civilförsvär med betydligt större omfattning än luftskyddet. Då civilförsväret den 1 juli 1949 helt förstatligades, blev den tillträdande nye polismästaren Bertil Åkerman tillika civilförsvarschef. Polispersonalens uppgift som biträde på civilförsvarsbyrån upphörde helt med år 1948.

I början av kriget upprättades en särskild luftskyddsbyrå, som ställdes under ledning av en överkonstapel. Då länsstyrelsen sedermera anbefalldes ytterligare forcering av arbetet, avdelades ännu ett par polismän till luftskyddsbyrån. För specialuppdrag, bland annat industriluftskyddet, engagerades för en kortare tid en militär. Luftskyddsnämnden hade hand om rent ekonomiska och tekniska frågor, som byggande av luftskyddsrum och liknande. Omkring sexhundra sådana anlades. Luftskyddets verksamhet omfattade också anordnandet av instruktionskurser för luftskyddspersonal, i första hand för hemskyddet, polis- och brandmän samt övrig kommunalanställd personal. Vidare organiserades kurser för kvinnlig sjukvårdspersonal, där Röda korset kostnadsfritt ställde instruktörer till förfogande. Givetvis anskaffades även utrustning av nödiga persedlar behövliga vid ett eventuellt försvar vid luftanfall. Vidare underhölls en omfattande bilberedskap.

Luftskyddsnämnden fungerade som ovan nämnts till den 1 dec. 1944, då den upphörde och efterträddes av civilförsvarsnämnden, vilket skedde i samband med att den nya civilförsvarslagen då trädde i kraft. Ursprungligen skulle denna gälla endast en tid av fem år men fick permanent karaktär den 1 juli 1949, då hela administrationen blev förstatligad. I Lund inrättades en ad-

ministrationsbyrå för Lunds stads civillförsvarsområde och Lunds landsfiskalsdistrikts civillförsvarsområde. Detta senare sträcker sig ut till Borgeby, Flädie, Håstad, Stångby, Odarslöv, Hardeberga, St. Råby och Bjällerup.

Den under kriget intensivt bedrivna utbildningen, bland annat i sjukvårds- och brandtjänst, har nu blivit obligatorisk och sorterar under den administrativa byrån. De stora förråden av civillförsvarsmedel, som lades upp, underhålles och förmeras alltjämt. Den under kriget underhållna bilberedskapen fortfar likaledes.

Under kriget beviljades för luftskyddet betydande anslag av stadsfullmäktige. Alltsedan den 1 juli 1949 bekostas hela civillförsvaret av staten och stadens bidrag är numera ganska obetydliga.

LUND OCH FLYKTINGPROBLEMET UNDER SENASTE VÄRLDSKRIGET

Sedan tyskarna den 9 april 1940 besatt Danmark, blev det danska flyktingproblemet en aktuell och brännande fråga i Syd-sverige. Till att börja med var det huvudsakligen människor, som tidigare flytt från Tyskland, Österrike och Tjeckoslovakien, vilka fått en fristad i Danmark. Allt som tiden gick och förhållandena blev olidligare, hårdnade det aktiva motståndet mot ockupationsmakten bland danskarna. Och under förra hälften av år 1943 fann sig en stor mängd patrioter nödsakade att fly över till Sverige. En verklig flyktinginvasion blev det efter den 29 aug. samma år efter tyskarnas aktion mot den danska försvarsmakten. I Lund »avlusades» under tiden 27 april—16 maj 1943 c:a 5.000 flyktingar, som på Folke Bernadottes bekanta initiativ överförts från koncentrationsläger i Tyskland och som därefter sändes i ka-

Bild 46. En grupp flyktingar samlade utanför Lunds badhus. Foto. B. Wedin, Lund.

rantän i Lund eller till Landskrona. Under de två sista månaderna av 1945, då kriget upphört, passerade omkring 1.500 personer upptagningslägren i Lund för att återföras till sina respektive hemländer. Dessa transporter medförde särskilda problem för polisen, icke minst med tanke på preventiva åtgärder mot överföring av eventuell smitta.

POLISEN AV I DAG OCH ÖNSKEMÅL FÖR FRAMTIDEN

Den ställning poliskåren i dag intar i samhället är väsentligt skild från den, som den 1874 organiserade kåren hade. Stadsborgarna hade kan man nog ganska bestämt påstå den gången i många fall en ganska negativ inställning till densamma, en inställ-

ning som genom åren avsevärt förändrats och nu är av helt positiv art. Det står nu klart, åtminstone för de flesta, att samhället behöver sin polis och att den är nödvändig för medborgarnas värn och trygghet. Kåren röner numera den aktning och uppmärksamhet, som givetvis bör tillkomma varje yrkesgrupp i samhället, som på ett eller annat sätt gagnar detsamma. Polisens nuvarande löneförhållanden visar också, att man även från myndigheternas sida uppskattar polismannens ansvarsfyllda och krävande tjänst. Följden härav har bland annat blivit, att det efter hand nyrekryterade materialet i kåren kommit att bli av verkligt god kvalitet, ansvarskännande och ambitiösa personer med djupa intressen inte bara för det yrke, som föder dem, utan också långt därutöver, ett faktum som man på olika sätt erfar, då man kommer i kontakt med dem.

Polisens arbetsuppgifter har under årens lopp ständigt ökats, såväl kvantitativt som kvalitativt. En stor del av allmänheten tänker kanske inte på att polisen av i dag har en mångfald andra uppgifter att fylla än dem att ta hand om fyllerister och brottslingar. Dess arbetsfront sprider sig långt vidare. Om vad dagens polismän har att befatta sig med får man nog bäst klarhet uti genom att citera några utdrag ur »Polisens katekes», det vill säga de anvisningar till den allmänna polisinstruktionen, som den 4 juni 1948 utfärdades av chefen för inrikesdepartementet. Härefter läser man bland annat följande:

»Polisens uppgifter har under tidernas lopp ändrats betydligt. Under det ordningsmakten i äldre tider huvudsakligen hade att efterspana brottslingar, medverka vid verkställigheten av straffdomar och upprätthålla ordningen, har polisen i våra dagar fått vidsträcktare arbetsuppgifter. Verksamheten har samtidigt blivit mera komplicerad, krävande och maktpåliggande.

Polisen är samhällets skyddsmakt och dess viktigaste uppgift är att upprätthålla allmän ordning och säkerhet. Denna upp-

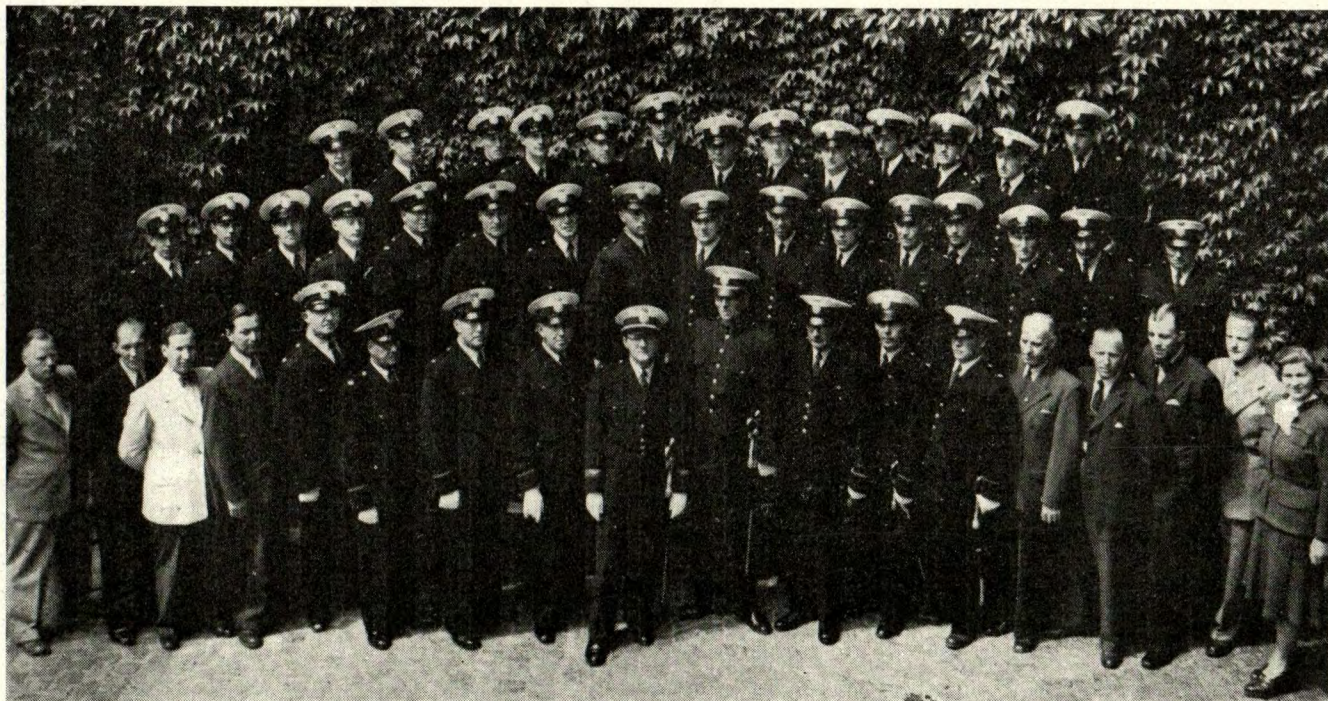

Bild 47. Lunds poliskår 1949 med polismästare Bertil Åkerman och poliskommissarie A. G. Settergren i mitten i främsta raden.

gift inrymmer vad som i allmänhet brukar sammanfattas under begreppen ordnings- och kriminalverksamhet.

Ordningspolisens verksamhet går främst ut på att säkerställa friden och tryggheten i samhället. Den skall sålunda vaka över att lugn och ordning råder, sörja för befolkningens trygghet till person och egendom samt tillse att utfärdade lagar och författningar efterlevas.

Verksamheten är i första hand en skyddsuppgift, nämligen att hindra överträdelser och förebygga händelser, som kan störa ordningen och säkerheten. Detta sker på olika sätt: genom tillsyn och övervakning i städer och andra tätorter, där behov av ständig uppsikt gör sig gällande, genom upplysningar till allmänheten om vad som är tillåtet eller otillåtet t. ex. i fråga om bil- och cykelparkering, genom att dirigera trafiken, genom att hindra lagöverträdelser och störningar av ordningen. Ordningspolisens verksamhet är emellertid icke endast förebyggande. Den skall också, när den allmänna ordningen och säkerheten störts, vidta erforderliga åtgärder för återställande av ordningen och beivrande av begångna brott.

Kriminalpolisens huvuduppgift är att uppdaga och utreda brott. Även ordningspolisen verkställer undersökningar i brottmål men i allmänhet endast rörande förseelser eller mindre allvarliga brott. Kriminalpolisens utredningar omfattar däremot huvudsakligen de grövre brotten och dess verksamhet avser alltså i huvudsak ingripande mot redan inträffade kränkningar av rättsordningen.

Enligt särskilda stadganden i olika lagar och författningar har polisen tilldelats andra uppgifter än de här nämnda. Denna verksamhet består främst i att lämna handräckning åt andra organ — fattigvårdsstyrelse, fattigvårdsanstalt, barnavårdsnämnd, styrelse eller föreståndare för skola tillhörande barna- och ungdomsvården, nykterhetsnämnd, hälsovårdsnämnd, militärmyndigheter m. fl. Hit hör vidare att biträda andra myndigheter med utredningar

och undersökningar rörande fattigvårds- och barnavårdsfrågor, folkbokförings-, medborgarskaps-, utlännings-, alkoholist-, lösdrivar- m. fl. ärenden.

Olika ärenden åligger polisen på grund av hävd. Bland dessa kan nämnas den allmänna hjälpverksamheten, som polisen utövar vid olyckshändelser eller beträffande personer, som på grund av sjukdom eller annan orsak ej kan taga vara på sig själva, samt spanings- och efterlysningsverksamhet rörande försvunna personer.

Här må framhållas, att polisens förebyggande verksamhet ej endast bör gå ut på att i särskilda fall förhindra brott och andra kränkningar av samhällsfriden. Den bör utsträckas till åtgärder av mera generell art. Av vikt är sålunda att polisen aktivt medverkar i den verksamhet, som från samhällets sida utövas i syfte att undanröja sådana missförhållanden som erfarenhetsmässigt ger upphov till brott och annan associalitet. Härvid åligger det polisen bl. a. att upprätthålla fortlöpande kontakt med de myndigheter och organisationer, som arbetar med dessa frågor, och hålla dem underkunniga om alla sådana förhållanden av betydelse för deras verksamhet, som polisen under sitt arbete får kännedom om. Särskilt angeläget är det att dylikt samarbete äger rum med de institutioner och organisationer, som äro verksamma inom barna- och ungdomsvården.

Polisen bör vidare medverka till att höja den allmänna trafik-kulturen. Samarbete bör äga rum med de myndigheter och organisationer, som speciellt syssla med trafiksäkerhetens problem. Lämpligt är också att polisen i största möjliga utsträckning medverkar vid trafikundervisningen i skolorna.

Polisens och den enskilde polismannens uppgifter är i hög grad grannliga. Det är därför angeläget, att ett förtroendefullt och gott förhållande råder mellan folket och dess ordningsmakt. Båda parter måste visa uppriktig vilja till förståelse och samverkan.

Polismannen är en samhällets förtroendeman och tjänare, en

medborgare, som på övriga medborgares vägnar och till deras och samhällsgemenskapens bästa fullgör sina uppgifter och utövar sina befogenheter.»

Den polisorganisation, som den 1 juli 1874 trädde i funktion, omfattade tjugosex man jämte borgmästaren som polischef. Stadens invånarantal hade då ännu icke nått 12.000. Stadens poliskår av i dag består av femtio man och staden räknar nu över 33.000 själar och har väsentligt ökat i ytbefattning med ity åtföljande nya patrulleringsområden. Läger man härtill polisens med åren ökade arbetsbörda ifråga om andra uppgifter, ställer sig proportionerna mellan kårens dåvarande och nuvarande styrkeförhållanden ofördelaktiga för det närvarande. Personalens otillräcklighet gör sig också starkt kännbar på vissa områden. Någon utsikt till minskning av göromålen finns inte. Snarare torde man nog få räkna med en ökning av dessa bland annat med hänsyn till socialvårdens utbyggnad och systemet med så kallade öppna anstalter för kriminella.

Ledningen hoppas därför för framtiden en ökning av antalet befattningar vid civilavdelningarna, så att icke som nu är fallet komplettering av personalen här skall behöva tagas från ordningsavdelningen, vilket vållar åtskilliga bekymmer. Genom bilpatrullering vinnes en avsevärt ökad bevakningseffekt. Ett önskemål är att en under någon tid prövad bil-fotpatrullering skall kunna utsträckas till dygnets alla timmar. Målet är, att stadens alla områden skall komma under kontinuerlig övervakning dag som natt, varigenom kåren långt bättre än nu skulle kunna fylla sin uppgift, upprätthållandet av allmän ordning och säkerhet. Två till tre fasta fotpatrulleringslinjer i stadens centralare delar kompletterade med denna kombinerade bil-fotpatrullering skulle också ur ekonomisk synpunkt ställa sig väsentligt fördelaktigare än att ombesörja bevakning inom hela stadens områden med fasta fotpatrulleringslinjer.

SVENSKA POLISFÖRBUNDETS LOKAL-
AVDELNING I LUND

Vid ett sammanträde i Stockholm i augusti 1903 mellan polismän från olika platser i landet konstituerades *Svenska polisförbundet*. Även Lunds polismän hade låtit sig representeras vid detta med ett ombud, dåvarande detektivkonstapeln Johan Brühl. Någon lokal personalorganisation fanns då ännu inte i Lund, men kåren hade efterkommit den utsända inbjudan till bildande av ett förbund. Vid Brühls hemkomst satte man omedelbart igång med att söka åstadkomma en sammanslutning. Det gick litet trögt i början och entusiasmen för saken tycks inte ha varit så över hövan stor. Under år 1903 nådde man inte heller något positivt resultat. Den 12 jan. följande år kallades emellertid stadens polismän till ett sammanträde, som leddes av den 1943 bortgångne poliskonstapeln Hans Lemos. Här framlades ett utarbetat förslag till stadgar, som antogs och de tjugotvå närvarande polismännen ingingo i föreningen. En styrelse på sju man tillsattes med representanter för samtliga tjänstegrader. De uppsatta stadgarna blev emellertid snart utsatta för kritik. Nya sådana framlades, som godkändes och antogs vid ett sammanträde den 10 mars samma år. Denna dag räknar kåren som föreningens verkliga födelsedag. Sammanslutningen kallade sig till att börja med »Broderskapet, förening för Lunds polismän». 1922 ändrades detta namn till »Svenska polisförbundets avdelning Broderskapet i Lund» och 1929 till »Föreningen Broderskapet, lokalförening av Svenska polisförbundet». Det nuvarande namnet »Svenska polisförbundets lokalavdelning i Lund» fastslogs 1943 i samband med stadgrevision.

De frågor, som denna förening haft på dagordningen, har huvudsakligen gällt löner och pensioner, tjänstgöring, semester och beklädnad.

Ett viktigt spörsmål, som föreningen omedelbart tog befattning med, var att bilda en pensionskassa. I polisstadgan av år 1874 för Lunds stad var vissa bestämmelser inryckta rörande polismans pension. Det visade sig emellertid, att den summa, som här fastställts, var otillräcklig och till änka och barn utgick inget som helst understöd efter makens död. Den tillämnade pensionskassan skulle nu avse att förbättra dessa förhållanden. 1906 bildades denna pensionskassa och hölls vid liv ett tiotal år framåt i tiden. Under dessa år hade stadsfullmäktige tagit pensionsfrågan under behandling och nu nått därhän, att den reglerats så, att polismännen fått en tillfredsställande pension efter tidens förhållanden och att det också hade sörjts för en bortgången polismans efterlevande. Efter första världskriget tillsattes en kommitté för fortsatt ordnande av denna fråga. Först 1934 var den emellertid slutgiltigt löst och ett nytt pensionsreglemente antaget. Här var såväl tjänstepensionen som familjepensionen löst på ett efter då rådande förhållanden nöjaktigt sätt.

På lönefronten lyckades föreningen efter hand driva fram vissa förbättringar, till att börja med i form av dyrtidstillägg, som sedermera inarbetades i lönen. Löneregleringar har vid flera tillfällen genomförts tack vare föreningens strävanden, senast 1947. Tillskotten var väl i början ganska blygsamma men blev efter hand av väsentlig storlek. Beklädnadsbidragen följde i regel i takt med löneförbättringarna.

Även tjänstgöringen har genom föreningens inverkan väsentligt ändrats under årens lopp. Gamla polismän intyga enhälligt, att arbetet under deras tidigaste tjänstgöring var allt utom en sinekur. Förr gick polisman i fyratimmarspass. Nu inskränker sig ett patrulleringspass till två timmar. Därtill kommer vakttimmar på poliskontoret. Inom poliskåren är numera liksom överallt annorstädes åtta timmars sammanhängande tjänstgöring per dygn.

Semesterfrågan har naturligtvis varit ett ganska brännande

problem. Intill 1908 existerade helt enkelt ingen semester för polismännen. Detta år fastställde emellertid stadsfullmäktige, att stadens arbetare och tjänstemän skulle erhålla denna förmån. Polismännen fick till att börja med sju dagars semester. Antalet semesterdagar har sedan dess betydligt ökat och även om denna fråga inte ännu är tillfredsställande löst, så har man dock kommit ett långt stycke på väg i rätt riktning.

Föreningen har dock inte haft sina intressen inriktade endast på rena tjänstefrågor. Den har också sökt bereda glädje och trevnad under kamratlig och familjär samvaro mellan polismännen och deras familjer. Till den ändan har den arrangerat julfester — den första gick av stapeln 1912 — och utflykter — den första 1922.

Föreläsningskurser och studiecirkelar har också anordnats av föreningen i t. ex. språk, bokföring, mötes- och förhandlingsteknik m. m.

På initiativ av fru Hanna Börjesson igångsattes bland förningsmedlemmarnas damer en penninginsamling till en fana. Denna överlämnades av initiativtagerskan till föreningen vid dess 25-årsjubileum 1929. Omkring dess bruk har med åren en viss tradition utbildats. Den 6 juni 1948 erhöll avdelningen en sidenfana av Bestyrelsen för Svenska flaggans dag.

Som lokal för sina sammankomster hade föreningen till fram mot slutet av 1920-talet till att börja med Folkets hus och sedan omväxlande Wieselgrens minne och polisstationen. Först när den passerat sitt första kvartsekel fick den ett eget klubbrum i rådhuset.

AKADEMIENS VAKT

AKADEMIVAKTEN

Som akademistad hade Lund tvenne jurisdiktioner, stadens och akademiens. Följden härav var, att akademien också hade sin särskilda vakt. Instruktionen för denna är givetvis intagen i Lunds akademis konstitutioner av år 1666 och återfinnes där i kap. XIV. I »Samling af sådane till efterlefnad gällande författningar och stadgar, hvilka ändra eller förklara Lunds Akademis Konstitutioner, eller ock angå ämnen, som äga med dem ett närmare sammanhang» förekomma i kap. XIII en del under senare tider tillkomna kompletterande tillägg rörande vaktens arbetsuppgifter och skyldigheter.

I de ursprungliga konstitutionernas kap. XIV under rubriken »Om Akademie-Vakten och dess Vaktmästare» är i tolv paragrafer följande stadgat och förordnat:

1. Emedan i Lund äro tvänne särskildta Jurisdictioner, nemligen Akademiens och Stadens, och det är nödvändigt att, till bibehållande af gemensam säkerhet och allmän fred, Vakt tillsättes för att hindra nattbuller och deras skadliga företag, som stryka omkring på Gatorna, så har Kongl. Maj:t allernådigst tillåtit, att hvardera Jurisdictionen får hafva sin Vakt och sin egen Vaktmästare. Men om Stadens Magistrat försummar att tillsätta Vakt, skall Slottsfogden på anmodan vara förpligtad, att densamma fordra, och förmå Magistraten att den verkeligen tillsätta. Men Vaktkarlarnas antal får å ingendera sidan vara mindre än Sex.

2. På det dessa, vid förefallande hastiga och oförmodade händelser, må kunna göra hvarandra inbördes biträde, så skola de

båda hafva en gemensam Vaktstation, på torget, hvarest ett litet hus skall upbyggas, bestående af tvänne rum, af hvilka det ena skall tillhöra Akademien, det andra Staden.

3. Vakthållningen skola de sålunda dela med hvarandra, att Akademiens Vaktmästare den ena natten, och Stadens Vaktmästare den andra, förer befälet och håller vakt, hvar och en med sex beväpnade Vaktkarlar för hvarje natt, nemligen tre af Akademie-Vakten och lika många af Stads-Vakten. Alla de andra skola emedertid ständigt qvarblifva vid den allmänna Vaktstationen.

4. Deras skyldighet skall det vara att förekomma, det intet oväsende i Staden upkommer, att förhindra skrik och kringstrykande på gatorna om nätterna, att skingra uproriska sammanskockningar, att gripa dem, som bryta sig in uti hus eller slå ut fenster, att besöka Vårdshus och Krogar, och förhindra att ingen der qvarsitter, öfver den i Lagarna bestämda tid, jämväl att gifva akt på dem, som aflossa skjutgevär och angifva dem vid vederbörlig Domstol, korrteligen att afvärja allt våld från personer, hus och egendom. Ingen natt skola de underlåta att hålla vakt, utan med förenad styrka gå omkring i Staden, och noga gifva akt på allt hvad som förehafves under hela deras vakthållningstid. Denna vakthållnings början är olika under olika årstider; under vintermånaderne tager den sin början precis klockan sju om aftonen, men under Sommarmånaderna klockan nio; till de förra räknas tiden emellan den förste October och den förste April, till de sednare, den öfriga tiden af året. Vakthållningen må icke uphöra förr än klockan fem om morgonen, antingen det är sommar eller vinter.

5. Dem, som hålla oväsende och oljud skall vakten först vänligen tillsäga att dermed afstå; men om med varningar ingen ting uträttas, skola de brottslige utan all åtskilnad, antingen de höra under Akademiens eller Stadens jurisdiction, fasttagas och föras till Vaktstationen, att der öfver natten hållas i förvar, hvar och en i det till den jurisdiction, hvar under han lyder, hörande rum. Följande morgon skola de till Rector, om de tillhöra Akademiens, och till Borgmästaren, om de tillhöra Stadens jurisdiction, öfverlemnas.

6. Om så händer, att till bullers åstadkommande, flera sammanskocka sig, än Vakten tror sig kunna öfvervinna, skall den noga utmärka huvudmännen i dylika sammanskockade hopar, eller om detta icke låter sig göra, gifva akt på några af de sammanskockade, nemligen hvart de taga vägen då de åtskiljas, eller hvad

kläder de hafva på sig. Men i synnerhet skall den bemöda sig, att kunna fasttaga någon af dem sedan de skingrat sig, och gå hvar för sig, på det följande dagen Anstiftarne eller de medbrottslige uti ett så otillbörligt företag må inför Rector eller Borgmästaren blifva röjde.

7. Uti denna tjenst skola alla och en hvar så upföra sig, att de icke göra sig skyldiga till någon försummelse, öfverdåd eller grymhet, hvaröfver i synnerhet den Vaktmästare, som hvarje natt förer befälet, skall hafva uppsigt, och om något olagligt eller otillbörligt af någon Vaktkarl föröfvas, må Vaktmästaren veta att han derföre skall ansvara, icke mindre än den, som förbrutit sig, så framt han dertill gifvit befallning eller icke hindrat dem, som orätt gjort. Vaktkarlarna skola fördenskull utan uppskof lyda Vaktmästarens befallningar, och icke hvarken med ord eller gerning sätta sig emot honom, då han befaller det, som rätt och billigt är; den som genom olydnad eller gensträfvighet förorsakar någon skada, skall, om den är ringa, skiljas från tjensten, men, om den är större, lida något svårare straff, efter brottets beskaffenhet, hvilket straff utan uppskof skall af den Domstol hvarunder han hörer honom åläggas.

8. Vakten skall icke allenast afhålla sig från att skada någon till lif eller lem, utan ock ifrån hugg och slag, om den utan sådan våldsamhet kan hämma de oroligas onda företag. Fördenskull skall hvar och en, som oträngd, af obetänksamt öfverdåd, eller elakhet tillfogar någon något ondt, strängeligen straffas, såsom det i Sveriges Stadslag sägs. Deremot om någon vågar att med openbart våld och vapen angripa vakten, vare all den skada ogild, som hvar och en af angriparne lider, men den han gör, ligge i tveböte enligt Sveriges Lag.

9. Den Vaktkarl, som en natt är frånvarande, skall beläggas med Handklöfvar och på en offentlig plats rida trädhåsten en hel dag, så framt det icke är för sträng köld. Samma straff vare den underkastad, som är drucken då han är på vakt. Är sjelfva Vaktmästaren frånvarande eller drucken, straffes med fängelse eller böter.

10. Varder tvist mellan Vaktmästare eller sjelfva Vaktkarlarna, skall, efter vanlig rättegångsordning, Käranden låta stämma Svaranden till den domstol hvarunder han lyder.

11. Utom ofvannämde skyldighet att hålla vakt om nätterna, åligger det Akademiens Vaktmästare att med minst tvänne be-

väpnade Vaktkarlar alltid vara tillstädes när Consistorier hållas, på det att Rector må hafva dem till hands, om så nödigt är. Han skall ock tillse, att ingen, som har mål vid Consistorium, om han hörer till Akademiens Jurisdiction, inställer sig beväpnad för Domstolen, och beskedligen tillsäga de ingående, att de, för att visa Domstolen tillbörlig aktning, tills vidare aflägga värjan i förstugan, då de vid utgåendet återfå densamma. Är Vaktmästaren frånvarande skola Pedellerna komma ihåg att göra en dylik påminnelse.

12. När lifssaker förehafvas, skall hela Akademie-Vakten, med sin Vaktmästare, beväpnad vara närvarande, samt utan buller och støj föra Arrestanterna ur fängelset till Domstolen. Efter ransakningens slut, skola de ock, utan dröjsmål troget återföra dem till arresten, om de icke blifvit frikända.

Liksom andra akademiens tjänstemän skulle även vaktkarlarna och vaktmästarna avlägga tro-, huldhets- och tjänsteed vid tillträdet av sin tjänst. Ibland kunde det emellertid förekomma, att det dröjde ända till ett par år, innan sådan avlades. I ett konsistorieprotokoll från den 16 april 1791 heter det t. ex.: »Uppå Herr Rectoris Magnifici derom gjorde föreställning beslöt Consistorium Academicum at, som det tilförne varit brukeligt at akademiens ordinarie waktkarlar wid tjenstens tillträdande aflagt någon Ed, hwarigenom de till sina skyldigheters iakttagande blifvit så mycket mera förpligtade; men sådant på någon tid icke blifwit fordrat; så skulle dessa waktkarlar utom Hans Malmberg, som denna Ed tillförene gådt, inför Rectors Embetet detta nu fullgöra.»

I nära hundratalet år eller till 1760 bestod akademivakten av sex vaktkarlar. Men enligt kanslersbrev av den 9 mars sistnämnda år ökades antalet till tolv stycken, vardera med en årslön på 36 dlr smt mot tidigare 20 dlr samma mynt. Vaktmästarens årslön höjdes från 50 dlr smt till 90 med tillagd skyldighet att göra tjugofyra dagsverken i Botaniska trädgården och Lundagården mot en dagspenning på 16 öre smt. Vad de extra ordinarie vaktkarlarna eller de s. k. försvarskarlarne angick så skulle deras

antal förbli vid det gamla eller tolv stycken. Dessa senare skulle emot det, att de fick njuta akademiens skydd och privilegier, vara förbundna att årligen utan betalning vardera göra tjugofyra dagsverken i Botaniska trädgården. När någon ordinarie vaktkarlsplats blev ledig, var dessa försvarskarlar försäkrade om att ersättare av ordinarie vaktknekten skulle tagas bland dem. Höst och vinter ålåg det dem att, när så behövdes, biträda akademivakten. Redan i kungligt brev av den 12 april 1746 åtnjöt de vid påkommande krig befrielse från värvning till krigstjänst. Enligt en kanslersinstruktion av den 28 november 1823 skulle såväl de ordinarie som extra ordinarie vaktkarlarna alltjämt göra ett bestämt antal dagsverken vid Botaniska trädgården och numera också vid plantagen, så att de dagsverken, som icke behövdes på det ena stället, hade akademien rätt att tillgodogöra sig på det andra. Akademiträdgårdsmästaren var skyldig att ordentligt bokföra dessa dagsverken och han var också den, som de hade att lyda, då han kallade dem till denna dagsverkstjänst, för så vitt inte akademiens rektor tagit dem i anspråk för annat ändamål.

Ibland visade det sig vara besvärligt nog att få ut dessa dagsverken. Som 1787, då ett akademiprotokoll av den 7 juli relaterar trädgårdsmästare Broms klagomål över brist på arbetsfolk till Botaniska trädgården. Vid detta tillfälle fanns i stället för tolv endast fem extra ordinarie vaktkarlar. I skrivelse till akademiens kansler, riksrådet Melcher Falkenberg, den 28 september 1787 meddelade rektor de härvidlag nu rådande förhållandena och omtalar, att trots de stipulerade goda villkoren för dessa akademitjänare »skall likväl numera på dessa villkor varken erhållas sådana försvarskarlar till det tillåtna antalet och ej heller av de få, som låtit sig antagas, kunna utbekommas så många dagsverken, som de i förenemde mätto böra utgöra». För att nå bättre resultat föreslog nu rektor kanslern dels att befria dessa försvarskarlar från kronoskatten och dels att minska antalet dagsverken. Kans-

lern avvisade emellertid båda dessa förslag såsom olämpliga. Denne föreslog i stället, att man skulle ur akademiens medel betala kronoskatten för dem, »som sina skyldigheter uppfylla belöpande kronoskatten». Dessutom lämnade han sitt tillstånd att ur samma kassa till sådana försvarskarlar utbetala såsom drickspenningar 24 à 32 skilling spec. Med tanke på det skydd dessa för övrigt åtnjöto av akademien, ansåg han, att under sådana förhållanden försvarskarlssysslan nog skulle bli mera begärlig och det skulle gå bättre att få ut de stadgade dagsverkena.

1833 klagade dåvarande akademiträdgårdsmästaren Lundberg över vaktens försumlighet i sina dagsverkksskyldigheter. »Så länge mera dagspenning annorstädes kan fås, äro de ej skyldige åtlyda mina budningar», tillägger han. Professor C. A. Agardh vitsordade denna Lundbergs berättelse. Akademiens rektor förehöll då vaktens dess skyldigheter i stränga ordalag och hotade med att avskeda den, om den nekade att följa förordningarna.

Med sin fulltaliga uppsättning av ordinarie och extra ordinarie vaktkarlar eller försvarskarlar, tolv av vardera slaget, irriterades akademiens myndigheter av stadsjurisdiktionens nonchalans ifråga om sin vakt. I ett akademiprotokoll från 1765 av den 17 april läser man t. ex.: »Hans Magnificens anmälte, huru litet antal av vaktkarlar, som underhållas av denna stadens Jurisdiktion och att de aldrig göra någon gemensam tjänst med akademiens vaktkarlar om nätterna till förekommande av oordning och buller, som esomoftast kunna tima, vilket vore alldeles stridande mot Constitutionernas lydelse, vilka uti XIV Cap. 1. § förordna, att åtminstone 6 stycken vaktkarlar böra underhållas utav vardera jurisdiktionen, varandes därför mycket billigt, att som Kungl. Academiens vakt blivit förstärkt ända till tolv ordinarie vaktkarlar åtminstone åtta stycken blevo underhållne av Stadens Jurisdiktion, helst detta antal av Academiens och Stadens vakt tillsammans vid sig yppade buller och oväsande ofta är litet nog.»

Efter detta rektors anförande resolverade konsistoriet, att man med det första skulle avlåta en skrivelse till Konungens befallningshavande i Malmö med begäran om att sådana anstalter måtte vidtagas, att stadens jurisdiktion med det snaraste ökade sitt vaktmanskap till vederbörligt antal eller åtta stycken. Med denna skrivelse skulle följa en vidimerad avskrift av § 1 i kap. XIV i akademiens konstitutioner rörande akademivakten. Den avsändes den 20 april. Den 24 juni ingick svar från Konungens befallningshavande i Malmöhus län med besked om att magistraten i Lund genom brev förstädigats att till följd av akademiens konstitutioners 14 kap. 1 § hålla sig med sex vaktkarlar till hämmande av buller och oväsande, »då denna wakt sedermera gemensamt med Acad:s om nätterna kommer at patroullera, som Brefwet... omständeligen utwisar». Som slutkläm i denna skriftliga admonition till lundamagistraten förstädigades denna att innan nästkommande september månads utgång ha kompletterat vakten vid risk av 50 dlr smts böter.

Redan vid ett tidigare tillfälle, 1749, hade akademiens jurisdiktion skriftligen påmint stadens magistrat om samma förhållande. Några år framåt följde stadens myndigheter givna stadganden men sackade sedan efter, tills en ny påminnelse kom från de missbelåtnas sida.

Det var nästan ständigt några oroligheter nattetid på stadens gator. Studenternas upptåg var väl i allmänhet av en mera studentikost skämtsam natur, men stadens hantverksgesäller var däremot ett mera svårfejllat släkte. Dock kunde studenterna ibland ställa till ganska allvarliga kravaller, som 1763, vilka förorsakade ivriga diskussioner bland akademiens fäder om hur man lämpligen skulle avstyra dessa. Ibland utfäste man en belöning på 20 dlr smt till den eller dem, som ville angiva ofridsstiftarna. En natt i mars 1766 hade några hantverksgesäller överfallit och slagit akademi-

vakten, som förorsakade en lång rad av förhör och vittnesmål. Sådant var ingalunda ovanligt.

Akademiens rektor var 1766 åter irriterad över stadsvaktens slapphet och vid ett konsistoriesammanträde den 16 okt. beslöt man att på rektors förslag låta ett brev avgå till lovlige magistraten »med begiäran, att man gienom Stadswacktens patroullerrande wille söka at hämma det buller och oljud, som af Academiska wacktens rapporter förnimmas skola föröfwas om aftnar och nätter af handwerksgeßeller här i Staden, af hwilka äfwen Academiens wackt skall åtskilliga gånger blifwit angripen, då den efter sin skyldighet sökt at sådant sjelfswäld afstyra; hwilket Consistorium Academicum anser för så mycket angelägnare som studerande ungdomen annars lätteligen kunde taga sig deraf anledning till at par revance åter inlåta sig utj handel och under den Pretext bedrifwa hwarjehanda oordentligheter, hwarmed de hela detta året till Consistorii Academici besynnerliga fägnad innehället».

1773 i början på november hade magistraten hos akademiens rektor skriftligen framställt en förfrågan, huruvida den »som Stadens wakt icke synes nog tillräcklig at bewaka the å Rådhuset härstädes arresterade Personer» wille kommendera fyra av akademiens vaktkarlar varje natt och två om dagen till att vara stadsvakten behjälplig med denna vakthållning eller om magistraten på annat lämpligt sätt kan villfaras i sin önskan härvidlag. Sedan denna skrivelse upplästs i konsistoriet, beslöt man att inkalla vaktkarlarna för att höra deras inställning till detta spörsmål. Magistratens skrivelse föredrogs för dem och rektor tillsporde dem, vad de hade att andraga inför detta fall. Vaktmästaren förde vaktens talan och han undanbad sig hos konsistoriet bestämt att att ge något biträde åt stadens wakt vid sådan vakthållning. Detta så mycket mera som de på rådhuset härstädes nu förvarade fjorton fångarna brukar mycket sjelfswäld och innan deras dom här utföll överfallit dem med ovet, »tå the uppå Consistorii befallning öfwer

bemälte fångar höllo wakt». Skulle de emellertid av konsistoriet bli beordrade till denna vakthållning, undanbad de sig allt ansvar, »därest fångarna skulle echapera, hwar till så mycket snarare kan tillfälle gifwas, som Stadens Rådhus är med fönster omgifwet och therföre ett så godt som på alla sidor öppet rum och långt ifrån så säkert förwar, som de till Academien hörande fängelserum». In- för dessa underrättelser resolverade konsistoriet, att som fångarna sitta i så osäkert förwar, att de kunna fly när som helst under den tid de sitta där i väntan på sin dom, så finner konsistoriet det icke lämpligt att göra det äskade biträdet, eftersom det icke, »under förbehåll af frikallande ifrån alt ansvar på en främmande jurisdiktion», icke kan ha åsyftad verkan. Allt för stort ansvar komme att åvila akademiens vaktkarlar, ifall fångarna skulle fly. I sitt svar till magistraten skrev man: »Så ehuruwäl Consistoriet i afseende på Magistratens med wakthållning Academie wakten tillförene gjorda biträde skulle önskat at hafwa kunnat wälbemälta Magistrat i dess åstundade biträde willfara, likwäl och som så- dana omständigheter sig förete, som ofwan anförda äro, nödgas Consistoriet, fast ogjärna, för denna gången afslå wällofl: Magi- stratens begäran, skolandes för öfrigt wäl andra tillfällen icke uraktlåtas at i möjligaste mätto med sin wakt göra biträde, hwarom skrifwelse till wällofl: Magistraten kommer at afgå.» Alltså ett artigt men bestämt nekande svar på stadens anhållan om bistånd.

Besvärligheter med akademivakten och dess utövande av sin tjänst har gång efter annan liksom beträffande stadens wakt gjort sig gällande. Efter diverse försumligheter från dess sida fann sig konsistoriet 1790 nödsakat att vid ett sammanträde i juli fatta det beslutet, »att Academie wakten skulle hädanefter gå ut på gatorna och patrullera såwäl sommar som vinter, om sommaren ifrån klockan 10 om aftonen till 5 om morgonen för att noga efterse »at hwad som kan förefalla och i synnerhet om någon Eldswåda

skulle uppkomma denna gifwa behöriq warsel». I början på följande år var det åter besvär med vakten, i det dåvarande rektorn professor Hellman vid konsistoriesammanträdet i februari anmälde, att ett par vaktkarlar, Bengt Andersson och Måns Kjellberg, försummat att förleden lördagsnatt gå sin vederbörliga rond i gatorna på föreskrivna tider, varför rektor givit order om deras uppkallande i konsistoriet för att ge dem en tillrättavisning. »I anledning häraf blefwo nämde waktkarlar före kallade, då deras felaktighet dem alfwarligen förhölls och de lofwade att hädanefter sina skyldigheter bättre iakttaga.»

För att låta vaktkarlarna få ett exakt besked om sina åligganden beslöt konsistoriet den 22 oktober 1791 på rektors förslag, »at det af Academiska Constitutionerna, som rörer Academie wagtens skyldigheter, skulle förswenskas och tryckas samt ett Exemplar häraf hwar och en af vakten meddelas, på det ingen må kunna förebära någon okunnighet om de honom åliggande pligter».

Som akademien besatt jordegendomar även utanför staden hände det, att dess vaktkarlar å tjänstens vägnar även utanför stadens hank och stör hade att utöwa sitt ämbete. Dessa förrättningar visade sig stundom kunna bli ganska besvärliga och dra en del rättsliga efterspel med sig. Så t. ex. 1776. Det var natten mellan den 24 och 25 maj detta år det hände, att flackarpsborna med stavar och stänger satt sig till motvärn vid Höjebro mot akademiens vaktkarlar. Orsaken till denna kalabalik var den, att vakten ifråga på givna befallning från akademiens rektor på Svarte Hjerup och »Commente Backen», som tillhörde akademien, uppsamlat kreatur, som där olovandes var insläppta och vallade, varvid några vaktkarlar blev illa slagne och hanterade. Konsistorieprotokollet berättar vidare härom: »Att i anledning så wäl häraf som ock att Academiens Ängar, som oftast lida ohägnad af nästgränsande Byars kreatur, hwilka Disponenterne af Academiens Ängar i stöd af IX: Cap. Byl: Bl: äga att i sådan händelse låta uptaga och af

Ägarna igän lösa, Bref till Konungens Befallningshafwande i Malmö skulle afgå med anhållan, at han wille beordra Krono-Länsmannen i Torna och Bara härader at lämna Academiens utskickade prompt handräckning härutinnan, enär och så ofta biträde af Academiens Bud registreras till förekommande af widare så djerfwa och tilltagsna försök af förbudsbrytarne; och at Kronolänsmännen må blifwa anbefalte at låta Landshöfdingens ordres å Predikstolarne i sitt District för Allmogen offentligentligen kundgiöras.» Sedan följde långa rättgångar med förhör vid tinget i Dalby, som tog mycket av vaktkarlarnas tid i anspråk och förorsakade en hel del utgifter för såväl dem som akademien.

BEKLÄDNAD OCH UTRUSTNING

I akademiens konstitutioner av år 1666 förekommer rörande vakten inga uppgifter om dess klädsel och utrustning. Där talas endast om sex beväpnade vaktkarlar. I konsistorieprotokollen synes ej heller vara mycket att hämta av upplysningar i detta fall förrän långt fram på 1700-talet, närmare bestämt 1760-talet. Till konsistoriets sammanträde den 8 febr. 1766 hade akademiens tolv ordinarie vaktkarlar inlämnat en skriftlig ansökan om, »at Consistorium Academicum wille förse dem med nya kläder, sedan de nyttjat sina nu hafwandes Surtout råckar i åtta åhrs tid». Frågan remitterades till inspectores ærarii och räntmästarens utlåtande. Detta inkom till konsistoriet i början av mars och relateras i dess protokoll från den 25 i denna månad, där det står att läsa: »At Kongl. Academiæ wakt behöfwer nya kläder, därom är ingen twifwel. Men som staten inga tillägger, så är det et mål, som endast och allenast ankommer på Hans Höggrefl. Excellences Cancellarens eget goda nådiga wälbehag, så at alt hwad här afgöras

kan, lär wara anföra ställning om deras nu warande nödtorft.» Sedan konsistoriet tagit del av denna ämbetsberättelse, beslöt man att med det första låta en skrivelse avgå till akademkanslern, som då var riksrådet greve Falkenberg, »med föreställning af denna Academiens waktkarlarnas angelägenhet och nödtorft, hwarjemte nu, likasom uti Kongl: Acad: Projecterad nya stat öfwersändes till Hans Höggrefl: Excell: Illustr: Cancellarium under den 6 Martii förlidet år kommer att skee ödmiukaste underställning om åtta bemälte waktkarlars ansökning i detta mål borde bewiljas; hwar till om Hans Höggrefl: Ex:ce finner känligt at lämna sitt höga bifall, skall sedermera infordras behörigt förslag på kåstnaden där till, som sedan äfwen skall högbemälte Herres skärskådande och godtfinnande underställas».

Frågans behandling gick relativt snabbt, fast postgången var långsam, omständliga diskussioner i konsistoriet tog sin tid och akademkanslern var en strängt upptagen ämbetsman, som hade många järn i elden. Hans svar på konsistoriets skrivelse är daterad den 19 maj 1766 och innehåller medgivande till att anskaffa ny beklädnad åt vakten. Dock begär kanslern att först få sig förelagd kostnadsförslag på denna beklädnad, vilkens utredande konsistoriet överlämnade åt inspectores ærarii och räntmästaren att verkställa. I sitt utlåtande häröver den 25 juni samma år skriver dessa: »Till följe Ampl: Cons:ae Academici anmodan hafwa wi låtit infordra skraddaren mäster Petter Gräs förslag till Academie Waktens med waktmästarens beklädning, hwilket wi härjämte hafwa den äran at aflemna underställandes wi för öfrigt Consistorii bepröfwande, hwilketdera beklädningssättet till Hans Höggrefwel:e Excellences Illustri:mi Cancell:ii fastställande må afgå.» Sedan detta ämbetsmemorial förelagts konsistoriet, fattades följande resolution: »Föregående Memorial med tillhörande 2:ne beklädnadsförslager, som ungefärligen äro lika dyra, insändes utj ödmiuk skrifwelse till Hans Höggrefl: Excellence Illustrissimum

Cancell:m, och hemställes till Högbemälte Herre Excellences nådiga wälbehag och godtfinnande, om icke det förslaget, som är ställt på Surtoutråcken framför det andra må antagas, emedan Surtout råcken i många afseende är en nyttigare och beqwämligare klädsel för wackten än de till förene brukade kapprånkar, i synnerhet som kostnaden till bäggedera beklädningssätt blifwa ungefär lika.» I sitt svar den 27 aug. på konsistoriets senaste skrivelse i beklädnadsfrågan framhöll kanslern, att vekten och vaktmästarna böra bliva anständigt och väl klädda till kronprinsens utlovade ankomst 1766. Han lämnade emellertid åt konsistoriets eget godtfinnande att avgöra, vilket av de gjorda förslagen, som bör antagas som det bästa och tjänligaste. Dock ansåg kanslern surtutrocken vara bättre än kapprocken, men den borde ha röda uppslag liksom krage i stället för gula, som förut brukats. »Hwarjemte Hans Höggrefl: Excellence täcktes anmoda Consistorium Academicum till at alla förse sig med höga hattar och lika strumpor, på det at de wid paraderingen för Hans Kungl. Höghet må wara alla lika snygga och till alla delar lika klädda.»

Konsistoriet följde kanslerns förslag och uppdrog åt inspectores ærarii och räntmästaren att ofördröjligen verkställa beställning hos skräddaren Petter Gräs och noga tillse, att surtutrockarna i anseende till form och färg på uppslaget och kragen blev lika för vaktmästare och vaktkarlar. I oktober var det hela klart och då inlämnade räntmästaren räkningar på arbetet för godkännande från handelsmannen Peter Dahl, där tyget inköpts, gördelmakaren Nils Hörlin och skräddaren Petter Gräs. Vaktbeklädnaden hade i det hela gått till 691 dlr 11 öre smt och med 33 dlr 11 öre samma mynt överskridit den gjorda beräkningen.

I januari 1771 gjorde rektor magnificus en framställning hos konsistoriet, om det inte ansåge det vara både nödigt och billigt, att den nytillsatte vaktmästaren Anders Larsson, den gamle Nils Hurfvanders efterträdare, finge nya kläder och »sådana som han

under tjänstgöring kunde bruka». Beklädnaden skulle bestå av rock, väst och byxor, vilka plagg tydligen också ingått i anskaffningen 1766. Hos någon köpman i staden skulle nu till bästa möjliga köp anskaffas starkt blått kläde. Detta skulle sedan lämnas till skräddaren »at inom näststundande Carolin-dag el: d: 28 dennes kläder förfärdiga». 1772, efter sex års brukningstid, var de 1766 anskaffade surtutrockarna utslitna. Inte att undra på, då de fått vara med i ur och skur och säkert också fått utstå nappatag med bråkiga element, som åtminstone ibland torde ha gjort revor och hål i plaggen.

1774 och ett par år framåt diskuterades denna beklädnadsfråga vidare. Den 8 januari förstnämnda år hade konsistoriet tillskrivit akademiens kansler i denna angelägenhet och den 29 i samma månad hade denne avgivit svar på dess förfrågan. Häri hade han »wäl yttrat sig wara benägen till at samtycka, det nu academiæ waktmästaren Winqwist och dess efterträdare i waktmästare sysslan altid hädanefter äfwen som Cursorerne hwart 3:die år hafwa at undfå en ny Klädning; men som Kostnaden till Klädes upkiöpande för cursorerne, waktmästare och waktdrängarna icke står upförd i 1770 års Stat till någon wiss Summa och Consistorium ej heller anført, om denna kostnad af de till extra utgifter anslagna 600 dlr smt eller några andra medel skulle komma at utgiöras, så inforrar Hans Excellence nu öfwer denna omständighet Consistorii utlåtelse». Från konsistoriet remitterades ärendet till räntmästaren för utlåtande, som denne ungefär en månad senare inlämnade, vari han meddelade, »at beklädnings Kostnaden så för cursorerne som för waktmästarne och waktdrängarne wäl å Räkningarne utföras under Extra ord. utgifter, men som de uti Staten dertill anslagne 600 dlr smt årligen till denna utgift ej förslå, så tages dessa medel af den årliga besparing och öfwerskott, som kan blifwa; hwarjemte Herr Räntmästaren uppgifwer Handelsmannen Sjöbecks och Skräddaren Holmgrens Förslag till denna

waktmästarens belädnings Kostnad, som Consistorii bepröfwande underställes».

På basis av detta räntmästarens memorial meddelade konsistoriet kanslern det beskedet, att kostnaden för denna beklädnad i räkenskaperna uppfördes under extra utgifter. Men då den i staten härför anslagna summan ej var tillräcklig för dessa behov, brukades härtill också tagas besparings- och överskottsmedel, som tillkommer bland annat genom spannmålsförvandlingen. »Emedlertid och innan Hans Excellence Riks Rådet och Academiae Cantzleren sitt uttryckliga bifall till waktmästarens beklädnad hwart 3:die år ankommit bör med Kostnads Förslagets öfwerseende tills vidare anstå.» Den 29 mars 1774 ankom brev från kanslern i detta ämne med tillstånd att vart tredje år anskaffa nya kläder till waktmästare och kursorer att betalas ur akademiens vanliga besparingar och överskott. Hos handelsman Sjöbeck inköptes för 6 dlr smt alnen blått kläde samt tillbehör till dessa uniformer. I denna bestämmelse från 1774 inrycktes alltså inte vaktkarlarna.

I maj följande år inkom ansökan från dessa om att få ny beklädnadsutrustning, rock, väst och byxor. Ärendet gick som vanligt på remiss till inspectores ærarii och räntmästaren. Beskedet från dem meddelade, att inget bestämt är angivet rörande hur ofta vaktkarlarna skall ha nya kläder utan beviljas för varje gång av kanslern. Nu önskade konsistoriet få ett kostnadsförslag på dessa kläder, som sedan kunde underställas kanslerns godkännande.

1776 i februari är beklädnadsfrågan åter på tapeten, i det att inspectores ærarii och räntmästaren, med vilken skrivelserna från den 27 maj och 30 aug. förra året kommuniserats, då avlämnade sitt ämbetsmemorial, som de utarbetat sedan den 26 okt. och daterat den 11 nov. Häri står bland annat att »man funnit att hwarken här, i Landskrona, Malmö eller Ystad så mycket af den sort, som härtill wore tjänlig, nu finnes; och at till sådan beklädnad taga Kläde som kostar 5 à 5 1/2 D:r Smt alnen, torde göra för

Kongl. Akademien Kostnaden för dryg; hwarföre jag härjemte får lämna skraddarens förslag på alntalet af Klädet jemte dertill hörande beredning och dess arbetslön och i ödmjukhet hemställa till Eder Magnificences och Amplissimi Consistorii Academici bepröfwande, om icke härmed kunde ännu hafwas anstånd till 3 à 4 månaders förlopp, då jag tror mig för någorlunda billigt kunna få tjenligt Kläde; och emellertid torde hos Hans Excellence Illustrissimum Cancellarium underställan kunna skie, om icke någon wiss tid kunde till waktens beklädning fastställas till mera redighet för framtiden».

Konsistoriets resolution med anledning av denna skrivelse löd som följer: »Hvid detta Herr Academiae Ränthemästarens Memorial hafwa wi intet att påminna; utan conformera oss jämwäl i den delen härmed, at som wäl för Academiens Pedeller och Waktmästare en wiss tid är worden utsat, efter hwilken de till ny Beklädning äro berättigade, men sådant för Academiens wackt hittills icke skiedt, det wore nödigt, at Consistorium jemte eget yttrende detta Hans Excellences Illustrissimi Academiae Cancellarii höga godtfinnande i ödmjukhet underställes». Memorialet åtföljdes av en av skraddaren Nils Dahlberg uppgjord nota på huru mycket kläde, som skulle åtgå till tolv waktmästares beklädnad. Vid konsistoriesammanträdet den 10 febr. samma år föredrogs ånyo den av akademivakten gjorda framställningen angående beklädnad i samband med ränthemästarens memorial. Härvid fattade man det beslutet, att tillskriva kanslern i detta beklädnadsärende och tillstyrka en viss tidsintervall mellan varje gång vakten skulle ha nya kläder. Härigenom skulle man, om kanslern ville gå in på det, slippa att vid varje påkommande sådant tillfälle behöwa beswära honom om tillstånd härtill. Man anhöll därför, att denna intervall förslagsvis skulle sättas till fem år. Vart femte år skulle vakten då erhålla ny uniform bestående av rock, väst och byxor. Till dess kanslerns svar härå ingått, skulle med beklädnadsfrågan anstå.

Till konsistoriesammanträdet den 9 mars 1776 hade kanslerns utlåtande i frågan anlänt och upplästes, »hwarutinnan Hans Excellence gifwer sitt bifall dertill at Academiens ordinarië waktkarlar hädanefter hwart femte år må undfå ny beklädning af råck, wäst och byxor utan att sådant hwarje gång hos Hans Excellence Academiens Cantzler behöfwer anmälas». Detta kanslersbrev kommunicerades med akademiens räkenskapskontor och räntmästaren anmodades att omedelbart gå i författning om den omskrivna beklädnadsfrågans ordnande. Denne, som då hette Nenzelius, infortrade prov på blått och rött kläde, som uppvisades för konsistoriet för godkännande. Och därmed var denna något kinkiga beklädnadsfråga tills vidare definitivt ordnad. Därefter möter man i konsistorieprotokollen med jämna mellanrum, att konsistoriet låter anskaffa gott kläde till vaktkarlarnas nya kläder. Vid den 1780 ingående femårsperioden beställdes t. ex. nya vaktkarlskläder av blått kläde med röda »reverser». Då det gällde hattar och skodon var dock ännu ingenting i statuterna fastställt, varför man, som 1784, åter måste beswara kanslern om dennes tillstånd vid nyan-skaffning.

När med 1792 års utgång vaktkarlarna var berättigade till en ny omgång tjänstekläder, beslöt konsistoriet vid sitt sammanträde den 18 juli att utbjuda leveranserna av dessa på entreprenadauktion till den minst bjudande. Kungörelse härom skulle uppläsas i stadens kyrkor samt införas i Lunds Tidning Nytt och Gammalt.

I augusti samma år gjorde vaktmästare och pedeller en ödmjuk erinran om huruvida inte en framställning skulle kunna göras hos kanslern om att få den dessa personer bestådde beklädnaden i så måtto utökad, »att de hwart fjerde år kunde undfå en ny kapp-räck, »hwilken de hwid sin tjenstgöring wintertid nödvändigt behöfwer».

I januari 1793 hade konsistoriet fått kanslerns medgivande att till akademiens ordinarië vaktkarlar få anskaffa sex stycken kapp-

rockar, om vars förfärdigande räntmästaren fick order att vidtaga nödig anstalt. Längre fram på vårsidan beslöt konsistoriet att låta sy ytterligare ett par kapprockar, »på det hela wagten måtte med sådana wara försedde». 1799 anhöll vaktkarlarna åter om nya kapprockar, eftersom de nu brukade var »gamla och mest förslitna».

De ordinarie vaktkarlarna Sven Jönsson och Lars Hörberg inlämnade i juni 1803 å egna och sina kamraters vägnar en skrifvelse till konsistoriet, vari de framhöll, att den dem 1800 efter förordningen tilldelade vanliga beklädnaden redan nu, trots den omsorgsfullaste vård, befann sig i ett sådant skick, att den knappast längre kunde brukas med någon heder. Orsaken var det dåliga klädet. De anhöllo därför att redan vid årets slut eller senast till nästkommande Caroli dag erhålla nya kläder och att materialet då valdes med tanke på att det skulle kunna hålla ut de stadgade åren. Konsistoriet beviljade utan vidare denna ansökan och lämnade räntmästaren i uppdrag att sörja för denna nya beklädnad av jacka, väst och byxor och tillse, att de blev utförda i »gott, varaktigt och försvarligt grovt kläde». Vederbörligt kostnadsförslag skulle infordras från en pålitlig skräddare och arbetet liksom de närmast föregående gångerna utbjudas på entreprenadauktion. Skräddaren, som åtog sig arbetet, skulle mot borgen genast lyfta två tredjedelar av arbetslönen. Det tycks ha varit hållbarare material till denna utrustning, ty nu förmärks inga klagomål och den nästa stadgade beklädnaden kom först efter den fastställda tidsintervallen samtidigt som hatt och skor. Priserna hade stigit ganska avsevärt de senaste åren och en omgång kläder till en vaktmästare betingade numera 45 rdr b:co, ett par stövlar 6 och ett par skor minst 2.

Beträffande skodonen, som man alltid tillsett, att de blivit sydda av det »varaktigaste godset» och till det billigaste priset, hade sådana tilldelats vaktkarlarna, när de behövt dem. Från 1806

hade utdelningen skett vartannat år men från 1812 blev det varje år. 1821 talas om stövlar med galoscher samt skor till vakten. Av någon anledning hade denna framställt ett önskemål om att få kontanta penningar till fotbeklädnad, vilket konsistoriet tycks ha gått med och åtminstone vissa tider praktiserat. Första gången sådana kontantmedel utdelades syns ha varit 1809.

För åren fram till 1852, då den akademiska jurisdiktionen upphörde, var nu beklädnadsfrågan helt ordnad. I augusti 1840 hade ett par vaktkarlar begärt nya tjänstekappor, men då endast fyra år förgått, sedan de fått sådana och den stadgade tiden för kappbyte var fem år, fick de alltså vänta tills följande år, 1841. Detta år inträffade det märkliga, att den beklädnad vakten senast fått ut och som nu skulle ha ersatts av en ny omgång efter fastställd tidsintervall, befanns vara så väl bibehållen, att konsistoriet beslöt att icke anskaffa några nya kläder detta år.

Akademivaktens beväpnung var densamma som stadsvaktens.

VAKTRUM

Vid ett konsistoriesammanträde i januari 1738 meddelade akademiens rektor, att vakten beklagat sig över »det de ingenstädes hafwa, där de kunna hafwa sitt tillhåll wid förefallande Buller och Oroo samt uppehålla sig de timmar om nätterna, tå intet ropas och tå sträng kiöld är; Proponerar fördenskull hans Magnificense, om ej ett sådant huus kunde byggas sumtu publica, där Wackten om nätterna kunde sig wid tillfälle retirera, tå huuset kunde så inrättas, att Academia Sprutan där kunde tillika förvaras och jämbwähl en arrest Cammare inrättas.» Sedan akademien omsider kommit i besittning av Laurentiuskapellet vid domkyrkan, inreddes under åren 1764 och 1765 i övervåningen utom fäktsal och fäktmästarrum även arrestrum.

I januari 1780 var denna akademiens vaktrumsfråga åter aktuell. På rektors förslag hade konsistoriet beslutat, »att en Cammare skulle hyras åt academie wackten, hwarest den om nätterna kunde samlas». Hyran för den tilltänkta vaktlokalen var 20 dlr smt eller 3 rdr 16 sk. spec. och skulle betalas ur akademiens kassa från den 28 jan. innevarande år till samma datum det nästföljande. Man behöll den endast ett år, ty 1781 blev den Munckska gården ledig, vilken låg på det nuvarande universitetets tomt, och dit flyttade man då med akademivakten. När kanslern i juli 1792 besökte Lund, hade bland annat också frågan om uppförandet av en vaktbod resonerats och man beslöt därvid, att konsistoriet skulle inkomma med ett betänkande och kostnadsförslag i detta ärende. Någon äldre byggnad lämplig för ändamålet fanns inte. Stallmästaregården hade inköpts till lasarett och var alltså ej disponibel. Ett nybygge var nu den enda utvägen, vilket samtidigt kunde tjäna flera ändamål. Man tänkte sig materialhus och vaktbod i bottenvåningen och naturaliekammare i den övre. Byggnadsmaterialet borde vara sten och lämpligast föreföll det att placera det på den munckska tomten näst intill den Botaniska trädgården. Ritningar till byggnaden och kostnadsförslag skulle utarbetas och översändas till akademiens kansler.

Någon nybyggnad för vakten tycks emellertid ej ha blivit av. På våren 1813 vid ett sammanträde mellan stadens och akademiens jurisdiktioner kom från den förra ett erbjudande att till »corps de garde» eller vaktrum gemensamt för akademi- och stadsvakterna övertaga ett rum i stadens arresthus med villkor att akademien skulle med staden halvera utgifterna för anskaffandet och underhållet av nödiga britsar och ljusämnen i denna lokal. Akademien accepterade förslaget och så var vaktrumsfrågan tills vidare ordnad.

VAKTKARLARNAS LÖNEFÖRHÅLLANDEN,
PENSIONER M. M.

Vaktkarlarnas lön var allt annat än god. Med stor sparsamhet kunde de leva fram ett torftigt liv på denna och vid sin bortgång lämnade de efter sig en sörjande änka i fattiga omständigheter. Ingen ömmade särskilt för deras bekymmersamma ställning. Först i mars 1791 gjordes på förslag från rektor anhållan hos kanslern om ett lönetillskott på 2 rdr 16 sk. för år till akademiens tolv vaktkarlar att utgå ur akademiens kassa. Hela årslönen blev då 8 rdr 16 sk. spec. Skälet formuleras såhär: »Hälst deras tjenstgöring igenom den nyare Brand-Inrättningen i någon mån blifwit förökt och de dessutom för den lilla lön de hittills åtnjutit icke skiäligen kunna åläggas bestridandet af de flera nödvändiga göromålen dem åligga.»

Då de ordinarie vaktkarlarna i december 1805 sökte befrielse från »den afgift till Stadens fattiga, hwartill de nu twenne år blifwit taxerade», för att dymedelst förbättra sitt ekonomiska läge, avslogs detta. De hade som skäl anført sina ringa löner och dryga kronoskattutskylder.

Någon ny förbättring i de kontanta lönevillkoren inträdde först 1812. Genom kungl. maj:ts nådiga brev av den 23 sept. detta år fastställdes en ökad dagspenning för akademiens ordinarie vaktkarlar. Från detta års början skulle de för sina dagsverken i akademiens trädgård i stället för tidigare 4 sk. b:o nu erhålla 12 sk. samma mynt. Det var en kraftig höjning och säkert mycket välkommen i de fattiga vaktkarlshemmen. Därefter hörs ingenting av i den vägen förrän 1841, då den sista förbättringen i löneavseende inträdde, innan akademiens jurisdiktion 1852 upphörde.

Hade det varit svårt för vaktkarlarna att under sin tjänstetid dra sig fram på sin lilla lön, blev det givetvis än värre, när de av ålder och skröplighet inte längre kunde uppehålla sin syssla.

Någon pension var inte fastställd för dem. När den gamle Hurfvander begärde avsked ur tjänsten för sin höga ålders skull, slutar han ödmjukt bedjande sin skrivelse med »att han med något skickligt understöd för sin öfriga lifstid måtte förunnas». Man får hoppas, att rektors och konsistoriemedlemmarnas goda hjärta förmodade utverka ett litet gratial åt honom. Men han kunde inte stödja sina önskemål på några förordningar härvidlag.

I oktober 1781 anmälde rektor vid ett konsistoriesammanträde, att ett par av akademiens ordinarie vaktkarlar begärt avsked. En på grund av att han brutit sin ena fot, en annan för »ålderdoms bräcklighet och svag hälsa». De anhöllo nu att få njuta »någon påsyftad förmån». Något senare beviljades avsked åt ytterligare ett par, av vilka den ene tjänstgjort i tjuogoett år. I oktober 1782 förelåg ansökningar från dessa om pension ur akademikassan och befrielse från kronoskatt samt bön om »huswarelse» i de akademiska själabodarna (fattighuset). Spörsmålet överlämnades till räkthemästaren, som i sitt ingivna ämbetsmemorial framhåller följande: »Hwad beträffar kronoskatterna är det för ingen obekant, att de fyra sökandens tillstånd är så utfattigt, att man med godt samvete enligt författningarna kan derutinnan lämna dem befrielse.

Hwad angår de begärdta husrummen uti Siälabodarne har Måns Appalgren redan dertill blifwit hulpen och Måns Pehrsson Lundahl har fått Consistorii löfte, att wid första ledighet blifwa dermed ihågkommen. Den 3:dje Sökanden, Måns Jönsson, har hos mig förklarad sin ansökning således, att han tills vidare icke ber om annat än att jemte frihet från skatterna få löfte att näst efter Måns Pehrsson Lundahl komma uti Siälabodarne, hwilket förmodeligen kunde honom bewiljas, om Eder Magnificense och Consistorium Academicum så behagar.

Beträffande slutligen den af de 3 andra förenämnde wacktkarlarnarne begärde pensionen af Academiska Cassan äger Consistorium Academicum icke i allmänhet någon rättighet till dylika pensio-

ners utdelande och det aldraminst, när pensionaireernes antal skulle ökas ända till och med fyra; en af Academiens förafskedade wacktkarlar har allaredan högwederbörligt tillstånd till årlig pensions erhållande och trenne af de Sökande skulle kunna med det fog föreslås till samma förmån nembl:n Måns Pehrsson Lundahl, Måns Appelgren och Pehr Öhrling såsom utfattige, och af hwilka den sistnämnde i 18 års tid warit Academie wacktkarl samt de tvenne förstnämnde ännu längre, alla med den trohet och waksamhet, som wederbordt; hwartill kommer, att Måns Lundahl och Måns Appelgren i anseende till deras högst torftiga och bräckliga tillstånd äro wärdige allas medlidande, äfwen under det samma, att de äro uti Siälaboderne. Det underställes derföre Eder Magnificens och Consistorii öfwerläggning, på hwilket bästa sätt dessa Sökander skulle kunna hielpas, antingen förmedelst de förekommande mycket bewekande orsaker Consistorium skulle kunna bewilja dem det begärdta understöd, utan att man behöfde beswära Hans Höggrefl:e Ecc. Illustrissimo Cansellario med någon underställning derom eller det kunde synas nödigt, att hos högbemälte Herre Consistorium Academicum en gång för alla ödmjukast anhålla om tillstånd till att utdela sådana gratialer, hwilka icke finge öfwerstiga 8 RD:r 16 sk. Spec. årligen. Det är åtminstone wisst, att denna årliga utgift icke skulle wara Academiska Cassan till någon synnerlig gravation, och att derigenom förorsakades någon upmuntran för Academiens wacktkarlar att längre tid uthärda med deras syssla, som understundom kan wara nog så beswärlig.»

Med utgång från detta memorial beviljade konsistoriet ansökningarna om skattefrihet och bostad i själabodarna och beslöt att vad pensionerna angick hos kanslern anhålla om deras utbetalande nu och för framtiden i dessa fall.

Kanslerns svar av den 31 dec. 1782 var inte av uppmuntrande art för de sökande. Han kunde inte godkänna konsistorii förslag om 8 rdr spec. pension, »men på det likwäl Academiens wacktkar-

lar, sedan de för ålder och bräcklighet icke vidare kunna uti Academiens tjänst bibehållas och qwarblifwa, måge icke dess mindre hafwa att hugna sig af något understöd till deras uppehälle, så pröfwar Hans Exc. för godt det nu till 2 högst 3 sådane afskiedade wacktkarlar, hwilkas giorde nyttiga tjänst och torftiga wilkor förtjena det mesta afseendet få årligen tilldelas ett Gratial af 1 RD:r 32 sk. Specie för hwarthera, samt sådant i Räkenskaperna bland Extra ordinarie utgifter uptagas».

I ett konsistorieprotokoll av den 24 febr. 1824 heter det, att akademiens ordinarie vaktkarl Jöns Nilsson får begärt avsked och får behålla uniformskappan och stövlarna efter en tjänstgöring på tjugosju år och som han under denna tid »till Consistorii nöje fullgjort sina skyldigheter som Academivaktkarl, beviljades honom äfwen rätt till åtnjutande af den Pension, som i Staten är anslagen åt gamla afskiedade och arbetsoförmögna vaktkarlar».

Vid ett konsistoriesammanträde den 1 nov. 1786 hävdade professor Abr. Stobaeus, att så snart en ordinarie akademivaktkarl tog avsked från sin syssla, skulle han också taga avsked från den akademiska jurisdiktionen, »som annars skulle komma att ökas med en stor del onyttiga ledamöter».

När avgångne vaktkarlen Hans Malmberg i december 1800 ansökte om ett av de för vaktkarlarna avsedda gratialen, fick han besked om att bli ihågkommen, så snart något blev ledigt. Men när en annan i januari 1840 anhåller om understöd för sig och sin hustru till huslega och mera annat, fick han konsistoriets avslag.

Vid avgången ur vaktkarlssysslan var det vanligt, att man anhöll om att få behålla den under sista tiden brukade kapprocken, ibland också stövlarna, vilket i allmänhet beviljades, om den sökande varit i tjänst länge nog. När Sven Jönsson i juli 1811 inlämnade en sådan ansökan, skriver han: »att som för andra afskiedade vaktkarlar varit öfligt». Ett fall med avslag relateras i ett konsistorieprotokoll av den 30 sept. 1826, där man läser, att

ord. vaktkarlen Per Olsson ansöker om avsked, som bifölls, med tillåtelse att »så wida han tjent Academien i 2 år få behålla sin af Academien erhållna beklädnad, utom kapprocken, som lemnas; men tillåtelse för honom att qvarstå på Academiens mantalslängd, fann Academien icke skäl att bifalla». Professor Ahlman ansåg emellertid, att han också skulle avstå från beklädnaden, om han inte tjänat akademien i fulla tre år.

Ibland hände det, att en vaktmästare- eller vaktkarlsänka ansökte om nådeårshjälp för sig och sina barn. Så gjorde 1771 änkan Johanna Ulriksdotter Hurfvander, som också beviljades ett nådår, fast hon var känd för fylleri och oskickligt leverne, men medlen lämnades i händerna på hennes förmyndare, stolmakaren Olof Löfgren, för att de skulle komma till sin avsedda användning. Hurfvanders efterträdare tillfrågades också av konsistoriet, hur han ställde sig till änkan Hurfvanders ansökan. Han framhöll härvid bland annat, att maken lämnat efter sig ansenlig egendom och att han själv mycket väl genast behövde tillträda den lön, som är anslagen till sysslan. Vid konsistoriets sammanträde den 12 nov. 1803 fick vaktkarlsänkan Bengta Olsdotter den nåden att få upp-bära och »tillgodo njuta så väl detta som sistlidne qvartal af hennes afl: mans ord: vaktkarlslön för innevarande år till lindring i hennes torftiga villkor och utväg för kronoskattens betalande».

VAKTKARLARNAS UPPGIFTER UTOM NATT- VAKTEN OCH DAGSVERKEN

Vaktkarlarnas uppgifter utom de fastställda nattvakterna och dagsverkena i Botaniska trädgården och plantagen kunde vara av flerahanda slag. Så framställde vid ett konsistoriesammanträde den 16 jan. 1773 rektor den frågan, »huruvida Academie vaktkarlarna böra utan arfwode hålla wackt för den, som i civil arrest kan

blifwa inmanat». Juris professorn Colling fick i uppdrag att utreda detta spörsmål. Han kom till det resultatet, att i sådan arrest skulle den inmanande erlægga alla utgifter och akademiens kassa ej härvid graveras. Vid kriminell arrest war det vaktkarlarnas skyldighet att hålla vakt, »hwarföre the njuta Lön och häller för en slik wackthållning ieke böra wänta betalning af Academiens Cassa».

Från den 14 okt. 1774 till in på följande år hade vaktkarlarna blivit ålagda att hålla bevakning över professor Stobæus lösa och fasta egendom. I början av det nya året hade de framställt en anhållan om att »dem för den förflutna tiden ej allenast något wisst om dygnet för deras möda måtte bestås utan ock deras kostnad, som de på ljus måst använda, them ärsättas». Konsistoriet ansåg det betänkligt att låta akademiens kassa betala sådan vakthållning och hänvisade de sökande till akademiens utsökningsämbete, »som lærer tillse huruwida dessa något arfwode therföre antingen af debitores eller creditores egendom framdeles lagligen bewiljas kan».

En majdag omkring 1800 hade det varit stormiga uppträden vid snickare Sven Otterströms gård med utslagna fönsterrutor och annan skadegörelse. Akademien hade därför sörjt för extra vakt där, för vilken extra tjänstgöring av vaktkarlarna rektor hade föreslagit ett särskilt arvode. Hädanefter skulle sådan extra vakt utföras av akademiens extra vaktkarlar mot ett arvode av 8 sk. b:co.

1785 hade vaktkarlarna i fyrtyotvå dygn hållit vakt över en för stöld anklagad piga, »hwarigenom the skolat försummat att med arbete skaffa sig någon förtjenst till deras underhåll» och anhöllo fördenskull nu, att »Consistorium Academicum för thetta beswär wille tilldela dem någon ersättning». De nio vaktkarlar, som 1813 hållit vakt över studenten Ullström från Uppsala fick 16 sk. b:co om dagen, den då vanliga dagsverkslönen.

Av annat tillfälligt slag var sådant arbete som »hafda Beswär

och uppässning till wärckställande af nödiga anstalter», då illuminationen den 23 nov. 1778 anställdes på observatoriet med anledning av Hans Kungl. Höghet kronprinsens födelsedag. En annan gång hade sex stycken fått bära in huggen sten från Lundagård i akademiens källare, dock mot särskild ersättning. 1826 honorerades ett par vaktkarlar för biträde vid en lantmåteriförrättning i Tornalyckan. Av ganska skiftande art har deras uppdrag utom vakthållningen varit. Ibland har de skurat golv, ibland sågat ved.

Av de extra vaktkarlarna eller de så kallade försvarskarlarna var de flesta bosatta på landet. En förteckning över dessa från den 29 juli 1783 upptar platser som St. Harrie, Svalöv, Strö, Revinge, Nevishög o. s. v. Enligt kungl. brev av den 12 april 1746 skulle de erlägga skatt vid den akademiska jurisdiktionen. Rörande deras hemvist och antagande finns ett den 6 mars 1788 av professor A. J. Retzius upprättat memorial av följande innehåll:

»För det närvarande äro allenast fyra Extra waktkarlar skrifna på Academiska mantals Längden neml:n Mattis Mårtensson, Jöns Pehrsson, Pehr Pehrsson och Lars Johansson, af dessa bo de tre på landet och den 4:de här uti staden.

Rätteligen bör wäl ingen som till Extra waktkarl är antagen eller kommer att antagas bo utom Stadens gebiet, men till dess man kunnat få antalet fullt, torde det kunna tålas, att en och annan, som man wore säker om fullgör sina skyldigheter, må niuta denna frihet.

Mattis Mårtensson och Jöns Pehrsson har jag än icke fått tala wid, så att jag icke wet huruwida de äro sinnade under denna titel qwarblifwa, men Pehr Pehrsson och Lars Johansson åstunda begge att som Extra waktkarlar stå qwar. Begge äro ock i den ålder och vigeur, at de dertill äro tjenlige. En ung och rask dreng, Sven Andersson benämd, har ock anmält sig att såsom Extra waktkarl blifwa intagen och jag twiflar icke, att ju flera efter hand anmäla sig, så fort det kan hinna blifwa bekant, att de få åtniuta de

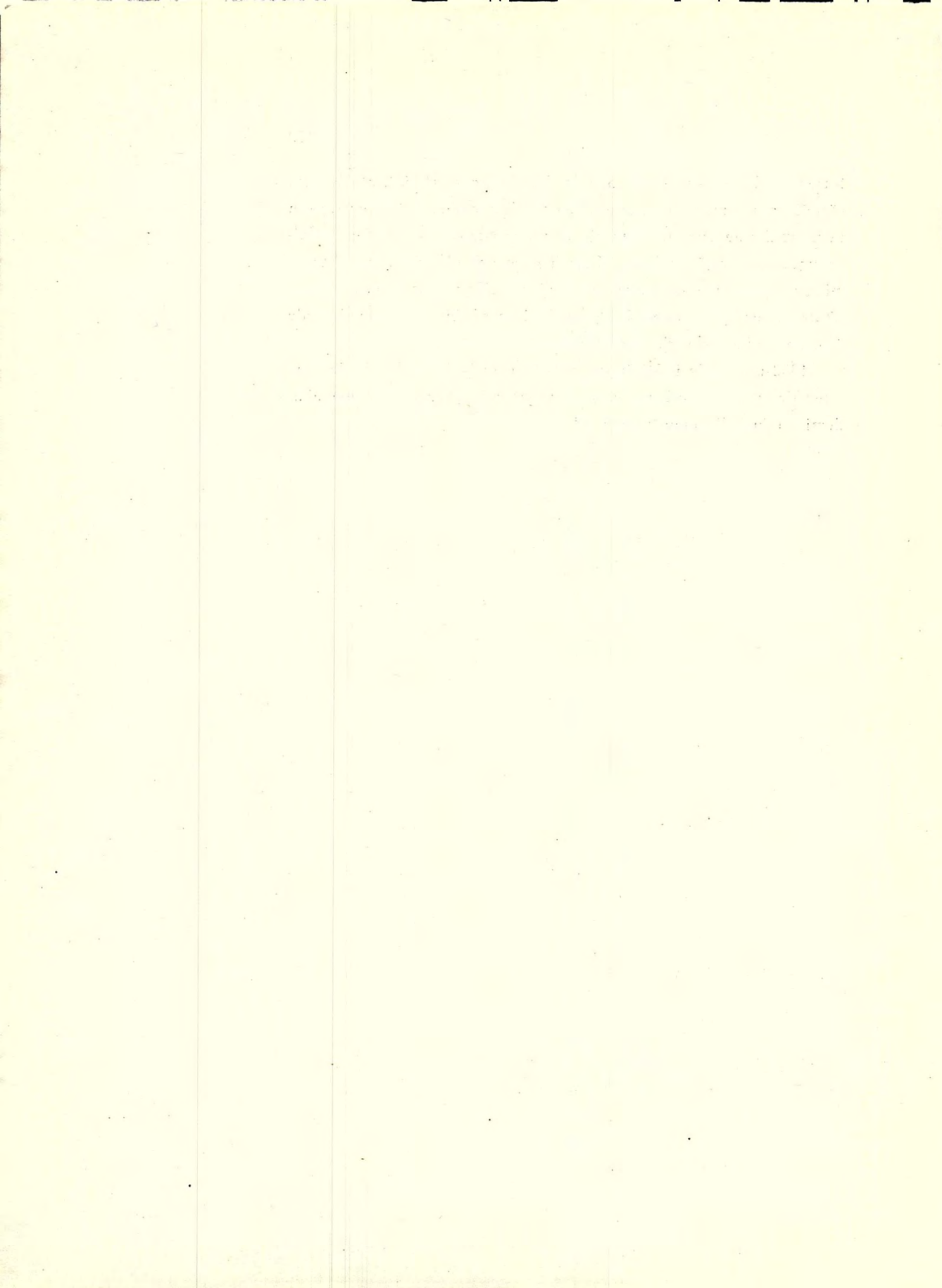
af Hans Excellence Illustrissimo Cancellario uti Brefwet af den 12 Februarii innewarande år förunta förmåner.

Till min rättelse får jag utbedja mig af Eder Magnificence och Consistorium Academicum gunstig föreskrift, huru med deras antagande bör förhållas, kanhända det icke wore olämpligt, om de som till Extra waktkarlar åstunda antagas anmäla sig hos Præfectus Horti, som då har att tillse, om de till det dem åliggande arbete äro tjenlige och icke så åldrige, att de när ordinarie waktkarlars vacancer existerar, efter sannolikhet blifwa för gamla, äfwen underätta sig om deras frägd, at de icke äro sådane personer, som i otid förlupit sin tjenst med mera och härom till Rector och Consistorium aflemna sin berättelse; finner Rector och Consistorium då ingenting, som hindrar antagandet, så lærer en sådan karl för Rector och Consistorium böra presenteras och undfå till sin säkerhet utdrag ur Protokollet eller och en antagningssedel af Historiæ Naturalis Professoren, på hwilken Academiens Rector tecknar Consistorii Academici approbation, hwilken sedel, sedan den af Academiens Cammererare är antecknad i Academiens mantals Längd, äfwen påskrifwes att den är annoterad. Dock på det att sådant Protokolls utdrag eller antagningssedel icke af någon på landet eller till landet flyttande, förutwarande Extra waktkarl må kunna missbrukas och han sedan han uphördt att fullgiöra de en Extra waktkarl åliggande skyldigheter, dymedelst må kunna wid skattskrifningar dermed bedraga, hemställes om icke den mening uti Protokollsutdraget eller antagningssedeln bör inflyta, att för en utom staden boende den icke länder till frihet för personelle skatter, utan för det år, den af Historiæ Naturalis Professoren är påskrifwen, hwilken påskrift bör skie hwart år wid den tiden de fullgiordt sina dagswerken.

Jag är wäl okunnig om de på Landet boende Extra waktkarlar hittills fått någon antagnings Sedel eller ProtoColls utdrag, som tjent dem till Bewis wid skattskrifningar på Landet; men som jag

förmodar, att sådant skedt och det kunde wara möjligt, att de som rätteligen nu mera äro under Kungl. Academiens försvar, nyttia dem att dermed undandraga sig Kronans skatter, hemställes wörd-sammeligen, om icke Eder Magnificence och Consistorium Academicum finner nödigt wara, att årligen gifwa Konungens Befallningshafwande i Länet tillkänna, hwilka af de på Landet boende äro, som niuta Kongl. Academiens försvar.»

1852 upphörde indelningen i tvenne jurisdiktioner. Staden tog efter detta helt hand om rättsväsendet och därmed var den akademiska jurisdiktionens saga all.

ÅTGÄRDER VID FARSOTER

VAKTFÖRORDNINGAR MOT PESTEN 1712

Då man behandlar vakthållningen i Lund genom tiderna bör man ej försumma att även taga med ett avsnitt, där man behandlar stadens och akademiens försiktighetsåtgärder, när far-soter hotade staden och dess invånare. Då trädde en funktion i verksamhet, som närmast kan jämföras med vår hälsovårdspolis. Sådana omständigheter inträffade 1712 och halvtannat århundrade senare, på 1850-talet. I båda fallen gällde det att vidtaga skydds-åtgärder mot pestsjukdomens hemska spöke. För en modern tid kan måhända dessa åtgärder i flera fall förefalla tafatta och ibland kanske rent av löjliga, men säkert torde vara, att man brukade alla då tillgängliga medel i sådana fall. Man måste se händelser och förhållanden under sin egen tids synvinkel.

Redan i augusti 1710 hade pesten börjat härja i Stockholm, där den till fram i februari 1711 hade krävt inemot 20.000 döds-offer. I slutet av år 1710 bröt den från Blekinge in i nordöstra Skåne och spred sig i Villands härad. På våren 1711 hade den nått landskapets nordvästra delar. Följande år uppträdde den i Malmö, Ystad och Lund. I Malmö dukade omkring 1.200 personer under för den hemska sjukdomen och i Ystad nära ett halvt tusental. I slutet av augusti nådde pesten Lund. Redan långt tidigare — i slutet av år 1710 — hade man emellertid här vidtagit nödiga försiktighetsåtgärder för att möta faran. Akademien hade givit order till alla sina underlydande, att de dagligen skulle ombesörja

en noggrann rengöring såväl i sina gårdar och hus som på sina gatutomter och bortföra all orenlighet. En daglig inspektion sörjde för kontrollen över att detta verkligen blev gjort och stränga straff ålades den försumlige. Stadens jurisdiktion utfärdade liknande bestämmelser. Men det gällde inte bara att hindra farsoten att få fäste i staden. Man måste också vara beredd på att kunna vårda de sjuka och ordna begravningsplatser åt de döda, om det skulle bli så olyckligt, att pesten skulle komma att härja i staden. Det var den tiden ont om fältskärer eller läkare här och ännu större var bristen på penningar till inköp av medicin. Visserligen sökte man genom insamling skaffa ihop en summa för ändamålet, men endast få hade något att ge.

I mars 1711 uppmanades stadens borgerskap ånyo att noga efterleva förordningarna angående pesten. I synnerhet förmanades de till »gudsfruktan och flitigt rökande i sina hus» samt att avliva alla svin, som fanns inom stadens hägnad. Vid stadsportharna utsattes vakter för att hindra insläpp av alla, som inte kunde förete pass, vilka visade, att innehavaren kom från en pestfri ort. Fyra dagars fängelse drabbade utan förskoning den vaktkarl, som härvidlag inte hade noggrann uppsikt.

Alltmera närmade sig pestfaran. Den 23 aug. 1711 utstakades begravningsplatser utanför vallarna, där man skulle jorda pestens offer, om den hemska sjukdomen skulle så allvarligt komma att hemsöka staden. Fyra pesthus skulle iordningställas och därtill föreslogs ett hus vid Norretull, Truls Olssons hus vid Klostret vid Västertull, Knut »Skräddares» hus bakom hospitalet nere vid Södertull samt sekreterare Kråkas hus. Även sjukvårdare, likbärare och vakter utsågos. Några dagar senare beslöt magistraten att enligt order uppmura en rökstuga. Denna skulle uppföras på torget och till byggnadsmaterial anvisades den på rådhusomtens liggande söndriga stenen, som fanns kvar efter det för någon tid sedan avbrända rådhuset.

Den ordinarie vakthållningen var ej sällan utsatt för klander och borgarna blev nu allvarsamt ålagda att »i dessa svåra tider ej skicka annat än dugligt och förståndigt manskap till vakten och inga pojkar eller flickor», som tydligen inträffade i vanliga fall. Man skulle vara mycket noga med att inga obehöriga sluppo in i staden och över renhållningen skulle hållas noga uppsikt, en uppmaning som mer än väl behövdes men i vanliga tider så gott som helt försumrades.

Pestfaran gav i oktober upphov till nya åtgärder. Rökstugan på torget hade ännu inte blivit uppförd, varför man lämnade i uppdrag åt rådman Leverentz att omedelbart draga försorg härom och för densamma inköpa vad som kunde behövas. Som material för själva rökningen använde man bland annat enris, kork och svavel. En person vid namn Knipling tillsattes som uppassare vid denna ugn. Även vid Norreport skulle en liknande rökbod uppföras. En annan rådman, Ove Persson, fick sig ålagt att sörja för denna. Sjukvårdare och likbärare skulle magistraten i samband med akademiska konsistoriet utse. Och om vissa pestkyrkogårdar skulle man rådgöra med stadens prästerskap. De tidigare nämnda tilltänkta begravningsplatserna utanför stadens hank och stör tycks ej ha blivit iordningställda.

Så förgick en tid med relativt lugn. Faran och oron för den annalkande farsoten syns ha dämpats något. Men fram på sommaren 1712 börjar det åter se hotande ut. I juni härjade pesten svårt i Stora Harrie och den 14 i denna månad var stadens fäder åter församlade för att överlägga om vilka anstalter man måste vidtaga. Viktigast var givetvis, att man nogsamman gav akt på att inga personer från pestsmittade orter släpptes genom stadens portar. När någon blev sjuk, sattes genast vakt vid huset, där den sjuke var inhyst, och hölls kvar, tills det blivit utrett, huruvida det var pesten eller någon mindre farlig sjukdom, som graserade. Dog någon under denna tid, skulle den omedelbart begravas och något gravöl

fick man på inga villkor fira den dödes hädanfärd med. Vid tullbommarna, där hittills stått två vakter, placerades nu ytterligare en och bommarna försågos med låsar. Inga släpptes in, som visade pass från pestsmittad ort och några från Ystad, som kommit hit, utvisades genast från staden. De av stadens invånare, som hyste några främmande personer, vilkas pass ej var påskrivna av vakten, var hemfallna till 40 markers böter. I dessa svåra tider visade stadens fäder inget förbarmande.

En av de sista dagarna i augusti dog helt hastigt en kvinnsperson och man misstänkte starkt, att hon dött i den fruktade farsoten. Genast beordrade magistraten de fyra kvinnor, som skulle tjänstgöra som sjukvakter, att träda i funktion liksom likbärare och dödgravare för eventuella pestoffer. Läkare var inte så enkelt att skaffa. De två, som bodde i staden, Johan Sommer och Christian Brunckman, hade man ej riktigt förtroende för, varför man ville försäkra sig om ytterligare ett par. Till slut lyckades man få en fältskär Magnus Scharf från Östgöta regemente samt en vid namn Ove Leopold d. y., »som skulle förstå konsten och visat vackra prof därpå».

Medikamenter till de fattige uttogs från stadens apotek. Men när man en av de första dagarna i november 1712 återkom för att hämta mera sådana, ville apotekare Kehler ej lämna ut några, innan han blivit gottgjord för vad han redan levererat. Magistraten försäkrade emellertid, att staden skulle ansvara för vad, som utlämnades till de sjuka i detta svåra nödläge.

Allt umgänge på gatorna människor emellan var redan förbjudet liksom allt onödigt närmande mellan människor överhuvud taget. Den 3 sept. 1712 utfärdade stadens fäder ytterligare en förordning dikterad av försiktighetskäl. Den bestämde, att på alla dörrar till de »suspecte» husen skulle ritas stora vita kors till varning för alla att närma sig detta hus.

Det var ej lätt att få betjäning till de sjukas vård och de

dödas begravning, när några av de därtill redan förordnade drabbades av sjukdomen och dog. Inom vissa samhälls- och yrkesgrupper var man visserligen mån om att hjälpa sina medbröder i sjukdomen och vid dödsfall med begravningen. Så tillkännagav t. ex. skomakareskrået den 10 aug. 1712, att de ville bortbära sina döda ämbetsbröder, så länge någon mästare eller gesäll levde kvar. Detta beviljades också av magistraten, om de utsedda sjukvaktarna och likbärarna nogtsamt följde utfärdade förordningar.

De året förut bestämda begravningsplatserna utanför stadens vallar tycks aldrig ha tagits i bruk. De pestdöda jordades på därtill utsedde kyrkogårdar inom stadens gränser, där numera ingen kyrka fanns och som lågo mera avsides. Dessa var S:t Måns' i västra delen av staden och Fru Magle kyrkogård belägen mellan St. och L:a Magle Kyrkogator i stadens östra del. Det visade sig emellertid, att vägen till den förra vissa tider genom sumpighet var fullständigt ofarbar, varför magistraten tillät, att man använde norra delen av domkyrkogården intill akademimuren vid Lunda-gård, där det var god plats och ingen allfarväg drog förbi.

Den dödes anhöriga skulle själva sörja för att den döde blev lagd i sin kista och denna satt utanför dörren till det besmittade huset. Här skulle likbärarna avhämta den, sedan de därtill fått order av den magistratsperson, som hade pestväsendet omhand. Fanns ingen i huset, som kunde sörja för att liket kom i sin kista och denna blev utsatt som förordnat var, skulle detta ordnas av härtill utsedda biträden.

De av magistraten utsedda likbärarna blev snart nog utsatta för en viss sidovörnad från allmänhetens sida, märkligt nog i dessa farofyllda tider. Man gav dem förklenande vedermälen som »lejeknektar» och liknande, vilket gjorde, att ingen ville behålla eller åtaga sig denna syssla. Staden beställde då en likvagn för transport av de döda till graven. Men en kusk till denna var lika svårt att få. Det lyckades dock till sist genom löfte om skattefrihet

för ett par år framåt. Med denna vagn skulle så följa ett par man, som skulle vara behjälpliga med transporten och begravningen. Att uppbringa sådana bland vanligt hyggligt folk visade sig vara minst lika besvärligt. De ville, förklarade de, hellre skjutas än åta sig något sådant. Magistraten grep då till den utvägen att för detta ändamål taga lösdrivare och sådana, som ej fyllt sina skatteplikter. Även dessa blev emellertid besvärliga att hålla reda på och kunde till sist ej klaras på annat sätt än att man lät sätta vakt över dem. Dessa begravningshjälpredor inkvarterades i ett hus, som ställdes under bevakning. När dödgrävarna skulle ut på sina förrättningar, åtföljdes de av vakten, som sålunda ständigt hade dem under ögonen. För övrigt upprepades ideligen för stadens invånare de givna förordningarna mot pestens bekämpande och stränga böter drabbade de försumliga, t. ex. ända till 50 dlr knt för den, som ej rapporterade ett inträffat sjukdomsfall.

Då pesten väl trängt inom stadens vallar, smög sig det hemska spöket från hus till hus. Härtill kom brist på livsmedel och bränsle. Till det senare bekymrade läget tycks en i slutet av oktober 1712 hitkommenderad militärstyrka på tjugoen man ur Östgöta regemente i viss mån ha bidragit. Den kom hit för att bistå med vakt-hållningen, då stadens eget vaktmanskap genom sjukdomen decimerats. Stadens borgare klagade emellertid hos guvernören i Malmö över att det hitkommenderade manskapet i sin energiska vakt-hållning även hindrade bönderna från att hitforsla livsmedel och bränsle. Denna vaktstyrka låg kvar i Lund långt in i januari följande år till invånarnas stora förtret.

Under de tre månader — september—november 1712 — som pesten härjade i Lund, krävde den 136 dödsoffer enligt en bevarad lista över de i sjukdomen avlidna.

I februari 1713 ansågs pestfaran helt vara undanröjd och då verkställdes den sista storstädningen efter farsoten. Fältskären Scharf fick då order att med två medhjälpare låta röka och tvätta

husen, uppbränna sänghalmen och över huvud företaga allt det, som nu kunde krävas för att fördriva smittan.

PESTFARAN 1850

Halvtannat århundrade efter de ovan relaterade pesthärjningarna i Lund närmade sig åter den hemska farsoten vårt land. Inför den annalkande faran lät man överallt i hela landet utfärda skyddsförordningar och restriktiva bestämmelser. För Lunds vidkommande kungjorde stadens och akademiens jurisdiktioner den 12 aug. 1850, att omogen eller skämd frukt inte fick saluföras. Liksom förra gången inskräpades nödvändigheten av noggrann renhållning och stadens invånare »förständigades att vid vite af 1 R:dr 23 sk. B:co hafva gator, serdeles rännstenar, hvarannan dag rensopade samt att sorgfälligt låta bortföra gödsel och annan orenlighet på gårdar och tomter». Säkert dröjde man inte med att verkställa de påbjudna åtgärderna, sedan man i sista spalten av Skånska Correspondenten för den 10 aug. på kvällen läst följande sensationella P. S.: »Efter underrättelse från Malmö har därstädes i går åter en person insjuknat och dött, efter många tecken att döma av Asiatisk Cholera; till och med den svartblå färgen och kramp inställde sig. Vi få således göra oss beredda på det värsta.»

Stadens sundhetsnämnd utfärdade den 21 aug. ett reglemente för bevakningen mot farsoten. Bestämmelserna däri kom att beröra praktiskt taget hela staden Lunds befolkning, åtminstone av mankön. Den första paragrafen i detta bevakningsreglemente var av följande lydelse:

»Stadens husägare, borgare, näringsidkare, ämbets- och tjänstemän tillförbindas att den för samhällets skyddande mot kolerafarsoten nödig befunna vakthållning personligen eller i händelse af laga förfall genom sådant ombud, som af Sundhetsnämndens vid

vaktombyte närvarande ledamöter godkännes, bestrida; skolande vid stadens Södra infart 32 personer varje dygn, af hvilka 8 ombytas hvar 6:te timma, denna bevakning utföra.

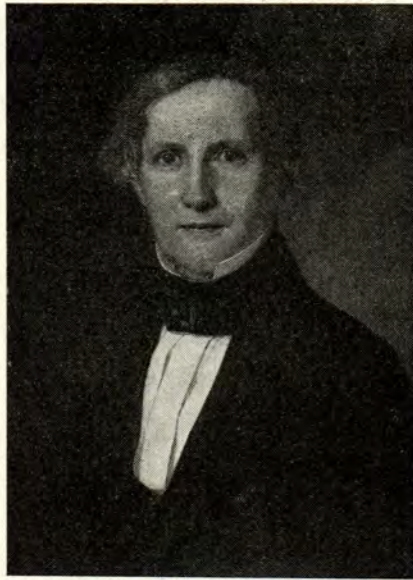
Till bevakningspersonalens betjäning böra alltid tvänne vaktkarlar vara uppbudade.»

Det var från Malmöhållet som den hemska faran närmast hotade. Där hade den gripit omkring sig i oroväckande hög grad. Till att börja med inställdes all diligenstrafik mellan de båda städerna. Vidare inrättades omedelbart två vaktstugor, en vid Söder och en vid Norrtull. Utanför den sistnämnda apterades en gård till provisoriskt gästgiveri till de resandes bekvämlighet, som förpassades genom staden. Trettio alnar utanför Södertull avstängdes vägen med en bom, där vaktpersonal posterade och mottog de vägfärande. Här släpptes endast de igenom, som med intyg från hemsocknens pastor kunde bevisa, att de de tio senaste dagarna vistats på smittfri ort. Kunde sådant ej företes, fördes den resande under vakteskort genom staden till Norrtull och avlämnades till tjänstepersonalen där för vidare befordran. Varje halvtimme företogs sådan transport under eskort.

Envar som inpasserade skulle i likhet med vad som sker i militära farleder antecknas i en särskild vaktbok, som mestadels fördes av posteringens chef. Här antecknades de ankommandes namn, yrke, hemvist och tjänsteställning, tiden för ut- och inpasserandet, om vederbörligt friskbetyg medfördes eller ej o. s. v. För kontrollens skull fördes en sådan journal vid båda tullarna. En bevarad sådan »vaktbok» omfattande tiden 27 aug. till 28 okt. 1850 — nu i kriminalpolisens arkiv — visar, hur omsorgsfullt de fördes. Här finner man också namnen på vaktchefen och medlemmarna i posteringen, tiderna för vaktombytena, eventuella visitationer av Sundhetsnämndens ledamöter eller utskickade avdelade poster för bevakning av stadsgränsen m. m.

Pestfall inrapporterades från skilda håll i Skåne och man bör-

Bild 48. Professor Joh. Gustaf Ek,
f. 1808, d. 1862, chef för pest-
vakten 1850.

jade förstå, att det var verklig fara å färde och alla försiktighetsmått av nöden. I Lund började anmärkningar framställas mot det utfärdade vaktreglementet med dess kuriösa bestämmelser om att passeringskontroll endast skulle iakttagas vid infartsvägarna i söder och norr. Då ryckte den kände latinaren professor Johan Gustaf Ek in och tycks ha tagit i ordentligt med hårdhandskarna, bild 48. Inom loppet av en vecka utfärdades ett nytt reglemente med betydligt strängare förhållningsregler.

Vakt skulle enligt detta hållas vid alla fyra tullarna, i söder vid tullhuset, på väster hos smeden Lindgren, i norr hos bryggare Rosenqvist och på öster hos arbetskarlen Anders Jönsson. Likaledes infördes också en betydligt noggrannare organiserad vakthållning. En vaktchef valdes av sockenstämman till att ha överinseendet över det hela. Under sig hade han fyra stationschefer, som bland sin personal utsåg en vaktförman. Dennes speciella åliggande var att föra journalen, granska och utfärda passersedlar och överhuvud svara för stationens skötsel och personalens vaktgång.

Patrulleringarna vid östra och västra sidorna om
 vägen hafva blifvit skiftesvis verkställda af Pa-
 storerna Morin och Åkerman samt Studerandena
 Quchterlony och Lundgren.
 d. 29 Aug. kl. 4—10 e. m.
 Vaktpersonalen utgjordes af
 Conrector Witt, vaktförman.
 Magister Blomstrand.
 Handlanden C. Isberg.
 Studeranden Fischerström (som uteblef.)
 Studeranden Flodman
 Kopparslagare Jönsson
 Arbetskarlen Jeppa Jönsson.

Bild 49. Utdrag^{ur} pestvaktens dagbok 1850.

Texten lyder:

Patrulleringen vid östra och västra sidorna om vägen hafva blifvit skiftesvis verkställda af Pastorerna Morin och Åkerman samt studerandena Quchterlony och Lundgren.

d. 29 Aug. kl. 4—10 e. m.

Vaktpersonalen utgjordes af

Conrector Witt, vaktförman.

Magister Blomstrand.

Handlanden C. Isberg.

Studeranden Fischerström (som uteblef.)

Studeranden Flodman.

Kopparslagare Jönsson.

Arbetskarlen Jeppa Jönsson.

Målarelärlingen Jeppson, som ankommit hit i eft. m. kl. 2 i ändamål att besöka snickare-
mästare Malmström, men icke medförde sundhetsbevis från Trelleborg, derifrån han upp-
gifver sig hafva kommit, afgick härifrån åter kl. half fem, för att anskaffa bevis på tiden,
då han första gången utgick från Trelleborg, på det man må utröna genom detsamma,
huruvida han under tiden kan hafva besökt Malmö.

Kl. 5 inpasserade åboen Jöns Persson från Tottarp, medförande Sundhetsbetyg från
Ordföranden i Tottarps sockens sunhetsnämnd.

Kl. 6 afgick arbetskarlen Jöns Hansson mot Klågerup, efter erhållet betyg om tiden
för afgången.

Mälare lärtungen Jansson, som aukommil här
i aft. m. kl. 2 i ändamål att besöka sjukare,
mästare Malmström, men icke medförde sjukhete,
bevis från Trelleborg, dervifrån han uppvisade
sin besöks kornut, afsjöl hänsför till
kl. 6 half fem, för att uppräffa bevis på tiden,
då han förde gången utgåh från Trelleborg,
på det man om uträns genom det samma, kunde
vide han under tiden kan hafva besökt Malms.
kl. 5 insprände aboen Jönas Persson från
Tollarp, medförande sjukhete belegg från Dordföränd
; Tollarps sjukhus sjukhete mämnd.
kl. 6 afsjöl arbetarkarlen Jönas Hansson med alla
görop, efter erhållet belegg om tiden för af-
gången.
Stationen besöktes kl. 6 af Vaktchefen. - ett utdrag
af den Vester gjord förfrågan, upprepat föreskriften om
idelig patrullering. - Sedan nu ett par personer blifvit
i Quarantaine intagne blir nödigt att Stations-Cheferna
postera handräckningskarlen något i Öster om Quarantaines-
huset med tillsägelse att icke inlåta sig i samtal
utan på afstånd med Vaktenskan och allsicke med dem, som
ligga i quarantaine.
Joh. Gust. Ek.

Bild 50. Fortsättning av utdraget från föregående sida.

Stationen besöktes kl. 6 af Vaktchefen. Med anledning af från Vester gjord förfrågan, upprepas föreskriften om idelig patrullering. Sedan nu ett par personer blifvit i Quarantaine intagne, blir nödigt att Stations-Cheferna postera handräckningskarlen något i Öster om Quarantaines-huset med tillsägelse att icke inlåta sig i samtal utan på afstånd med Vaktenskan och allsicke med dem, som ligga i quarantaine.

Joh. Gust. Ek

I det nya reglementet var också infört bestämmelser om bötesstraff för eventuella förseelser. Så kostade det t. ex. vederbörande 20 rdr b:co att med våld tränga in i staden. Smög sig någon in på bivägar eller gångstigar eller över huvud taget påträffades i staden utan legitimation var han hemfallen till böter på 6 rdr 32 sk. Samma bötessumma utdömdes för husägare eller hyresvärd, som hyste sådana personer. För den på vakt kommenderade personalen gällde följande paragraf:

»Bevakningsskyldig, som icke senast 15 minuter efter utsatt klockslag är vid stationen tillstädes, böte 1 Rdr 16 Sk. B:co; den som, ehuru budad, helt och hållet utebliver, böte 3 Rdr 16 Sk. B:co. Bot samma vare för öfvergifvande af vaktstationen före aflösnings-tiden samt för olydnad mot vaktchef, stationschef eller vaktförman.»

Böterna skulle enligt reglementet fördelas lika mellan allmänne åklagaren och stadens sjukvårdsanstalter.

Klockan 4 på morgonen den 27 aug. 1850 trädde den första vaktpersonalen i funktion. Den bestod av studeranden Nordeman som vaktförman, som under sig hade murare Ohlgren, skraddare N. Brock, Pehr Olsson och arbetskarlen Göran Larsson. Klockan 9 på förmiddagen visiterades stationen av vaktchefen, som détache-rade murare Ohlgren att patrullera på Västervall till halvvägs mot Klosterkyrkan och skraddaren Brock på Södervall till halvvägs mot Mårtensstull. Då man fortsätter att studera den gamla vaktjournalen, läser man namnen på de olika vaktförmännen och det i pass fungerande vaktmanskapet, ordinarie eller ställföreträdare.

Den 28 aug. har professor Ek i journalen nedskrivit följande anteckning:

»Till iakttagande och såsom förtydligande av § 3 i reglementet varder härmed föreskrivet, att utom anteckningen i Journalen, när resande från Malmö anländer, passesedel bör lämnas, som upptager den resandes namn och tiden, när han passerar; samt

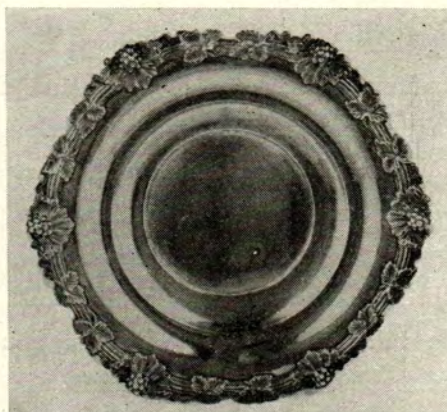

Bild 51. Den av silversmeden Peter Wigren i Malmö utförda kaffeservisen, bestående av kanna, brödkorg och gräddskål med underfat, vilken som subskriberad gåva överlämnades till prof. Joh. Gustaf Ek av invånarna i Lund som tack för hans arbete med pestvakten 1850.

att beledsagandet icke bör verkställas af handräckningskarlen utan af tvenne af den öfriga vaktpersonalen, eller åtminstone en bättre person jämte en handräckningskarl. Passersedeln bäres och aflämnas af escorten.»

Längre fram i journalen har professorn gjort en annan anteckning:

»Med anledning af från Vester gjord förfrågan upprepas föreskriften om idelig partullering. — Sedan nu ett par personer blifvit i Quarantaine intagne, blir nödigt att Stations Cheferna postera handräckningskarlen något i öster om Quarantainehuset med tillsägelse att icke inlåta sig i samtal, utan på afstånd med Vakterskan och alls icke med dem som ligga i quarantaine.»

Även stadens prästerskap deltog i denna vakttjänst och på journalens sista sida för den 30 sept. finner man dåvarande prosten Wilhelm Flensburgs prydliga piktur. Den klerikale vaktchefen var tydligen inte så fasligt noga med specificeringen av de passerande, ty han har antecknat i klump vid slutet av vaktperioden.

Naturligtvis förekom det fall, när resande sökte kringgå det utfärdade reglementet och på olaga vägar taga sig in i staden. I samma journal är under datum den 8 okt. klockan 2.15 em. följande anmärkning, som rör ett sådant fall, nedskreven:

»En vagn med 2:ne personer på, kommande från Malmö-vägen, veko af nära invid tullen åt vägen till Kloster. Då anledning var att tro, att de möjligen kommo från Malmö och ämna smyga sig in antingen vid Vester eller Norrtull, afgick rapport härom till nämnde vaktstationer. Enligt sednare uppgift hade de sill till lass och kommo verkligen från Malmö.»

En hel del vaktskyldiga personer i staden hade uraktlåtitt att ställa sig vaktreglementets föreskrifter till efterrättelse. I samtida tidningsnotiser läser man, att professor Ek låtit meddela, att »då exemplet af några tredskande bland vakthållningspersonalen dels väckt billig förtrytelse hos de rättänkande, dels blifvit af andra åberopade såsom skäl att undandra sig vidare vaktgöring», ville han som svar på de många förfrågningar, som gjorts i detta ärende, upplysa, »att de tredskande hittills huvudsakligen utgjorts af soldaten Falkman, drängen Måns Olsson, förre tornvaktaren Ola

Nilsson, arbetskarlen Ola Persson, soldaten Pantzer och bryggaren O. Lindberg.» Beträffande den siste anmärkes det, att han var »en förmögen krögare, som, om han än varit för lat att gå på vakt själf, åtminstone icke saknat tillfälle att låta leja för sig». Säkerligen ett beskt piller att svälja för den gode krögaren på Finkelborg.

Denna gång lyckades Lund bevara sig för det hemska pestspöket och man läser i Skånska Correspondenten härom bland annat:

»Våra ringa bemödanden hafva hittills med den Högstes bistånd afvärt denna landsplåga från Lund, och vi hoppas, att ingen af dess invånare vid åtankan härfpå kallnar i sitt berömvärda strävande för eget och andras bästa. Skulle genom Försynens skickelse Lund denna gång bevaras från den öfverhängande faran, så lämna detta samhälles strävande ett ljuft minne hos dess invånare och blir ett vackert föredöme för andra orter.»

Som bevis på samhällets tacksamhet mot professor Ek för hans nitiska och ihärdiga arbete för vaktjänstens effektivitet under den hotande farsoten överlämnades till honom en genom subskription åstadkommen gåva bestående av en kaffeservis av äkta silver, som alltjämt förvaras i släktens ägo, bild 51. Märkligt nog anförtroddes uppdraget att tillverka denna icke åt en lundensisk silversmed utan åt Peter Wigren i Malmö.

PERSONREGISTER

- Adamsson, stadsfiskal 52
 Agardh, C. A. 156
 Ahlman, M. E. 175
 Als, Hans Charstensson 41
 Andersson, Anders 19
 Andersson, Bengt 160
 Andersson, Emil 134, 135
 Andersson, Gösta 135
 Andersson, Halvar 18
 Andersson, Nils 62
 Andersson, Sven 177
 Appलगren, Måns 172, 173
 Appelman, H. 100
 Ask, Sam 37
 Asmundsson, Thor 42

 Bager, Håkan Christensen 42
 Balder, sjöartillerist 23
 Bengtsson, Hilbert 136
 Bergman, Niklas 87
 Bergsten, Sture 137
 Bernadotte, Folke 138
 Billström, L. 102
 Bjugg, Ad. Fredr. 88, 102
 Björling, C. G. 131
 Blomstrand, magister 192
 Borgström, Carl 136
 Bring, Erland 26
 Brink, C. 33, 103
 Brock, N. 194
 Broms, akademiträdgårdsmäst. 155
 Brunckman, Christian 186
 Brunius, C. G. 30, 82
 Brühl, Johan 145
 Bülow, Chr. 106, 107
 Bäckström, Johan 56, 102
 Börjesson, Hanna 147

 Carlman, C. G. 76
 Carstensson, Per 91
 Colling, L. J. 176
 Comet, tullnär 17

 Dahl, Carl 134
 Dahl, Peter 163
 Dahlberg, Nils 166
 Dahlbom, E. 97
 Draeger 88

 Ehrenborg, (i texten feltr. Ehrenberg),
     R. 80
 Ek, Joh. Gustaf 191, 193, 194, 195,
     196, 197
   »Elna Torkels» 22
 Enewald, Stina 25
 Engelhardt, J. H. 27
 Eriksson, And. 129, 131
 Eriksson, Maria 28
 Erlandsson, Hans 61

 Falkenberg, Melcher 155, 162
 Falkman, soldat 196
 Faltzburg, generalguvernör 81
 Faxe, Wilh. 27
 Fischerström, stud. 192
 Flensburg, Wilh. 196
 Flodman, stud. 192
 Forsman, Axel 88
 Fredrik II, konung av Danmark 8

 Gräns, Hans 46, 76
 Gräs, Petter 162, 163
 Görling, Jochum 18

- Hammar, Frans 90
 Hansdotter, Lucia 18, 78
 Hansson, Jöns 192
 Hegardt, M. 91
 Hejde 30
 Hellman, Joh. 160
 Henning, Abraham 87
 Holmgren, I. P. 97
 Holmgren, skräddare 164
 Holmgren, svarvare 30
 Hurvander, Johanna Ulriksdotter 175
 Hurfvander, Nils 163, 172
 Hvaling senior, skomakaremästare 75
 Hyros, Nils 23
 Hörberg, Lars 168
 Hörlin, Nils 163

 Ibsen, Anders 16
 Ibsonius, kyrkoherde 23
 Ingemarsdotter, Brita 21, 22, 23, 24
 Isberg, C. 192

 Jacobsson, Arvid 117
 Jeppsson, målarelärling 192
 Johansson, Lars 177
 Johansson, Ola 96
 Jonasson, Jonas 62
 Jönsson, Anders 191
 Jönsson, Jeppa 19
 Jönsson, Jeppa 192
 Jönsson, Jöns 62
 Jönsson, kopparslagare 192
 Jönsson, Lars 31, 32, 105, 117, 119
 Jönsson, Måns 172
 Jönsson, N. 98
 Jönsson, Sven 168, 174

 Karl, kronprins 93
 Karl XV, konung av Sverige 93
 Kehler, apotekare 186
 Kjellberg, Måns 160
 Knipling 185
 Knut »skräddare» 184
 Kock, Jöns 46, 78
 Kristoffer, skräddare 16
 Krook, byggmästare 89
 Krumlinde 28
 Kruse, Sören 42

 Kråka, sekreterare 90, 184
 Kråka, skomakare 20

 Larsson, And. 163
 Larsson, Göran 194
 Larsson, Jöns 52, 54
 Larsson, konstapel 31, 32
 Larsson, Sven 52, 53
 Lemos, Hans 145
 Leopold d. y., Ove 186
 Leverentz, Rådman 185
 Liljenberg, häradshövd. 28
 Liljeroth, vakt 28
 Liljewalch, rådman 61
 Lindberg, N. L. 35, 36, 109
 Lindberg, O. 197
 Lindgren, smed 191
 Linnerius, J. 25, 44
 Lund, Anna Catharina 24, 25
 Lundberg, akademiträdgårdsmäst. 156
 Lundberg, traktör 30
 Lundahl, Måns Pehrsson 172, 173
 Lundgren, stud. 192
 Lundius, smed 28
 Lundström, artist 89
 Lundwall, H. C. 79
 Lysander, N. 97
 Löfgren, Olof 175

 Malmberg, Hans 154, 174
 Malmström, snickaremäst. 192
 Martin, J. F. 51
 Mattisson, Nils 83
 Mattsson, Jöns 45
 Mink, Mattis 20
 Morin, pastor 192
 Munthe, Sven Johan 48
 Månsson, borgare 62
 Månsson, Lars 81
 Månsson, Nils 82
 Mårtensson, Mattis 177
 Möller, Th. H. 103
 Mörner, Hj. 52
 Mörth, akademitmästare 48

 Nenzelius, Olof 167
 Nielssen, Jeppe 41, 42
 Niklasson, Bengt 53

- Nils »Gravare» 46
 Nilsson, And. 29
 Nilsson, And. 131
 Nilsson, Jöns 174
 Nilsson, Nils 100
 Nilsson, Ola 197
 Nilsson, Valter 76
 Nilsson, Vilhelm 46
 Norberg, Mathias 26
 Nordeman, stud. 194
 Nordquist, P. 53
 Nordstéen, Olof 25

 Ohlgren, murare 194
 Olofsdotter, Johanna 91
 Olofsson, Truls 43
 Olsdotter, Bengta 175
 Olsson, Måns 196
 Olsson, Nils 46
 Olsson, Per 53
 Olsson, Per 175
 Olsson, Pehr 194
 Olsson, Truls 184
 Otterström, Sven 176
 Ouchterlony, stud. 192

 Palm, C. W. 83
 Pantzer, soldat 197
 Pedersdotter, Berit 16
 Pehrsson, Jöns 177
 Persson, Jöns 192
 Persson, Ola 197
 Persson, Ove 90, 185
 Pehrsson, Pehr 177

 Ramberg, Sven 75
 Reimenschneider, Vallentin 47
 Retzius, A. J: 177
 Rosenqvist, bryggare 191
 Rydelius, Anders 46

 Sandahl, Gustaf 103, 119, 136, 137
 Sandberg, P. S. 99
 Sandblad, J. 117, 118, 119
 Scharf, Magnus 186, 188
 Scharffenberg, sadelmakare 87
 Schonberg, T. 37
 Schultz, R. v. 134
 Settergren, A. G. 119, 141
 Sjöbeck, handelsman 164, 165
 Sjöberg, bleckslagare 28
 Solberg, student 25
 Sommer, Johan 186
 Stjerna, Nils 21, 22, 23, 24
 Stobæus, Abr. 174, 176
 Strandberg, J. 33, 101, 108, 109, 111
 Svensson, Lars 65

 Tegnér, Esaias 15, 27
 Thomas, akademivaktkarl 43, 45
 Thomasson, E. 102
 Thulin, Corwitz 24, 25
 Timberg, J. A. 131
 Tollsten, Peter 17

 Ullström, student 176

 Wagnson, Otto 131
 Westrup, Wilh. 33
 Wigren, Peter 195, 197
 Winqwist, vaktmästare 164
 Witt, conrector 192
 Wollin, Chr. 26
 Wählin, Th. 116
 Västesson, Per 22, 23, 24

 Akerman, Bertil 103, 141
 Akerman, pastor 192
 Akerman, änka 30

 Öhrling, Pehr 173

EFTERSKRIFT

Till Föreningen Det gamla Lund och dess ordförande Antikvarien Ragnar Blomqvist ber jag att få rikta ett varmt tack för vänligt tillmötesgående med att intaga denna Lunds Poliskårs jubileumsskrift i Föreningens publikationsserie. Föreningen har härigenom ekonomiskt väsentligt underlättat utgivandet av detta arbete.

Lund i juni 1950.

Bertil Åkerman,
Polismästare.

1874 fick det svenska polisväsendet sin första fasta organisation, som 1949 kunde fira sitt 75-årsjubileum. Det har blivit vanligt att celebrera dessa högtider med en festskrift och sådana har också utgivits, bland annat av Malmö Poliskår, författad av Richard Hansen. Undertecknad har fått i uppdrag att utarbeta en sådan över Lunds ordningsmakt genom tiderna, vilket arbete härmed framlägges. För detta uppdrag tackar jag Polismästare Bertil Åkerman.

Materialet till den historiska delen rörande stadens vakt har inte flutit alltför rikligt. Ett och annat av viktiga förordningar har tyvärr förkommit under tidernas lopp, sådant som skulle bidragit till att giva en fylligare bild av vissa förhållanden. Det har därför gällt att omsorgsfullt utnyttja de gamla akter som bevarats för att få en så kontinuerlig framställning som möjligt. Beträf-

fande Akademiens vakt har konsistorieprotokollen givit gott besked därom ända fram tills denna vakt 1852 upphörde.

Angående förhållandena efter 1874 intill närvarande tid föreligger samtliga utfärdade förordningar i tryck och dessutom har rörande nuvarande förhållanden Polismästare Bertil Åkerman och Kriminalkonstapel Henry Elgström varit mig till stor hjälp, för vilken jag bringar dem mitt värdsamma tack. Ett varmt tack är jag också skyldig f. Kriminalöverkonstapeln Axel Forsman, som givit mig goda upplysningar om stadens gamla häkte i Vårfrugatan. Den framstående lundakännaren Konservator Hans Erlandsson är en källa, som ingen lundaforskare går förbi, när det gäller detaljer om stadens förhållanden i gångna tider. För vad han givit mig i detta sammanhang tackar jag honom hjärtligt. Dessa mina goda sufflörer har också ifråga om illustrationsmaterialet varit mig till stor hjälp. Mitt tack går vidare till Fil. d:r Ingemar Ingers för uppgifter ur Landsmålsarkivet och Kanslisten Gunnar Svensson, som varit mig behjälplig beträffande material ur Rådhusarkivet. Redaktör Tusse Sjögren har ur sitt rika klipparkiv bistått mig med värdefulla uppgifter om pesten i Lund 1850, för vilka jag tackar honom. Sist men därför inte minst riktar jag min tacksamhet till Skriftställaren Janne Agri, den trägne och förfarne arkivmannen, som genomgått de äldre källorna rörande stadens vakt och även på annat sätt varit mig till stort gagn.

Sist går mitt tack till Skånska Centraltryckeriets officin, där jag närmast haft att göra med Tryckerichefen Wilh. G. Ekström, vars fackkunskap varit mig ett gott stöd under arbetets framställning i tryck, och till Köhlers Kliché Anstalt i Malmö, som nedlagt ett omsorgsfullt arbete på bildmaterialet.

Lund i juni 1950.

William Karlson.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
INLEDNING	5—12
NÅGRA GLIMTAR FRÅN DET OROLIGA LUND GENOM TIDERNA	13—37
STADENS VAKT	
<i>Äldre tid intill 1840</i>	
Lunds stadsvakt i äldre tider intill 1840	41—59
Tornväktare	59—65
Brandvakter	66—70
Beklädnad och beväpning	70—76
Diverse göromål för vaktmästare och vaktkarlar ...	76—79
Stadens arrest och vaktrum	80—91
<i>1840—1874</i>	
Tiden från 1840-talet fram till 1874	92—100
<i>1874—1949</i>	
Polisväsendet i Lund från 1874 intill närvarande tid	101—117
Kriminalavdelningen	117—120
Framställning angående polisväsendets organisation	120—124
Tekniska hjälpmedel vid poliskåren	124—129
Polisnämnd inrättas	129—131
Reservpolisen	131—132
Centralavdelning inrättas	132—133
Beklädnad och beväpning	133—136

	Sid.
Luftskyddet — Civilförsvaret	136—138
Lund och flyktingproblemet under senaste världskriget	138—139
Polisen av i dag och önskemål för framtiden	139—144
Svenska Polisförbundets lokalavdelning i Lund ...	145—147
 AKADEMIVAKTEN	
Akademiens vakt	151—161
Beklädnad och utrustning	161—169
Vaktrum	169—170
Vaktkarlarnas löneförhållanden och pensioner	171—175
Vaktkarlarnas uppgifter utom nattvakten och dagsverken	175—179
 ATGÄRDER VID FARSOTER	
Vaktförordningar mot pesten 1712	183—189
Pestfaran 1850	189—197
 PERSONREGISTER	 198—200
 EFTERSKRIFT	 201—202

S K R I F T E R

UTGIVNA AV FÖRENINGEN DET GAMLA LUND

1	[1919] Kartor över staden Lund och dess jordar från tiden före 1705 utg. av L. WEIBULL.	Nedsatt pris kr. 1: 50
2	[1920] RYDBECK, O., Den äldsta kristna konsten i Skåne. Lund och Dalby.	” ” ” 1: —
3	[1921] QUENNERSTEDT, A., Mina första Lundaminnen.	” ” ” 1: —
4	[1922] WRANGEL, E., En Lundaskald och en skämtdikt om Lundaflickorna.	” ” ” 1: —
5	[1923] Lund på 1690-talet. 1691 års sjättepenningsslängd utg. av G. CARL- QUIST. S. Klemens och Drottens rotar.	” ” ” 1: 50
6	[1924] Lund på 1690-talet . . . 2. Krafts och Vårfru rotar.	” ” ” 1: 50
7	[1925] WERNER, C., Blick på byggnadskulturen i det nuvarande Lund.	” ” ” 1: —
8—9	[1926—27] OSBERG, N. P., Lundaminnen från 1820-, 30- och 40-talen. Utg. av GUNNAR CARLQUIST.	” ” ” 3: —
10	[1928] FORSSANDER, J.-E., Utgrävningarna å Domkapitelhusets tomt. Sommaren 1927.	” ” ” 1: —
11	[1929] WIESELGREN, P., Lunds Akademi på 1820-talet. Personskildringar i brevform.	Slutsåld.
12	[1930] ERLANDSSON, H., Om vattendragen och den äldsta bebyggelsen i Lund.	Nedsatt pris kr. 1: —
13	[1931] BERG, J., Från gamla Lund. Några föremål i min samling.	” ” ” 1: —
14	[1932] WRANGEL, E., En lundensisk studentkrets vid 1800-talets mitt. Med teckningar av Carl Wetter.	” ” ” 1: 50
15	[1933] KARLSON, W., Lundensiska yrkesmän. Tenngjutare.	” ” ” 2: —
16—17	[1934—35] VON SCHWERIN, H. H., Lundagårdshuset.	” ” ” 2: —
18	[1936] CLAESSION, HILDING, Lunds Kyrkogårdar. I.	” ” ” 2: —
19	[1937] BLOMQVIST, RAGNAR, Fru Görvels gård i Lund.	” ” ” 2: —
20	[1938] AGRI, JANNE, Anteckningar om Lunds borgare på 1740-talet.	” ” ” 2: —
21—22	[1939—40] BLOMQVIST, RAGNAR, Tusentalets Lund.	” ” ” 4: —
23	[1941] ERNST, GUSTAF, Lunds Folkskolor före 1842.	” ” ” 1: 50
24—25	[1942—43] KARLSON, WILLIAM, Kruk- och pottmakare i Lund under nyare tid intill 1850.	Pris kr. 6: —
26	[1944] Det akademiska Lund vid 1800-talets mitt. Abraham Rundbäcks Lunda- minnen utg. med inledning och personregister av HILDING PLEIJEL.	Slutsåld.
27	[1945] En Lundensisk borgarsläkt. En skildring av släkten Löwegren byggd på akademie smeden Petter Löwegrens och professor Michael Kolmodin Löwegrens anteckningar utarbetad av YNGVE LÖWEGREN.	Slutsåld.
28	[1946] BLOMQVIST, RAGNAR, Lund på Mogens Madsens tid.	Pris kr. 3: —
29	[1947] OLSSON, BROR, Doktorspromotioner i Lund.	” ” 4: —
30—31	[1948—49] WILLIAM KARLSON, Stadsvakt och poliskår i Lund. .... Den i årg. 28 ingående reproduktionen av Hogenbergs kopparstick över Lund, tryckt på träfritt fjäderlätt papper, kan erhållas separat för kr. 1: 50 per ex.	” ” 10: —

Anmälan om inträde i Föreningen Det gamla Lund sker till kassören, antikvarie RAGNAR BLOMQVIST, Bokbindaregatan 12 b, Lund. Medlemsavgiften är 4:— kr. och kan insättas på föreningens postgiro nr 27 19 01. Ovan prissatta äldre årgångar kunna erhållas hos kassören.